

6 Bewoningsporen uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd (1100-400 v.Chr.)

R. Berkvens

6.1 Inleiding: Breda-West krijgt vorm

Het grootste deel van de sporen en vondsten uit Breda-West dateert uit de periode Late Bronstijd tot en met Midden-IJzertijd, die wordt onderverdeeld in: Late Bronstijd (1100-800 v.Chr.), Vroege IJzertijd (800-500 v.Chr.) en Midden-IJzertijd (500-250 v.Chr.).

Opvallend zijn de huisplattegronden uit de Late Bronstijd, omdat dergelijke huizen nog niet eerder zijn onderzocht op de Brabantse zandgronden.¹ De datering is gebaseerd op typologische kenmerken van de plattegronden, op het aardewerk uit paalsporen en nabijgelegen kuilen en waterputten en op een aantal ¹⁴C-dateringen. Het merendeel van de sporen dateert echter uit de Vroege IJzertijd, terwijl de Midden-IJzertijd slechts spaarzaam vertegenwoordigd is.

Het veldonderzoek in westelijk Noord-Brabant is bescheiden van omvang, toch verkeren de bewoningssporen van Breda-West duidelijk niet in een isolement, gezien vondsten uit de omgeving die wijzen op bewoning uit dezelfde periode. Zo lijken de Houtse Akkers, in de gemeente Oosterhout ten noordoosten van Breda-West, een aantrekkelijk woongebied te zijn geweest gezien het grote aantal vondsten. Naast veel aardewerk zijn ook maalstenen, spinsteentjes, weefgewichten en ijzerslakken aangetroffen², net als afvalkuilen met vloertjes van keien en leem. Op de hoogten langs de Weerij en de Mark zijn op verscheidene plaatsen sporen gevonden van ijzertijdbewoning, zoals een klein urnenveld bij Strijbeek, diverse scherven en paalsporen bij Heerstaaijen, bij de Overaa en uit de binnenstad van Breda. Het is opvallend dat vooral de rechteroever van de Mark in de IJzertijd kennelijk een geschikt woongebied heeft gevormd.³

Het grootschalige onderzoek in Breda-West heeft op alle vier onderzochte dekzandruggen enkele huizen uit de periode Late Bronstijd tot en met Midden-IJzertijd aangetoond en het ziet er naar uit dat het gebied van 1000 tot 400 v.Chr. continu bewoond is geweest. Het voortdurend stichten van nieuwe erven op steeds andere locaties werd aanvankelijk vooral functioneel verklaard als het gevolg van de beperkte duurzaamheid van de houtconstructie van de huizen en uitputting van de akkers. Tegenwoordig heeft men meer voorkeur voor een culturele verklaring, namelijk dat huizen werden verlaten nadat de stichters van het betreffende huishouden zijn overleden.⁴ De urnenvelden die tussen de verschuivende nederzettingen lagen, bleven echter eeuwen achtereen op dezelfde plaats in gebruik.⁵ Een urnenveld werd gedeeld door drie tot zes huishoudens, die tezamen een zogenaamde lokale groep vormden.⁶

Huizen werden bij voorkeur gebouwd op de hogere delen van het landschap, terwijl in de laagtes vooral waterputten en kuilen werden aangelegd. Behalve woonstalhuizen werden ook spiekers en schuren gebouwd. Eigenlijk is het aantal woonhuizen gering in vergelijking met de talrijke graanschuurtjes. Zou dat kunnen betekenen dat we met een akkergebied te maken hebben en de bewoning zich concentreerde aan de randen, of waren de huizen op een andere, lichtere manier gefundeerd, waardoor ze archeologisch moeilijk te traceren zijn? Ervan uitgaande dat het nederzettingsspatroon vergelijkbaar is met dat op de oostelijke Noord-Brabantse zandgronden wordt een diffuse verspreiding van bewoningsporen verwacht zonder duidelijke concentraties. Of dit zo is zal blijken uit dit hoofdstuk, waarin de archeologische sporen centraal staan. Achtereenvolgens zullen de plattegronden van huizen, spiekers en bijgebouwen worden behandeld, waarna de waterputten en kuilen aan bod komen.

1 Fokkens & Jansen 2002, 9.

2 Verhagen 1984, 65-66.

3 Verhagen 1984, 65-66.

4 Gerritsen 1999; Fokkens 2002.

5 Fokkens & Roymans 1991.

6 Gerritsen 2001; Roymans & Gerritsen 2002.

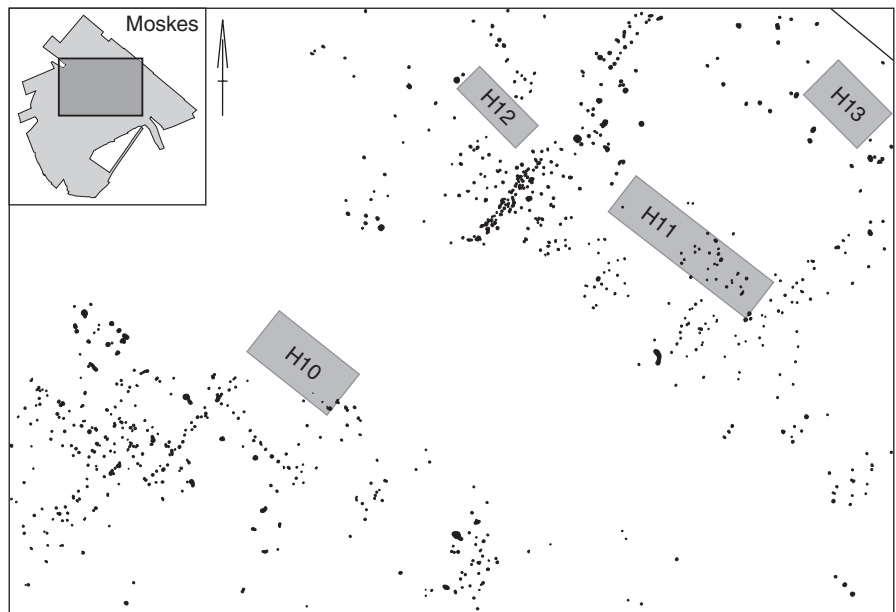
6.2 Sporen en structuren

De bewoningssporen op Moskes lagen zowel op de dekzandrug als in de lagere, nattere depressie richting het zuidwesten (afb. 6.1). Op de dekzandrug is een grote palenzwerm aangetroffen die zich concentreert rond Huizen 10 en 11 (afb. 6.2). De zwerm bestaat uit meer dan 300 sporen, waarvan een groot aantal in parallel naast elkaar gelegen, noordoost-zuidwest en noordwest-zuidoost georiënteerde, rijen ligt. We spreken in zulke gevallen van lineaire palissaden, waarbij de paalsporen een regelmatig interval hebben. Paarsgewijs geplaatste palen zoals op Moskes komen bij de door Schinkel beschreven palissaden echter niet voor.⁷ De meeste paalsporen zijn op het vlak goed zichtbaar, ze zijn gemiddeld 20 cm diep en hebben een grijze of bruigrijze vulling. Opvallend is dat veel palen elkaar in tijd opvolgden of vrijwel gelijktijdig waren; in slechts enkele gevallen waren oversnijdingen in de coupes zichtbaar. Het aardewerk uit de sporen is voor het merendeel te klein om goed te kunnen dateren. Aangezien de noordoost-

Afb. 6.1 Bewoningssporen op Moskes (Late Bronstijd - Midden-IJzertijd).

⁷ Schinkel 1994, 221(deel II).

Afb. 6.2 Palenzwerm op Moskes, schaal 1:1000.

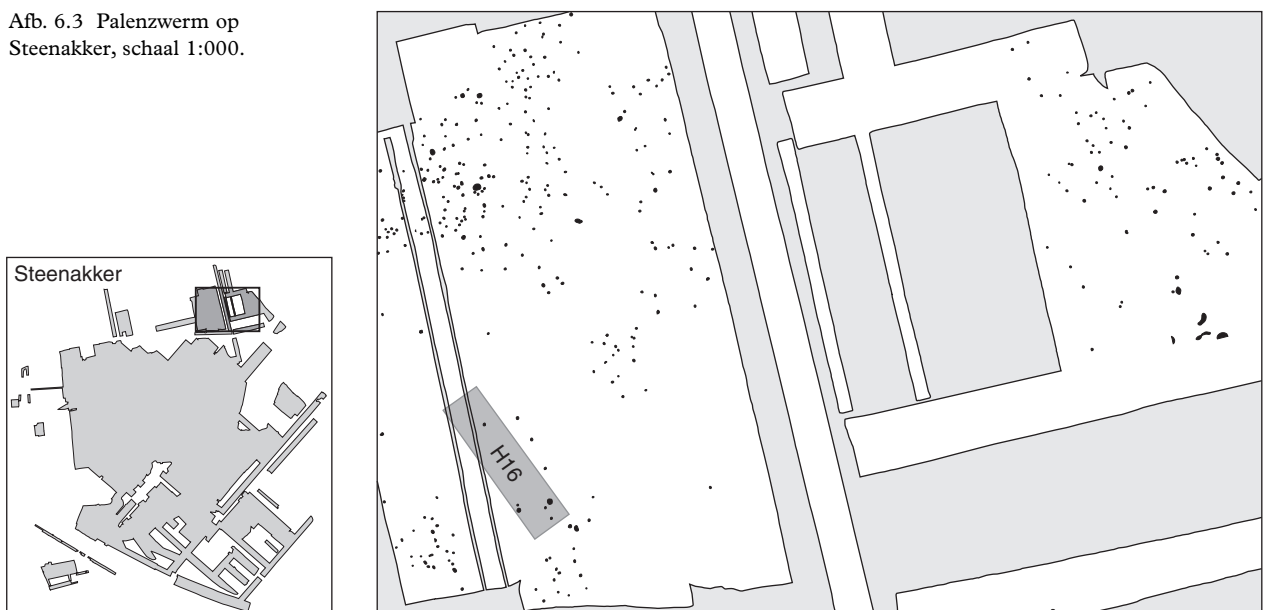

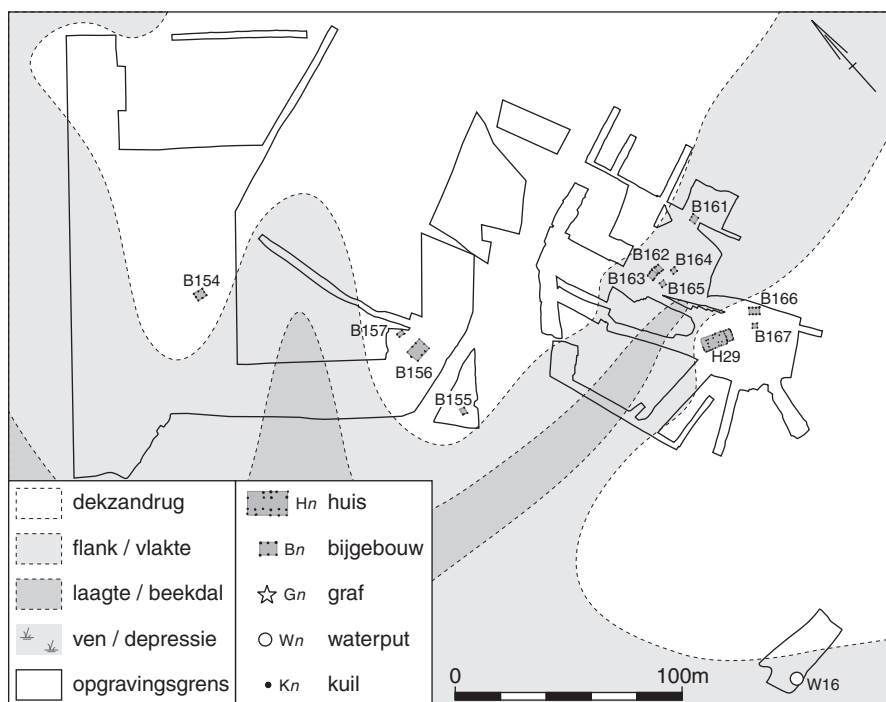
zuidwest oriëntatie van de palenrijen overeenkomt met Huizen 10 en 11, ligt een datering van de palenzwerm in de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd echter voor de hand.

Op Steenakker zijn de sporen duidelijk gesitueerd bovenop de brede dekzandrug (kaartbijlage 1). Er komen concentraties voor, bestaande uit de sporen van één of twee boerderijen met graanschuren en diverse kuilen en de gemiddelde afstand tussen zulke eenheden bedraagt ongeveer 150 m. Nabij een dergelijke groepering, midden op Steenakker, lag een opvallende concentratie afvalkuilen. Een dergelijke concentratie deed zich overigens tevens op Moskes voor.

Op Steenakker is, net als op Moskes, een grote zwerm palen aangetroffen, ten noorden en noordoosten van Huis 16 (afb. 6.3). Het betreft meer dan 150 sporen waarin geen huisplattegronden of palenrijen zijn te herkennen. De paalsporen zijn grijsbruin en soms sterk uitgespoeld. Ter plaatse was nog een intacte cul-

Afb. 6.3 Palenzwerm op Steenakker, schaal 1:000.

Afb. 6.4 Bewoningssporen op Emerakker (Late Bronstijd – Midden-IJzertijd).

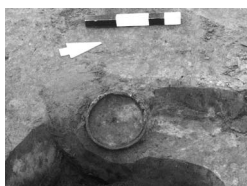
tuurlaag aanwezig (zie afb 3.5), waardoor aangenomen kan worden dat slechts weinig erosie heeft plaatsgevonden. Mogelijk hebben zich elders ook palenzwermen bevonden maar zijn deze (groten)deels geërodeerd.

Op Huifakker zijn zowel sporen uit de Vroege als de Late IJzertijd aangetroffen (kaartbijlage 2). Het betreft een aantal huisplattegronden met bijbehorende graanschuren, een (opslag)kuil en een waterkuil. Tot slot zijn op Emerakker een woonstalhuis met bijgebouwen en een waterkuil aangetroffen (afb. 6.4).

De bewoningssporen variëren van oppervlaktevondsten tot voorraadkuilen en van losse paalkuilen tot boerderijplattegronden. Ze beperken zich niet tot de hoge dekzandruggen maar zijn ook te vinden in de buurt van de depressies. Al met al zijn in Breda-West 24 huisplattegronden, ruim 150 spiekers, 14 waterputten, 75 kuilen en een aantal palenrijen en -zwermen gevonden, die we dateren van de Late Bronstijd tot en met de Midden-IJzertijd (zie tabel 6.1). De spiekers zijn moeilijk te dateren omdat ze eeuwenlang eenzelfde constructie en configuratie hebben gekend. Een groot aantal spiekers is daarom gemakshalve in

	huizen	bijgebouwen	waterkuilen	kuilen
Moskes	8-15	5-22 en 25-29	4-6	28, 30-39, 43-50, 52-54, 56 en 60
Steenakker	2, 7, 16-21, 30, 37, 67 en 68	30-39, 41-42,- 44-47, 49, 52-65, 67-75, 77, 81- 82, 84-91 en 94-120-	7-12	61, 63-67, 69-78, 82-84, 86, 91, 92 en 94
Huifakker	24-26	121, 123-129, 132-135, 137-141, 145,148, 149, 168, 169 en 173-176	13-15 en 17	95, 97-100 en 101
Emerakker	29	154-157, 161-167 en168	16	–

Tabel 6.1 Overzicht van de structuren uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd.

Afb. 6.5 Compleet potje in een depressie op Steenakker.

deze tijdsperiode geplaatst, aangezien vondstmateriaal en overeenkomsten met andere structuren ontbreken. Het is evenwel mogelijk dat een aantal van deze structuren uit een andere periode dateert.

Naast velerlei sporen werd een groot aantal vondsten verzameld uit de geconserveerde cultuur- en veenlagen. Op de rand van een geïsoleerd gelegen depressie op Steenakker werden veel handgevormd aardewerk, stukjes tefriet en kwartsiet aangetroffen in een goed geconserveerde cultuurlaag. Het aardewerk was voor een deel verweerd en secundair verbrand. Waarschijnlijk betreft het nederzettingsafval afkomstig van nabij gelegen huizen. In dezelfde laag, maar buiten de genoemde afvalconcentratie werd een gave pot uit de Midden-IJzertijd gevonden (afb. 6.5). Uit veenlagen in een depressie op Moskes komen, naast een geringe hoeveelheid scherven van sterk verweerd, handgevormd aardewerk, twee klingfragmenten en een groot aantal brokken natuursteen, waarschijnlijk van maal- en slijpstenen. Dit doet vermoeden dat een deel van het afval stamt van de op de dekzandrug gelegen nederzetting.

6.3 Huizen

Onze kennis van de huisplattegronden uit de Brons- en IJzertijd op de zuidelijke zandgronden is, ondanks grootschalig onderzoek van de laatste jaren, nog altijd beperkt.⁸ Erven uit de Bronstijd en Vroege IJzertijd zijn namelijk moeilijk te traceren door middel van prospectief onderzoek vanwege hun slechte herkenbaarheid en wijde verspreiding. Vanaf de Late IJzertijd, wanneer erven meer plaatsvast zijn en er kleine groeperingen van huisplaatsen ontstaan, verbetert het beeld en daarmee onze kennis. In Breda-West dateren 24 huisplattegronden uit de tijdspanne Late Bronstijd tot en met Midden-IJzertijd. Het grootste aantal van twaalf huisplattegronden, bevond zich op Steenakker, op Moskes lagen er acht, op Huifakker drie en op Emerakker één. Achttien huisplattegronden dateren uit de Vroege IJzertijd, daarentegen stamt slechts één plattegrond met zekerheid uit de Midden-IJzertijd. De resterende vijf huizen worden gedateerd in de Late Bronstijd, waardoor dit de eerst bekende late bronstijdplattegronden zijn uit het Maas-Demer-Scheldegebied.⁹

Tabel 6.2 Overzicht van de huizen op Moskes

huis	omschrijving	typologie	klasse ¹⁰	lengte	breedte	oriëntatie	datering
8	vierledig wandgreppelhuis	Oss 2B of De Horden B/C	A1	13 m	7 m	NW-ZO	IJZV
9	drieledig	Oss 2B	A1	12 m	7,5 m	NW-ZO	IJZV
10	drieledig wandgreppelhuis	Oss 2B	A1	14 m	7 m	NW-ZO	IJZV
11	drieledig wandgreppelhuis	Oss 2 of 3	A1	23 m	6 m	NW-ZO	BRONSL
12	drieledig	?	C	11 m	4,2 m	NW-ZO	BRONSL
13	vierledig	Oss 2A?	B1	10 m	6,5 m	NW-ZO	IJZV
14	drieledig?	?	A1	8 m	4 m	NW-ZO	IJZV
15	drieledig	Oss 3	A2a	9 m	7 m	NW-ZO	IJZV

⁸ Zie voor een kort overzicht Roymans & Gerritsen 2002, 377, tabel 1, of Gerritsen 2001 in het algemeen.

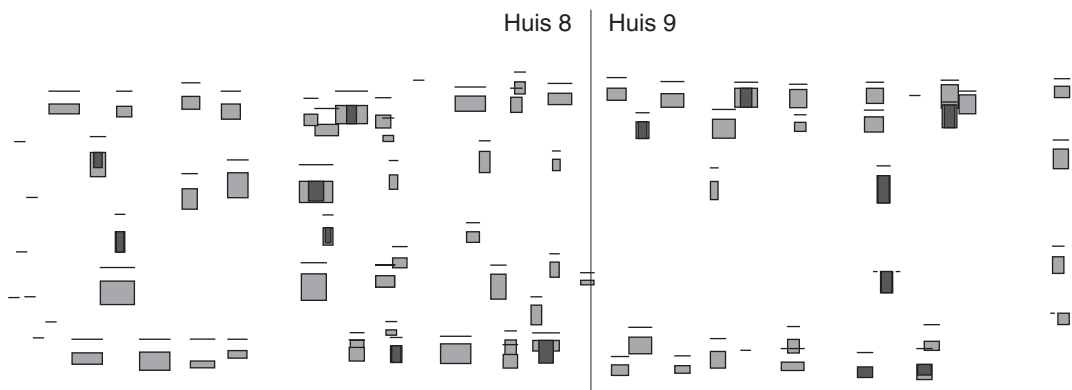
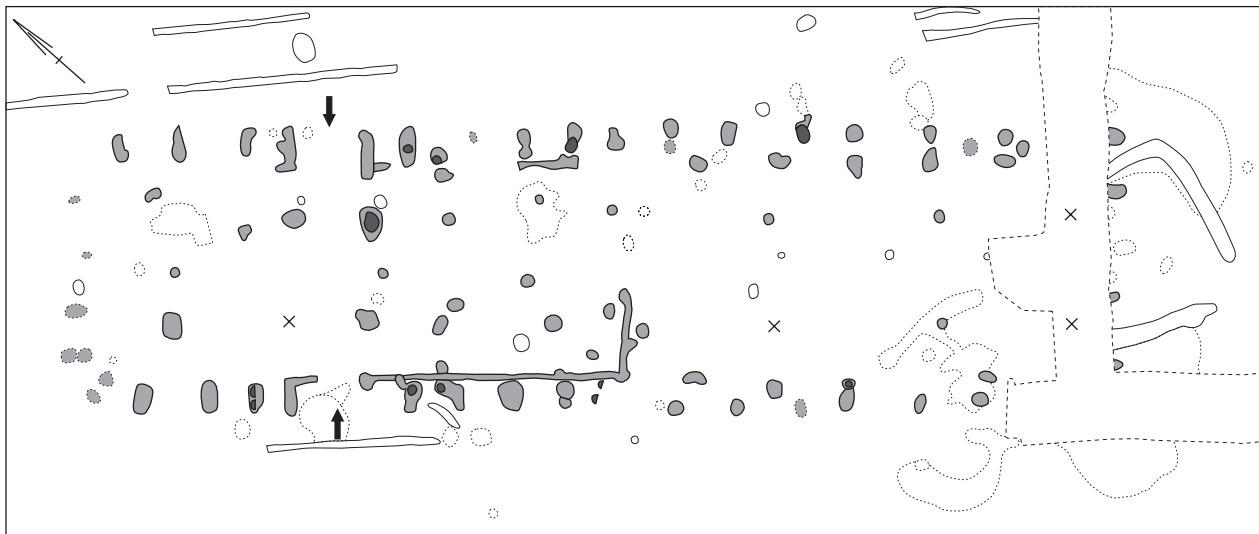
⁹ Fokkens & Jansen 2002, 9.

¹⁰ Fokkens & Jansen 2002, 10.

6.3.1 Moskes (zie tabel 6.2)

Huis 8

Behalve twee rijen binnenstijlen zijn drie paalsporen op de lengteas te onderscheiden, waarmee het huis vierledig is (afb. 6.6). Met name in het zuidoosten tekende zich een wandgreppel af met daarbuiten, langs alle vier wanden, de wijd

gestelde buitenstijlen. De wanden lijken recht geweest te zijn, met iets ten noorden van het midden in de lange zijden twee tegenover elkaar gelegen ingangspartijen. Daarmee lijkt de constructie op type Oss 2B.¹¹ Gelijkoortige plattegronden zijn het zogenaamde overgangstype Hijken, Huis 1 in Colmschate en de Huizen B en C op De Horden bij Wijk bij Duurstede.¹² De plattegrond dateert op typonchronologische gronden uit de Vroege IJzertijd.

Huis 9

In het verlengde van Huis 8 ligt Huis 9 (afb. 6.6). Een grote recente verstoring dwars over de plattegrond vertroebelt het beeld. De plattegrond bestaat uit drie staanderparen en twee rijen paalkuilen. Het is niet uit te sluiten dat de constructie is opgetrokken uit meer paren binnenstijlen, waarvan de sporen echter niet zijn geconserveerd. Tussen de binnenstijlen liggen drie andere paalkuilen op rij, waardoor de indruk van een vierledige constructie ontstaat zoals bij Huis 8. Zij liggen echter niet op de lengteas, zodat het twijfelachtig is of zij deel van de constructie hebben uitgemaakt. De aansluiting van de sporen op Huis 8 doet een aanbouw of uitbreiding van dat huis vermoeden. Vooral nog wordt echter aangenomen dat deze sporen een afzonderlijke constructie representeren. Hoewel het verschijnsel van aanbouwen of uitbreiden bekend is, betreft het nooit zulke grote ruimten als op Moskes.¹³ De situering van de sporen ten opzichte van Huis 8 en de overeenkomstige constructie zijn wel aanleiding om te veronderstellen dat ook deze plattegrond uit de Vroege IJzertijd dateert.

Afb. 6.6 Huizen 8 en 9, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,50m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

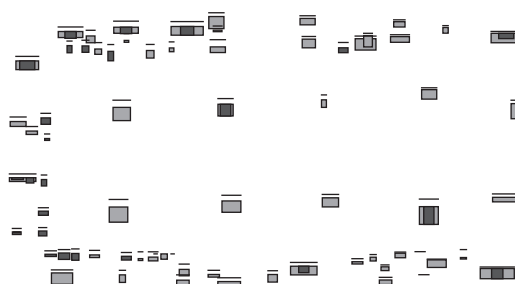
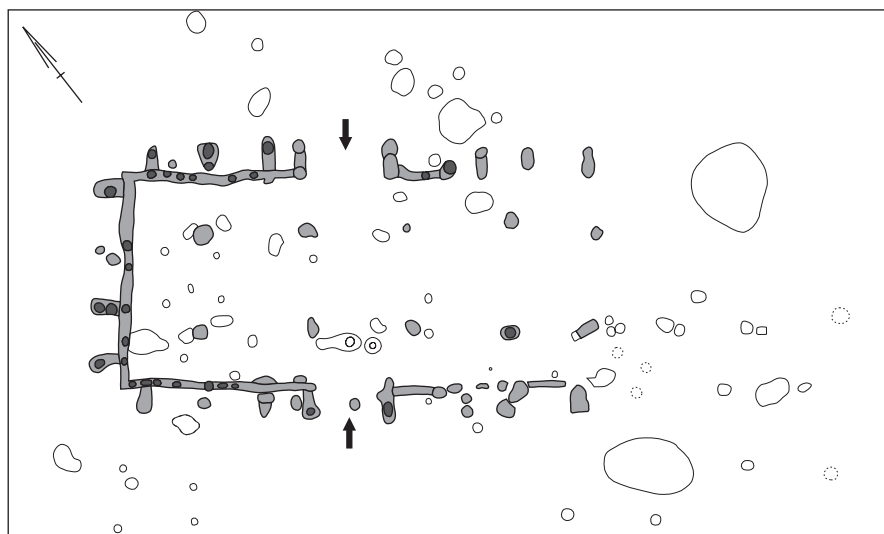
¹¹ Schinkel 1994, 10-12 (deel I) en 48-50 (deel II).

¹² Respectievelijk Huijs 1992, 67-71; Verlinde et al. 1988, 139-162, en 1991, 31-40; Hessing 1991, 41-52.

¹³ Gerritsen 2001, 76-78

Afb. 6.7 Huis 10, schaal 1:200
(coupes t.o.v. 2,40m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

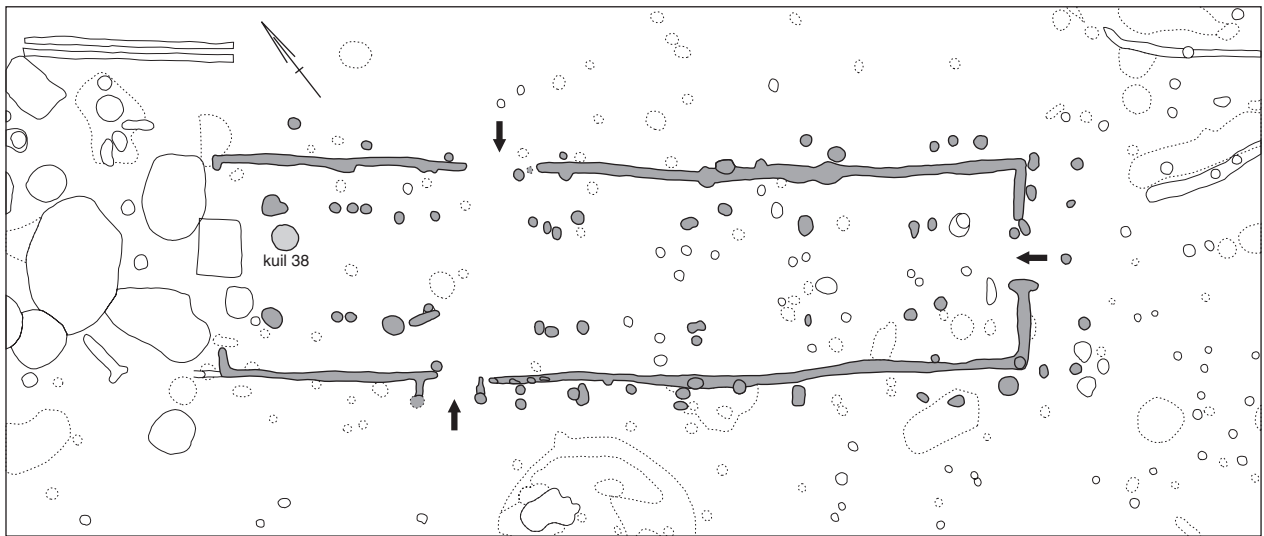
Huis 10

De plattegrond van dit huis tekende zich af met vijf paar binnenstijlen, een ondiepe wandgreppel, met uitzondering van het zuidoostelijke deel, en breed gestelde buitenstijlen (afb. 6.7). Het interval tussen de binnenstijlen bedraagt 3 m, terwijl de ruimte tussen de binnenstaanders en wand 1,50 m beslaat. De wanden zijn recht en de tegenover elkaar gelegen ingangspartijen bevinden zich in het midden van de lange zijden.

De plattegrond lijkt qua constructie op type Oss 2B en dateert derhalve uit de Vroege IJzertijd. Deze datering wordt ondersteund door het aangetroffen besmeten aardewerk en een spinklos. De vondsten geven een *terminus ante quem* voor het gebruik van het gebouw, omdat ze in de sporen zijn beland na afbraak of verlaten van het huis.

Huis 11

De noordwest-zuidoost georiënteerde plattegrond is minimaal 23 m lang en betreft een driedelig woonstalhuis met wandgreppel en breed gestelde buitenstijlen (afb. 6.8). De ruimte tussen de middenstaanders is 3 m breed in het westelijke deel en 2,50 m in het oostelijke deel. De ruimte tussen de wand en staanderrij bedraagt gemiddeld 1,50 m, en tussen de buitenstaanders en wand 1 m. De sporen waren vrij ondiep en zijn dan ook niet allemaal gevonden. Er zijn tenminste drie ingangen: één in de korte zuidoostzijde en twee tegenover elkaar in de lange wanden. Hoe het noordwestelijke uiteinde eruit heeft gezien, is onduidelijk; die sporen zijn verdwenen door een grote groep afvalkuilen, uit de Vroege IJzertijd (zie hoofdstuk 10). Het noordwestelijke deel, met de meeste ruimte tussen de binnenstijlen, was vermoedelijk het woongedeelte. Hierin was in Kuil 38 een grote pot ingegraven met daarin een tweede pot (afb. 6.9). De diameter van de pot bedraagt ter hoogte van de buik ruim 1 m en de pot heeft waarschijnlijk gedeeltelijk boven de grond uitgestoken.

Opvallend is dat de zuidelijke wandgreppel dieper is gefundeerd dan de noordelijke, terwijl de daarin gestelde wandpalen nog 40 cm diep zijn. De sporen van de binnenstijlen zijn allemaal even diep en de vulling bevatte zo nu en dan wat houtskool, verbrande leem en verbrand bot.

Typochronologisch lijkt dit huis het meest op een combinatie van type Oss 2 en 3; de huisplattegrond is geheel drieledig (type 3) met een wandgreppel, waarin de wandpalen dicht op elkaar zijn gesteld, terwijl de buitenstijlen met een veel

Afb. 6.8 Huis 11, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 1,90m +NAP).

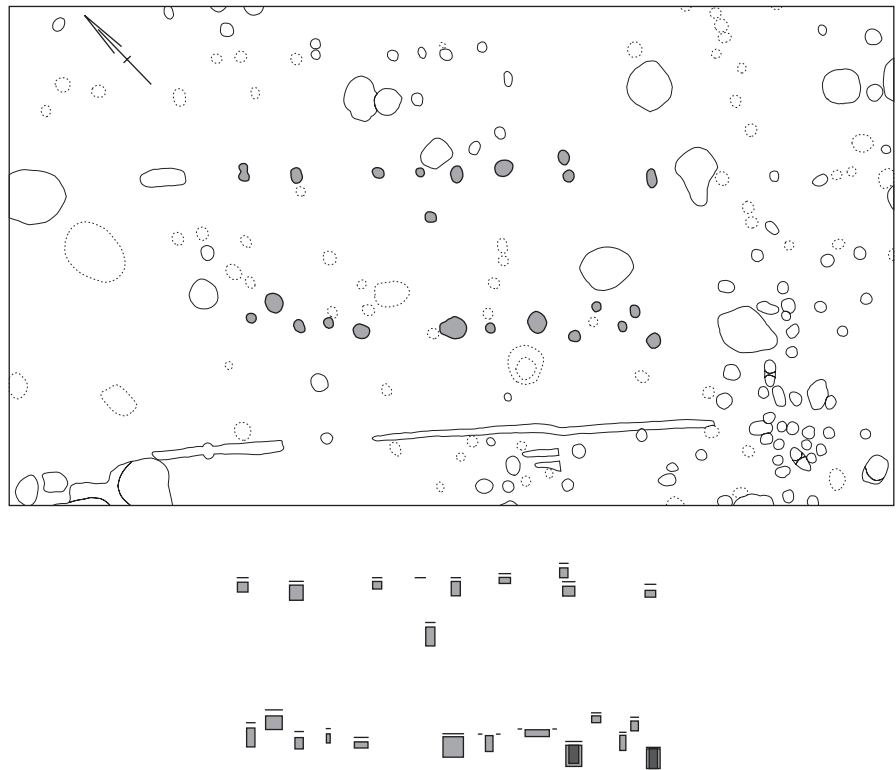
- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Afb. 6.9 Een voorraadpot, ingegraven in Kuil 38 in het noordwestelijke deel van Huis 11.

Afb. 6.10 Huis 12, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 1,90m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

ruimer interval zijn geplaatst (type 2).¹⁴ Vergelijkbare plattegronden zijn bekend uit Riethoven, waar ook een voorraadpot was ingegraven, Loon op Zand en St. Oedenrode.¹⁵ Het aardewerk laat een datering toe in de Late Bronstijd; het is met zowel potgruis als kiezel gemagerd, heeft geruwde (besmeten) en gepolijste buitenzijden, vingertopindrukken op de rand en wand, reliëfversiering, en strakke T-vormige randen. Tevens is een deel van een vrij rechte lappenschaal met een fijn besmeten buitenzijde gevonden. Uit de paalkuilen stammen verschillende stukken natuursteen, waaronder twee slijpsteenfragmenten, en uit de wandgreepel komt een vuurstenen klingfragment.

Huis 12

Deze noordwest-zuidoost georiënteerde, drieledige plattegrond is pas later op de tekentafel herkend (afb. 6.10). De minimale lengte van het huis bedraagt 11 m maar omdat de zuidoostelijke begrenzing niet zeker is kan het huis ook langer zijn geweest. De ruimte tussen de staanderparen bedraagt ongeveer 4 m. De paalkuilen hadden een grijze vulling, met soms wat houtskool. Er zijn geen wandpalen of buitenstijlen aan te wijzen, waardoor een typering van de plattegrond niet mogelijk is.

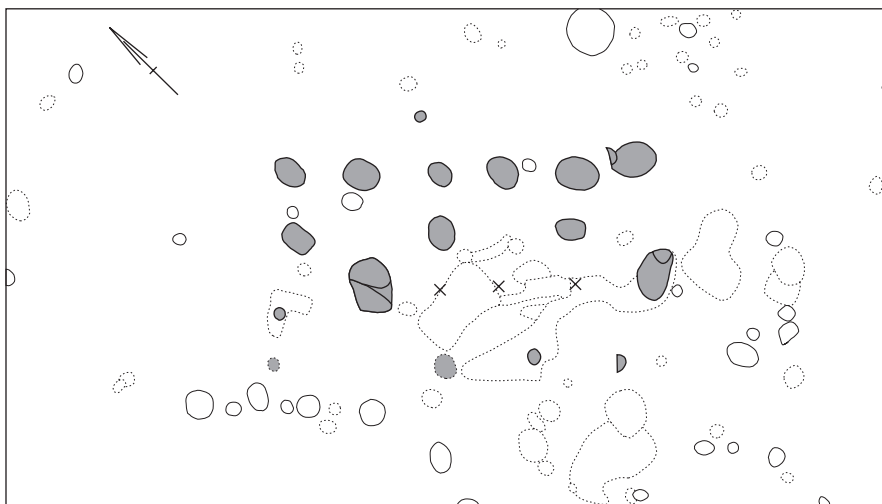
De late bronstijddatering is gebaseerd op enkele scherven uit drie paalkuilen. Dit met fijn tot grof grind en potgruis gemagerde aardewerk had een geruwd onregelmatig tot pokdalig oppervlak en behoorde onder meer toe aan een emmer-vorm met verticale vegen en groeven.

Huis 13

De vierledige huisplattegrond bestond uit zes paar binnenstijlen, waartussen drie middenstijlen waren gesteld (afb. 6.11). De (zuid)westelijke rij binnenstijlen tekent zich minder duidelijk af dan de oostelijke. Op ongeveer 1,75 m afstand van de binnenstijlen zijn enige dubbelgestelde staken te onderscheiden, waarvan onduidelijk is waartoe ze hebben behoord. Ze kunnen deel van de wand hebben uitgemaakt, maar ook de dakvoet hebben ondersteund. De gemiddelde diepte van de paalsporen bedraagt 23 cm.

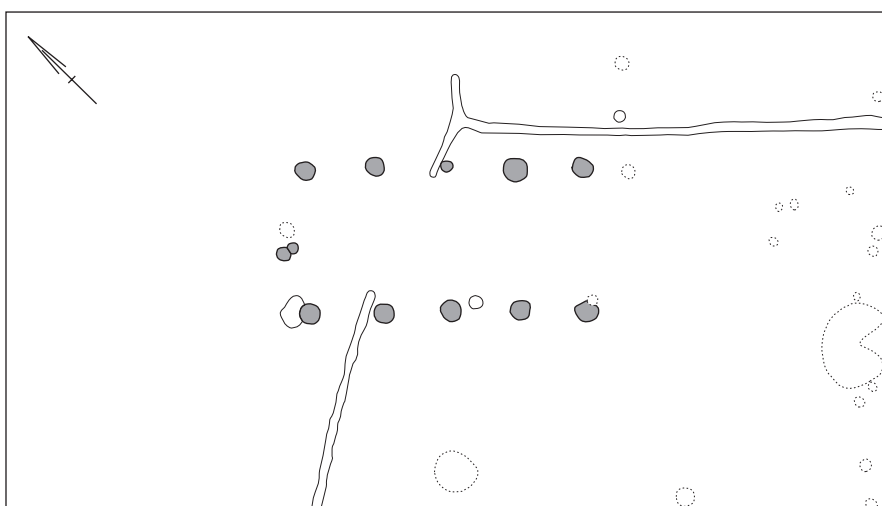
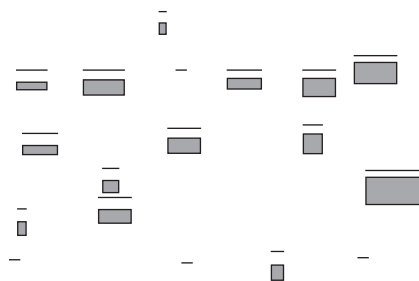
¹⁴ Schinkel 1994, 5 (deel II).

¹⁵ Respectievelijk Slofstra 1991; Roymans & Hiddink 1991; Van Bodegraven 1991.

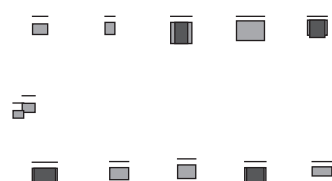
Afb. 6.11 Huis 13, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,90m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

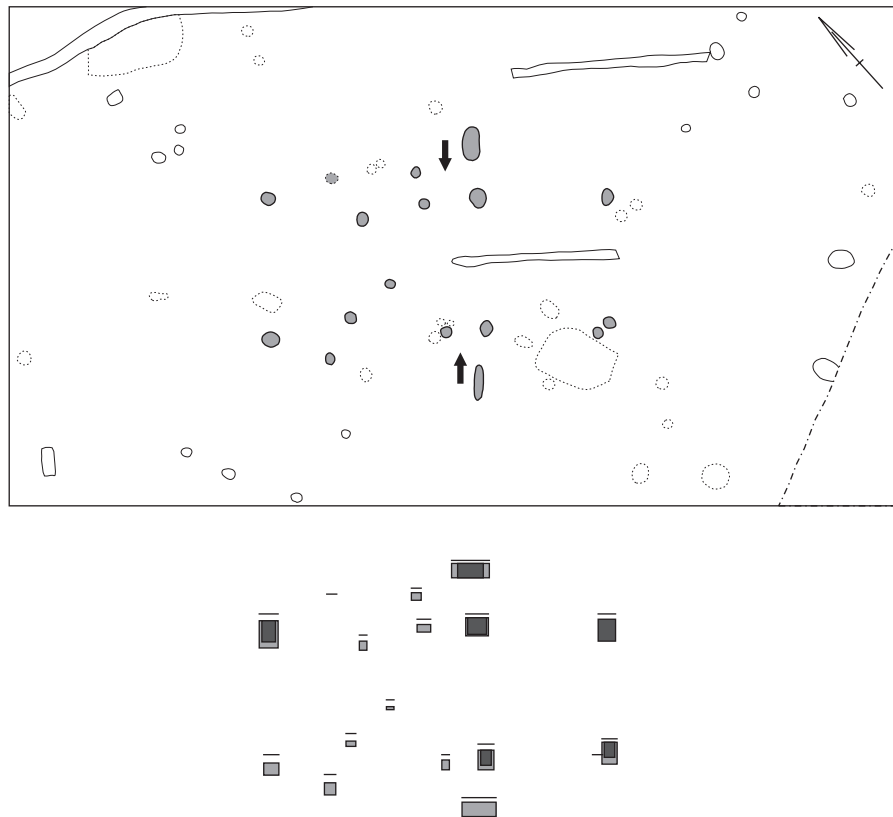
Afb. 6.12 Huis 14, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,00m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Afb. 6.13 Huis 15, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 1,90m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Vergelijkbare plattegronden zijn te vinden op Steenakker (Huis 30), Huifakker (Huis 26) en in het HSL tracé.¹⁶ Soortgelijke huizen zijn verder aangetroffen in het oosten van Brabant in Someren, Oss en Den Dungen, en worden gedateerd in de Vroege IJzertijd.¹⁷ Uit één paalkuil komen scherven van een aantal vrij grof besmeten potten met potgruismagering, en van een glad gepolijste S-vormige kom (zie afb. 8.2, 8.3 en 8.4). Deze vondsten geven echter geen nauwkeurigere datering dan IJzertijd.

Huis 14

De noordwest-zuidoost georiënteerde plattegrond met een lengte van 8 m, bestaat uit twee rijen van vijf staanderparen met een gemiddelde diepte van 19,50 cm. Sporen van wandstaken ontbreken. In een rij bedraagt het interval tussen de staanders 2 m terwijl de afstand tussen beide rijen ongeveer 4 m is (afb. 6.12). De axiale indeling van de ruimte, een- of drieledig, valt niet te bepalen en parallellen voor deze plattegrond ontbreken.

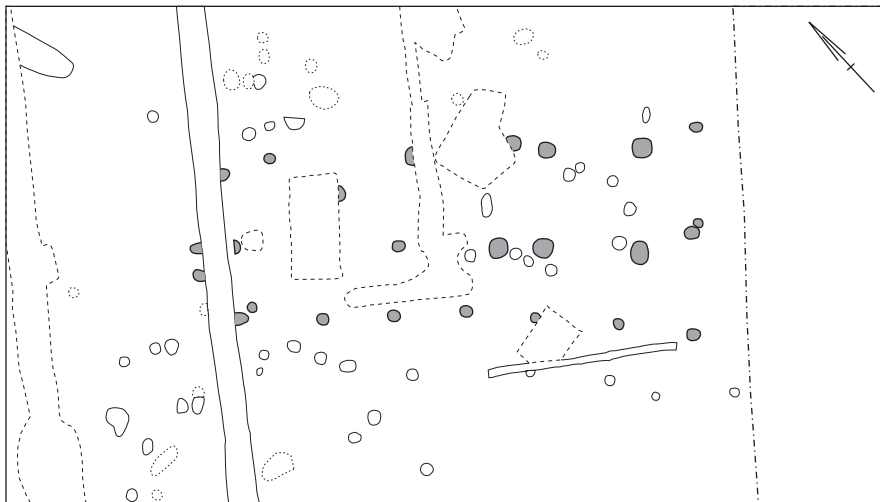
In de paalkuilen en omringende sporen is geen aardewerk gevonden en in de directe omgeving zijn geen gedateerde structuren aanwezig, waardoor het gissen blijft naar de ouderdom van deze plattegrond. Indien het een eenledige structuur betreft, is de plattegrond zo klein dat aan de functie van huis getwijfeld mag worden en een grote schuur meer voor de hand zou liggen. Als het een drieledige structuur zou zijn, zou de lengte ongeveer 10 m bedragen, hetgeen niet ongevoel is voor een woonstalhuis uit de Vroege IJzertijd. Aangezien de interpretatie als huis de voorkeur geniet, dateren we de plattegrond vanwege de geringe lengte in deze periode.

¹⁶ Kranendonk et al., in prep.

¹⁷ Respectievelijk Roymans & Kortlang 1993, 30; Jansen & Fokkens 1999, 57; Verwers 1991, 169.

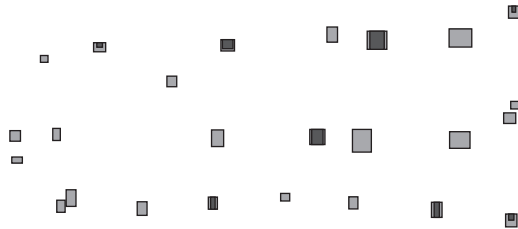
Huis 15

De drieledige huisplattegrond is minimaal 9 m lang en ongeveer 7 m breed (afb. 6.13). De ruimte tussen beide staanderrijen bedraagt 3,50 m. De staanders be-

Afb. 6.14 Huis 2, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,00m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

staan uit paalkuilen met een paalkern en hebben een gemiddelde diepte van 26 cm. Ter hoogte van de twee centrale binnenstijlen liggen twee langgerekte paalkuilen, die haaks op de lengterichting van de plattegrond georiënteerd zijn. Mogelijk markeren zij de ingangen van het huis. Wandstaken en buitenstijlen ontbreken. Huis 15 is vergelijkbaar met type Oss 3, vanwege de driedelige plattegrond en de geringe lengte. Het aardewerk uit de paalkuilen is gemagerd met zowel organisch materiaal als kiezel. Naast dunne, gladwandige scherven zijn er ook scherven met een besmeten oppervlak en soms is de wand versierd met groeven. Het huis wordt op basis van het aardewerk en de vorm van de plattegrond gedateerd in de Late Bronstijd.

6.3.2 Steenakker (zie tabel 6.3)

Huis 2

Deze driedelige plattegrond ligt op een vrij brede zandkop die wordt geflankeerd door twee depressies. De ruimte tussen de twee rijen middenstaanders bedraagt ongeveer 2,50 m hoewel twee paren dichter tegenover elkaar zijn geplaatst, de ruimte tussen de rijen en buitenwand is 2 m (afb. 6.14). De binnenstijlen zijn dieper en breder dan de wandstaken. Aan de noordoostzijde ontbraken de wandstaken vrijwel volledig door recente verstoringen.

De plattegrond van Huis 2 hoort mogelijk tot type Oss 1A.¹⁸ Hoewel de wandstijlen niet helemaal op één lijn liggen met de binnenstijlen, klopt de plattegrond wel op hoofdlijnen: driedelig, wandstaken, geen buitenstijlen en een regelmatige afstand tussen de binnenstijlen. Hoewel Schinkel dit huistype in het midden van de Bronstijd dateert, zijn zulke huizen volgens Roymans en Fokkens gebouwd tot in de Vroege IJzertijd.¹⁹ De plattegrond komt ook deels overeen met Huis B op De Horden bij Wijk bij Duurstede, dat uit de Vroege IJzertijd dateert, hier staan de wandpalen ook niet overal in één lijn met de middenstaanders.²⁰ Uit twee sporen komen enkele scherfjes handgevormd, roodbakkend aardewerk met kiezel- of potgruismagering, die dateren uit de Vroege IJzertijd.

¹⁸ Schinkel 1994, 11 (deel II).

¹⁹ Roymans & Fokkens 1991, 8-9.

²⁰ Hessing 1991.

huis	omschrijving	typologie	klasse	lengte	breedte	oriëntatie	datering
2	driedelig	Oss 1A of De Horden B	A2a	14 m	6,5 m	NW-ZO	IJZV
7	driedelig	Oss 1A	B2	20 m	5 m	NW-ZO	BRONSL/IJZV
16	driedelig	Oss 1A of De Horden B	A2b	20 m	6 m	NW-ZO	IJZV
17	driedelig	Oss 3 of De Horden C	A2a	15 m	6 m	NW-ZO	IJZV
18	driedelig	Oss 3	B1	12 m	6 m	NW-ZO	IJZV
19	twee-/driedelig?	?	A2b	23 m	6,5 m	NW-ZO	IJZV
20	driedelig	Oss 3	C	14 m	7 m	NW-ZO	BRONSL/IJZV
21	tweeledig	Oss 4B	A2a	9 m	6 m	O-W	IJZM/IJZL
30	driedelig	Oss 3?	A1	10 m	5 m	NW-ZO	IJZV
37	driedelig?	?	C	14 m	9 m	N-Z	IJZV/IJZM
67	driedelig	Oss 3	A2a	12,5 m	6 m	O-W	IJZV
68	vierledig	Oss 2A?	A1	8 m	4,5 m	NW-ZO	IJZV/IJZM

Tabel 6.3 Overzicht van de huizen op Steenakker.

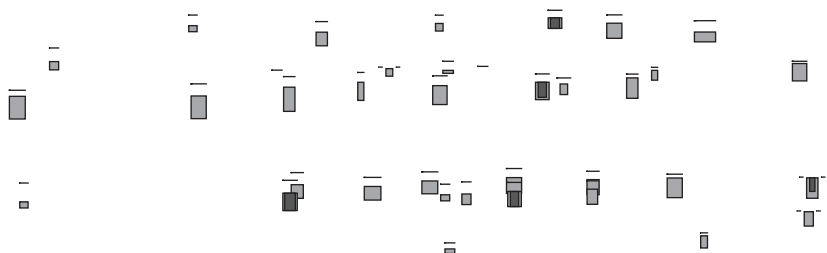
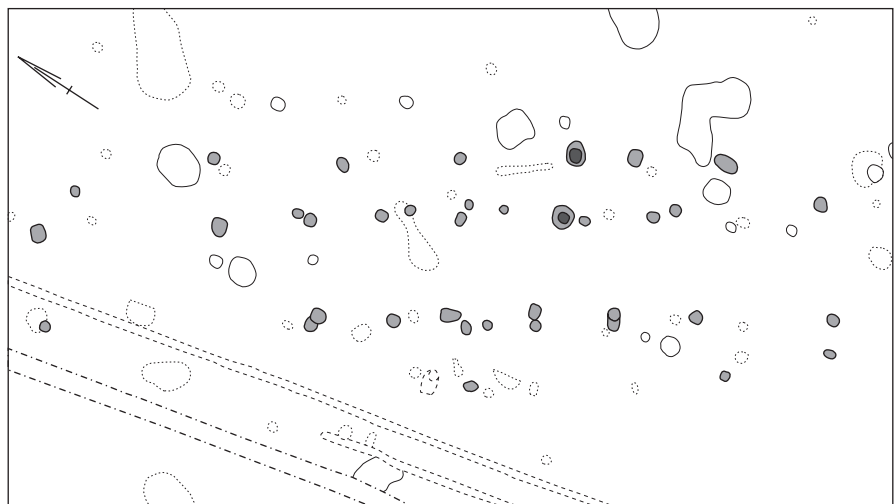
Huis 16

Deze driedelige plattegrond valt op vanwege de lengte van 20 m (afb. 6.15 en 6.16). Opmerkelijk is verder het regelmatig voorkomen van een dubbele paalzetting bij de binnenstijlen in het middendeel, bestaande uit een diepe paal met vlak daarnaast een ondiepe paal. De stijlen staan op een rij met een onderlinge afstand van 2 m. In het zuidoostelijke deel van de plattegrond is dit interval echter ruimer en zijn de zijruimten smaller. De axiale ruimte tussen de binnenstijlen is 3 m breed, de ruimte tussen de binnenstijlen en de wand is gemiddeld 1,50 m. De breedte van 6 tot 6,50 meter van de plattegrond kan worden bepaald door de sporen van enkele wandstaken.

Het lange woonstalhuis vertoont overeenkomsten met type Oss 1A, Huis 1 uit Loon op Zand en Huis B op De Horden te Wijk bij Duurstede.²¹ Het vondstmateriaal bestaat uit scherfjes handgevormd, met potgruis gemagerd aardewerk van een driedelig gepolijst potje, de bodem van een gepolijst potje, de bodem van

Afb. 6.15 Huis 16, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,40m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

²¹ Respectievelijk Fokkens 1991, 99-100; Roymans & Hiddink 1991, 115; Hessing 1991, 50.

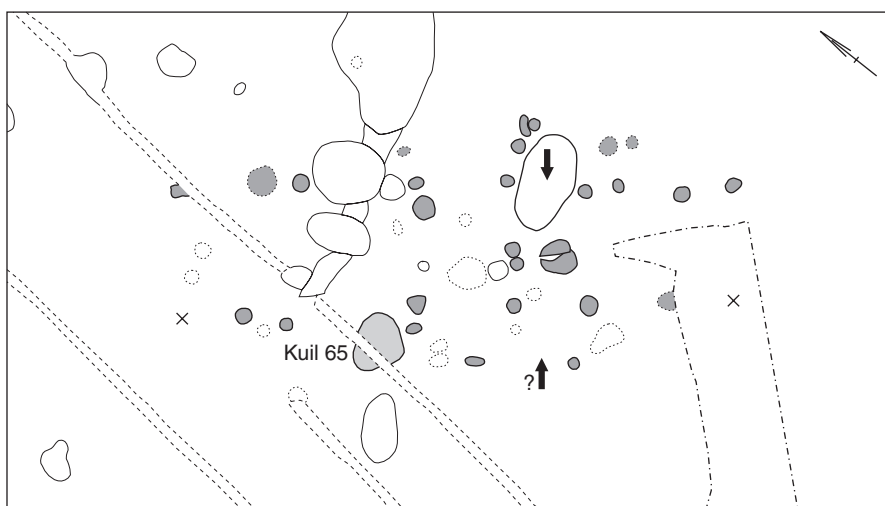

Afb. 6.16 Overzicht van het zuidoostelijke deel van Huis 16 tijdens de opgraving.

een besmeten pot en een randscherf met vingertopindrukken op de bovenkant en nagelindrukken op de wand. Op basis van het aardewerk en de typologie van de plattegrond wordt het huis in de Vroege IJzertijd gedateerd.

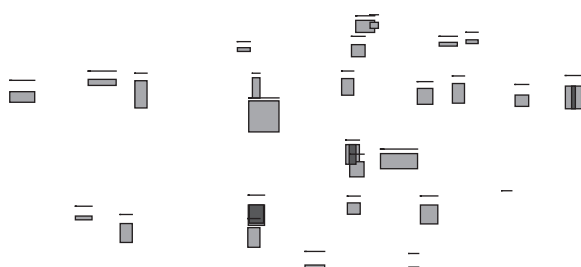
Huis 17

Deze drieledige plattegrond met breed gestelde staanderparen (afb. 6.17) komt overeen met type Oss 3 en Huis C van De Horden bij Wijk bij Duurstede²², die allebei uit de Vroege IJzertijd dateren. Een groot deel van de wandpalen en dak-

Afb. 6.17 Huis 17, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,40m +NAP).

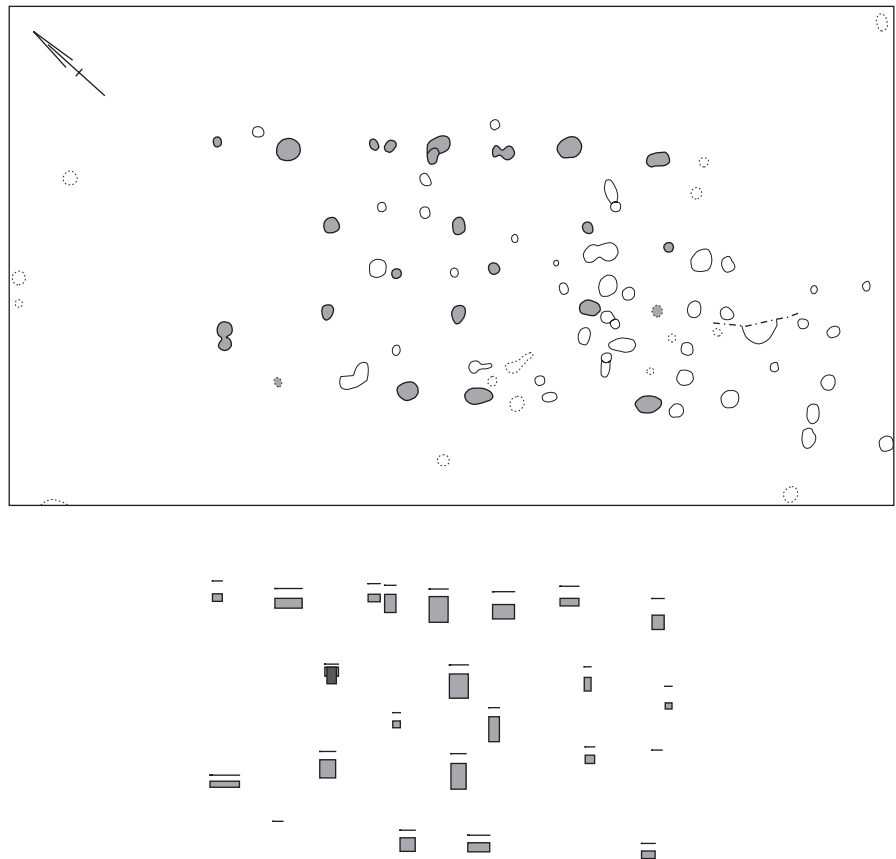
- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

²² Respectievelijk Roymans & Hiddink 1991, 106; Hessing 1991, 50.

Afb. 6.18 Huis 18, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,50m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

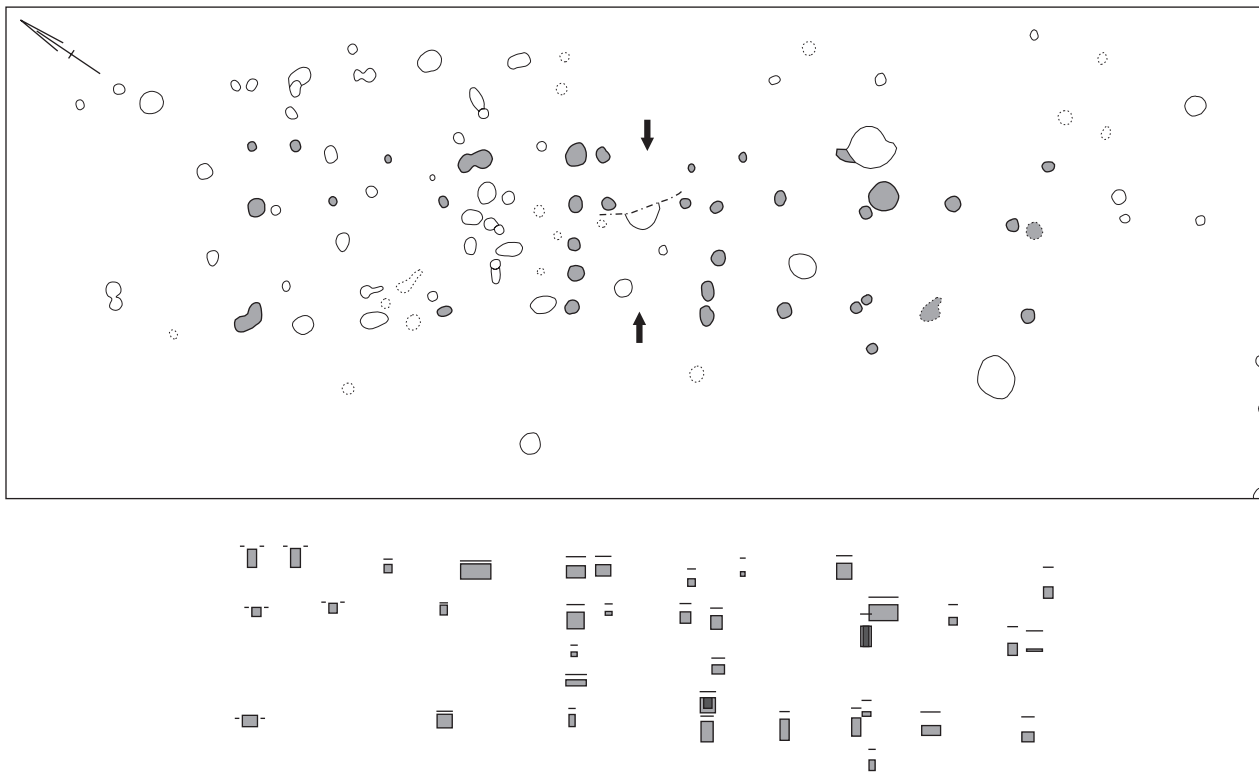
dragers ontbreekt, omdat de bodem ter plaatse is verstoord door recente graafwerkzaamheden. Het huis is opgebouwd uit minimaal zeven staanderparen, met hier en daar mogelijk een extra middenstijl. De donkergrijze paalkuilen hebben soms een herkenbare grijze kern en een gevlekte insteek met wat verbrande leem. In het midden van de lange wanden bevonden zich waarschijnlijk twee tegenover elkaar gelegen ingangen. De noordelijke ingang was gemarkeerd door vier palen met daartussen een ondiepe kuil met aardewerk. Waarschijnlijk is de kuil ontstaan door het uitslijten van de doorgang, waarna deze oneffenheid is opgevuld met huisafval. In het huis lag een aantal kuilen (o.a. Kuil 65), die mogelijk dienden voor voedselopslag.

Tijdens de aanleg van het vlak is een half ronde, enigszins conische spinklos gevonden. Uit de paalsporen en de kuilen komt opvallend veel roodbruin, van binnen zwart, aardewerk waarvan de buitenzijde zowel glad als besmeten is. Het betreft onder meer een compleet miniatuur potje met puntige bodem, een zogenaamde *Eierbecher* (zie afb. 8.2.28). Het aardewerk is vooral met potgruis gemagerd maar soms ook met organisch materiaal en dateert uit met name de eerste fase van de Vroege IJzertijd. Uit de inloopkuil bij de vermoedelijke ingang komen verder nog vuursteen en een sintel en uit twee paalkuilen zijn enkele brokken natuursteen afkomstig.

Huis 18

De axiale ruimte van deze driedelige plattegrond is 2 m breed en omgeven door drie paar binnenstijlen (afb. 6.18). De wand is waarschijnlijk opgetrokken uit ondiep gestelde wandstaken, waarvan de sporen ontbreken, met daarbuiten grote diepe paalkuilen voor de dakdragende buitenstijlen. Het 12 m lange huis is mogelijk de opvolger van Huis 7 maar oversnijdingen om dat te staven ontbreken. Huis 18 vertoont sterke overeenkomsten met type Oss 3 en de huizen op De Horden te Wijk bij Duurstede, die allemaal uit de Vroege IJzertijd dateren.²³ Bij

²³ Respectievelijk Fokkens 1991, 106; Hessing 1991, 50.

de aanleg van het vlak werd ter hoogte van dit huis een rond plat spinsteentje gevonden. Het aardewerk uit de sporen bestaat uit kleine scherven handgevormd aardewerk met potgruismagering. Zowel besmeten als glad gepolijste potten komen voor. In één van de kuilen van een binnenstijl zat opvallend veel aardewerk, waaronder een bodem van oranje, besmeten, fijn gemagerd aardewerk, scherven van grijs, besmeten aardewerk met een magering van klein grind en de rand van een *Schräghals*-pot van fijn gemagerd aardewerk, met een gepolijst oppervlak (afb. 8.3.1). Het aardewerk dateert uit de Vroege IJzertijd.

Huis 7

De driedelige, noordwest-zuidoost georiënteerde plattegrond is niet compleet, omdat het zuidoostelijke deel aan het zicht onttrokken was door mollengangen en sterke bodemuitspoeling. Huis 7 vertoont overeenkomsten met type Oss 1A, dat gedateerd wordt in de periode Midden-Bronstijd tot in de Vroege IJzertijd.²⁴ Kenmerkend voor dit type zijn regelmatige afstanden van 2 m tussen de staanderparen en een opvallende lengte van 20 m.²⁵ De ruimte tussen de twee rijen binnenstijlen bedraagt 3 m en de ruimte tussen de binnen- en buitenstijlen ligt gemiddeld op 1 m. In het midden van de lange zijden bevonden zich vermoedelijk twee tegenover elkaar gelegen ingangen (afb. 6.19). Een ander kenmerk van type Oss 1A is de overeenkomstige diepte van binnen- en buitenstijlen. Bij Huis 7 waren de meeste paalsporen op het vlak en in de coupe erg moeilijk waar te nemen vanwege hun lichte grijsblauwe kleur, zodat hierdoor sporen over het hoofd kunnen zijn gezien. Bovendien blijken enkele verkleuringen, die in het veld als natuurlijk waren gedefinieerd, achteraf toch paalsporen van deze constructie te zijn geweest. Het aangetroffen aardewerk bestaat uit een aantal wand- en bodemfragmenten van handgevormd, soms besmeten aardewerk met fijne potgruismagering en dateert uit de Vroege IJzertijd.

Huis 19

Huis 19 is een minimaal 16 m lange plattegrond, waarvan de configuratie moeilijk te herleiden is, omdat vooral aan de zuidoostkant paalsporen ontbreken (afb.

Afb. 6.19 Huis 7, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3.40m +NAP).

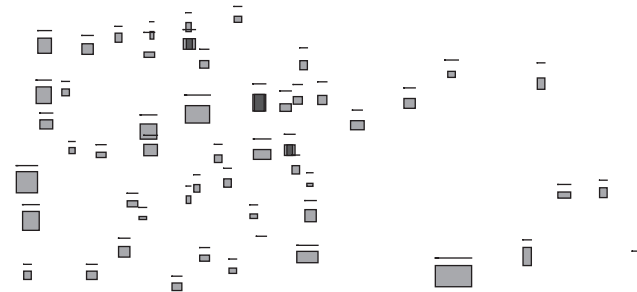
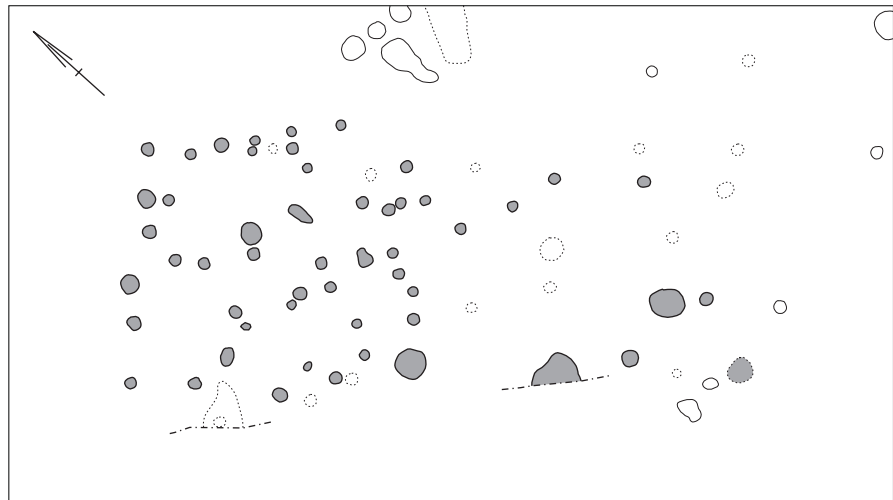
- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

²⁴ Schinkel 1994, 11 (deel II); Roymans & Fokkens 1991, 8-9.

²⁵ Fokkens 1991, 103.

Afb. 6.20 Huis 19, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,30m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

6.20). Er zijn geen rijen binnen- of middenstaanders te herkennen, waardoor de indeling van de axiale ruimte niet vast te stellen is. De wand van het huis is zichtbaar dankzij een rij wandstaken, waarvoor dakdragende buitenstijlen zijn geplaatst. Aangezien dit huis dezelfde oriëntatie heeft als Huis 18 en in diens nabijheid ligt, wordt vermoed dat Huis 19 eveneens uit de Vroege IJzertijd dateert. Het vondstmateriaal bestaat uit handgevormd potgruisgemagerd aardewerk, waaronder een bodem. In een paalkuil in de korte westzijde werd bovendien een ijzerslak gevonden. Het aardewerk dateert globaal uit de Vroege IJzertijd.

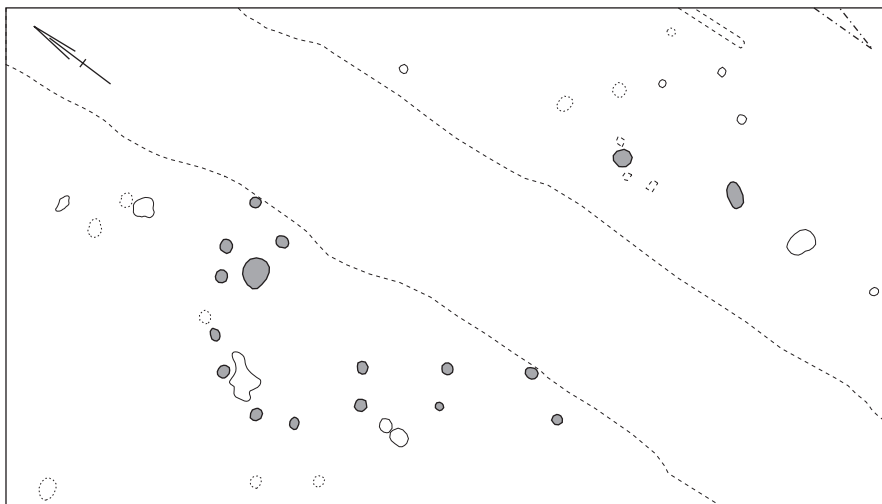
Huis 20

Deze noordwest-zuidoost georiënteerde plattegrond is niet compleet als gevolg van een brede verstoring in het middendeel, wat onverlet laat dat de afmetingen van 14 x 7 m te bepalen zijn (afb. 6.21). De driedelige plattegrond is overigens niet in het veld maar later op de tekentafel herkend. De binnenstijlen zijn niet dieper geplaatst dan de wandstaken of buitenstijlen. De wand bestaat uit een enkele rij wandstaken, waarvoor buitenstijlen zijn geplaatst. De incomplete plattegrond vertoont de meeste gelijkenis met type Oss 3, dat wordt gedateerd in de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd.²⁶ Het vondstmateriaal bestaat uit een kleine scherp handgevormd aardewerk met grindmagering en een stuk natuursteen.

Huis 21

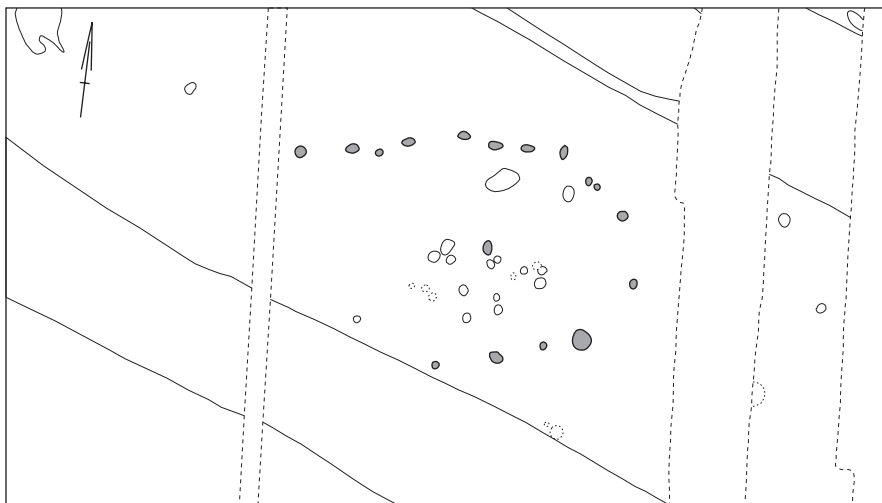
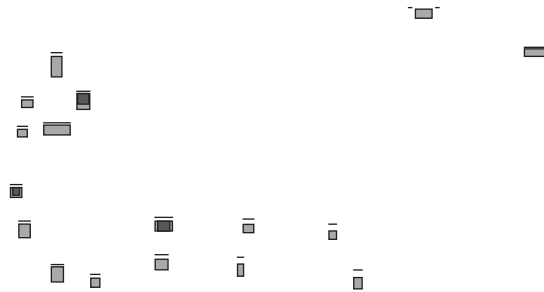
Deze tweeledige plattegrond is minimaal 9 m lang en 6 m breed. Het oostelijke uiteinde is halfrond, het andere uiteinde kan niet worden bepaald vanwege een recentelijk aangelegd riool en een 17e-eeuwse greppel uit de Tachtigjarige oorlog (afb. 6.22). Er resteren zestien wandpalen, waarvan er twee tot de korte wand behoren. De grijsbruine paalkuilen bevatten zowel houtskool als verbrande leem. Binnenshuis is het een warboel aan paalsporen, waarvan er mogelijk één als

26 Fokkens 1991, 103-105.

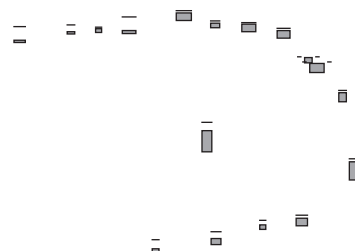
Afb. 6.21 Huis 20, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,30m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

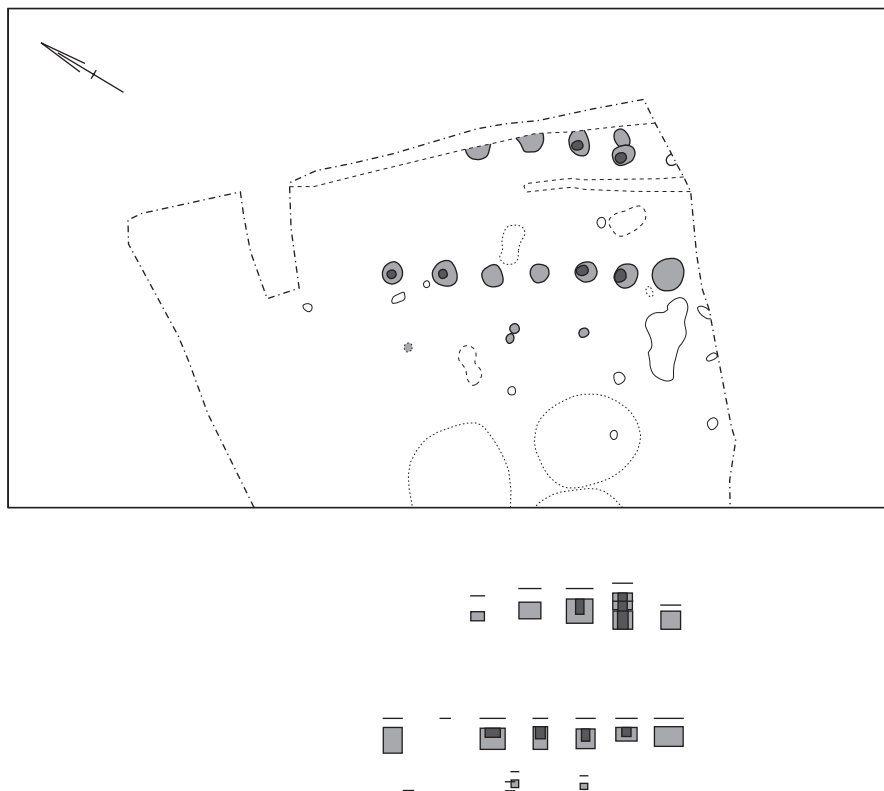
Afb. 6.22 Huis 21, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,00m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Afb. 6.23 Huis 30, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,80m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

middenstaander getypeerd kan worden. Deze staander verdeelt het huis in twee gelijke delen. De huisplattegrond is te vergelijken met type Oss 4B, die doorgaans in de Midden- tot Late IJzertijd wordt gedateerd. Een ander vergelijkbaar huis is gevonden op de Deventer Colmschater es.²⁷

Huis 30

Huis 30 betreft een deel van een drieledige plattegrond, met een lengte van minimaal 8 m en een minimale breedte van 5 m (afb. 6.23). De structuur bestaat uit twee parallelle rijen binnenstijlen en heeft een noordwest-zuidoost oriëntatie. Aan de oostzijde is één van de palen een keer vervangen. Mogelijk hebben vier kleine paalsporen aan de westzijde deel uitgemaakt van de wand. In één van de paalkuilen werd een brok amorf materiaal aangetroffen, mogelijk resten van voedsel. Het aardewerk dateert uit de Vroege IJzertijd en bestaat uit twee wand-scherven van potgruisgemagerd aardewerk waarvan er één besmeten en aan de binnenzijde verbrand is.

Vergelijkbare huisplattegronden zijn te vinden op Moskes (Huis 13), Huifakker (Huis 26) en in het HSL tracé.²⁸ Verder zijn in het oosten van Brabant in Someren, Oss en Den Dungen, soortgelijke huizen aangetroffen die uit de Vroege IJzertijd dateren.²⁹

Huis 37

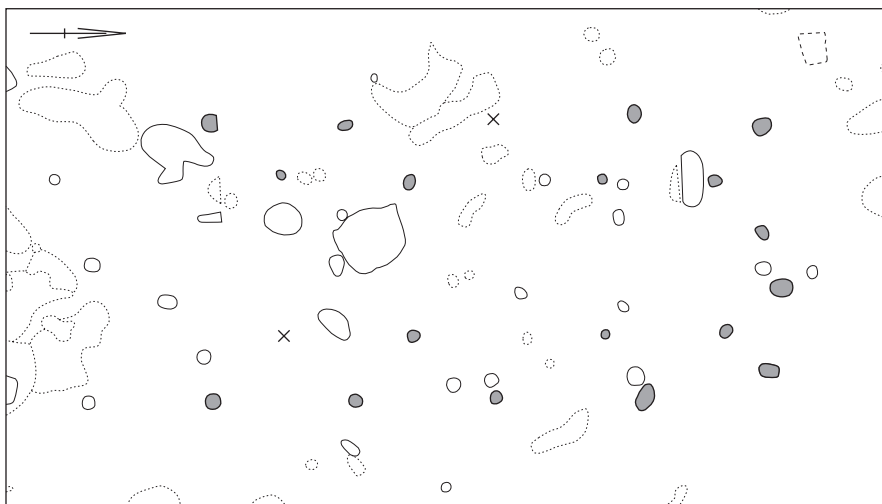
De plattegrond bestaat uit kleine, overwegend ondiepe paalsporen (afb. 6.24). Ten zuiden ervan lagen grote natuurlijke verstoringen, waardoor de lengte van het huis niet met zekerheid is te bepalen. Het is in ieder geval tenminste 15 m lang. De lange wanden zijn symmetrisch en samengesteld uit palen die op een rij en op zeer regelmatige afstand van elkaar zijn geplaatst. Rondom de paalsporen lag een groot aantal sporen, waarvan enkele wellicht aan de structuur hebben toebehoord, wat echter moeilijk te bepalen is.

Binnenshuis, op ca. 1,50 m van de wand, staan vier staanderparen die de axiale ruimte drieledig onder verdelen. Een exacte parallel van deze plattegrond is niet

²⁷ Verlinde 1991, 39.

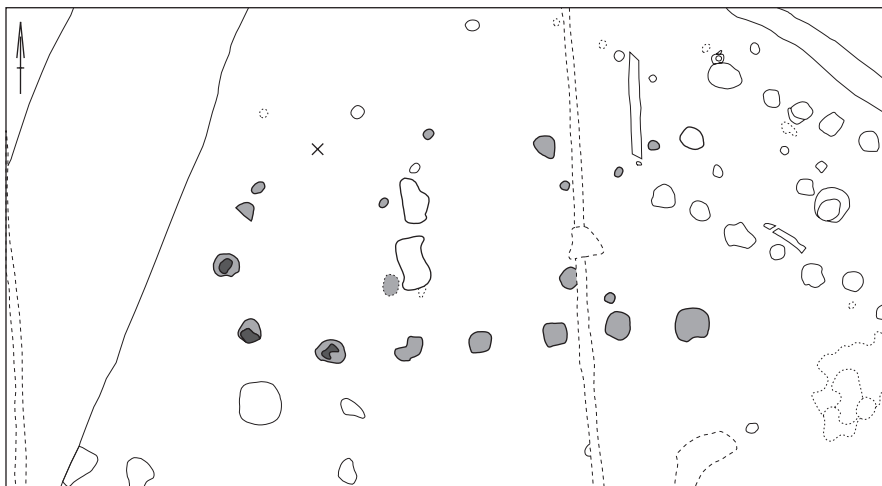
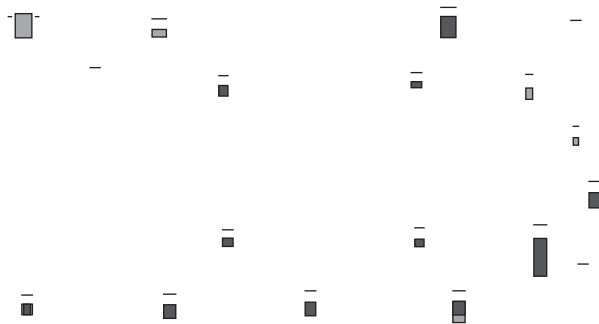
²⁸ Kranendonk et al., in prep.

²⁹ Respectievelijk Roymans & Kortlang 1993, 30; Jansen & Fokkens 1999, 57; Verwers 1991, 169.

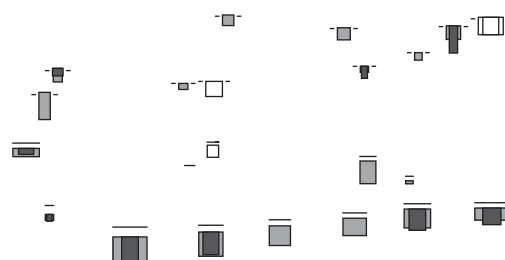
Afb. 6.24 Huis 37, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 3,80m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

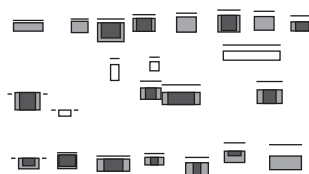
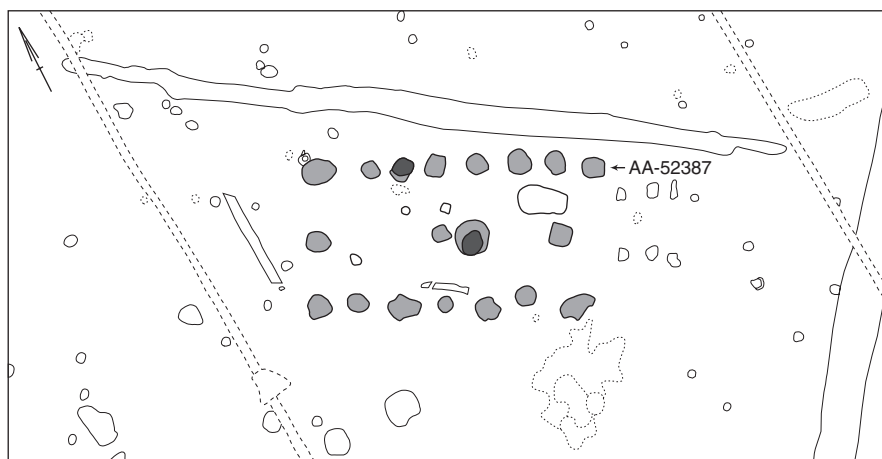
Afb. 6.25 Huis 67, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,50m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Afb. 6.26 Huis 68, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,50m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

bekend, maar er zijn overeenkomsten met type Oss 3. Het aangetroffen aardewerk beperkt zich tot een aantal kleine wandfragmenten, waaronder een scherf van gepolijst aardewerk met een magering van potgruis, die waarschijnlijk dateert uit de Vroege IJzertijd.

Huis 67

Deze oost-west georiënteerde plattegrond is slechts gedeeltelijk bewaard gebleven. Het driedelige huis tekende zich af met vier binnenstijlen, die samen met een rij diep gefundeerde palen in of vlak buiten de wand, het gewicht van het dak droegen (afb. 6.25). Eén van die palen is uitgegraven; in andere coupes waren de paalpunten nog goed zichtbaar. De donkergrijze vullingen bevatte veel houtskool, verbrande leem en soms wat verbrand bot (onder andere schaap of geit). Een aantal wandpalen aan de noordzijde ontbreekt. De westelijke korte wand is afgerond, de oostelijke lijkt recht te zijn. Ze duiden op een overhangend schilddak aan de westzijde en een zadeldak aan de oostzijde. De axiale middenruimte bedraagt ruim 2 m, terwijl de zijruimten 1 tot 2 m breed zijn. De plattegrond lijkt qua constructie op type Oss 3 en dateert derhalve uit de Vroege IJzertijd. Soortgelijke plattegronden vinden we op De Horden te Wijk bij Duurstede.³⁰

Afb. 6.27 Huis 68 in het opgravingsvlak.

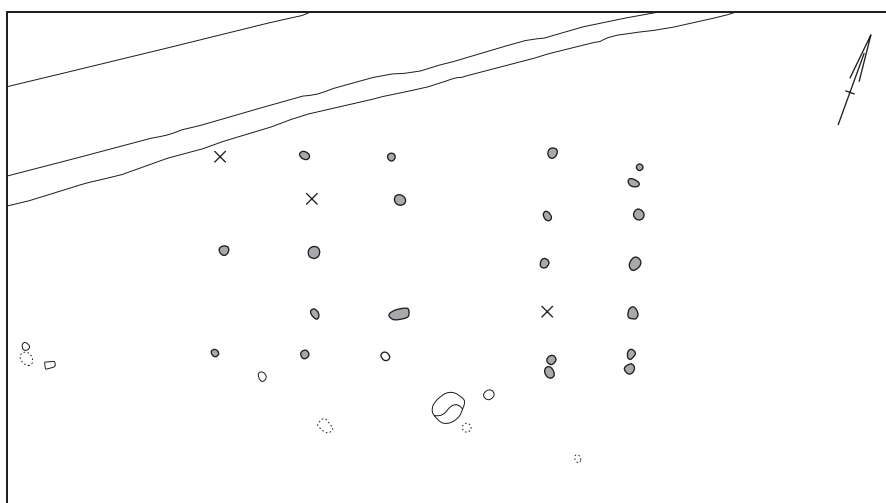

Huis 68

Huis 68 heeft een zuidoost-noordwest oriëntatie (afb. 6.26 en 6.27). De vierledige plattegrond bestaat uit vier middenstaanders en twee rijen binnenstijlen van zeven en acht palen. De stijlen staan dicht opeen met een onderlinge afstand van 1 m. Sporen van de wand en ingangen zijn niet gevonden. Een aantal palen halverwege het huis diende mogelijk als afscheiding van het werk- of stalgedeelte of als extra ondersteuning voor een zolder of het dak. Midden in het huis lagen de restanten van een mogelijke haardplaats. Deze ondiepe, brede kuil had een donkerbruine vulling met veel houtskool, verbrande leem en brokjes aardewerk.

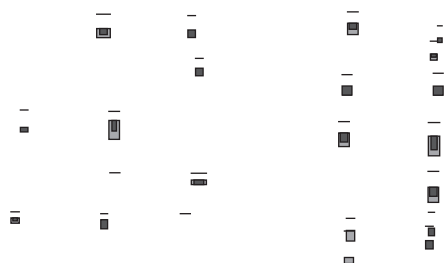
De geringe afmetingen van 8 x 4,50 m zijn typisch voor huizen uit de Vroege tot Midden-IJzertijd in Breda. De plattegrond is te vergelijken met andere huizen in Breda-West, onder andere op Moskes (Huis 13), Huifakker (Huis 26), Steenakker (Huis 30) en in het HSL tracé.³¹ Verder zijn in het oosten van Brabant in

30 Hessing 1991, 49-51.

Afb. 6.28 Huis 24, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,10m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Someren, Oss en Den Dungen, soortgelijke huizen aangetroffen die in de Vroege IJzertijd gedateerd worden.³² In een aantal paalkuilen werden naast stukken tefriet ook scherven van een glad gepolijste pot gevonden die mogelijk uit de Midden-IJzertijd stamt. Een stukje houtskool uit een paalkuil geeft een gecali-breerde datering van 800-540 v.Chr.³³ en stamt dus uit de Vroege IJzertijd. Huis 67 overlapt gedeeltelijk met Huis 68 maar door het ontbreken van oversnij-dingen en de geringe kleurverschillen tussen de paalkuilen, is niet duidelijk welk huis ouder is. Verder is van één van de palen niet zeker of hij gediend heeft als extra paal in de korte westzijde van Huis 68, of als hoekpaal van Huis 67.

Tabel 6.4 Overzicht van de huizen op Huifakker.

huis	omschrijving	typologie	klasse	lengte	breedte	oriëntatie	datering
24	drie-/vierledig	Oss 2	A2	11 m	6 m	O-W	BRONSL/IJZ?
25	een-/drieledig?	Oss 3	A2	11,5 m	5,5 m	NW-ZO	IJZV
26	drie-/vierledig	Oss 2A?	A1	9,5 m	4,5 m	NW-ZO	IJZV

6.3.3 Huifakker (tabel 6.4)

Huis 24

De vierledige plattegrond is 11 m lang en bijna 6 m breed (afb. 6.28). Ondanks het ontbreken van een aantal paalsporen komt de plattegrond in hoofdlijnen overeen met type Oss 2, dat gedateerd wordt van de Late Bronstijd tot in de Midden-IJzertijd. Huis 24 heeft evenals Huis 25 een vrij lichte constructie, die bestaat uit ondiepe, kleine paalsporen zonder zware dakdragende staanders.

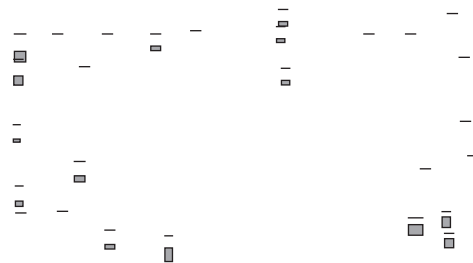
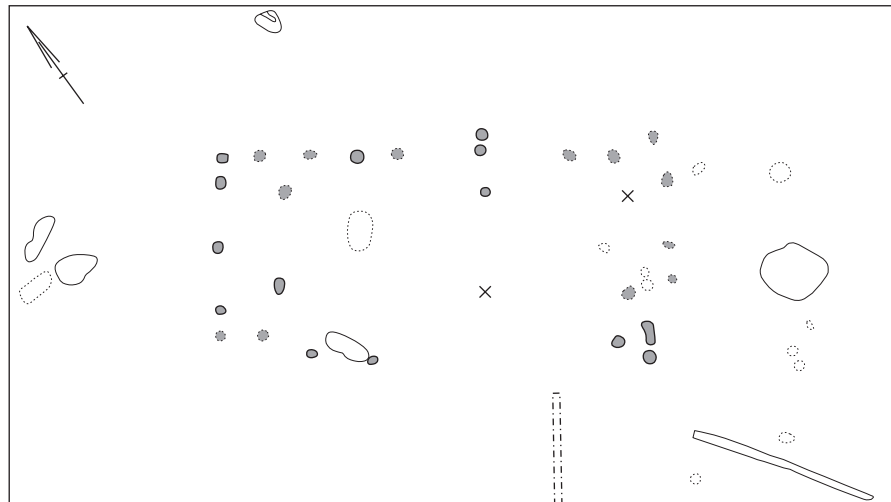
31 Kranendonk et al., in prep.

32 Respectievelijk Roymans & Kortlang 1993, 30; Jansen & Fokkens 1999, 57; Verwers 1991, 169.

33 Datering AA-52378.

Afb. 6.29 Huis 25, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,40m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Huis 25

Deze plattegrond van 12 x 5,50 m, tekent zich hoofdzakelijk af met wandpalen (afb. 6.29). Het is opmerkelijk dat deze sporen wel aanwezig zijn, terwijl paalsporen van mogelijke binnen- en buitenstijlen, die meestal dieper gefundeerd zijn, zo goed als ontbreken. De vier aanwezige binnenstijlen duiden op een driedelige indeling van de axiale ruimte. Een soortgelijke plattegrond is bekend uit Den Dungen, die gedateerd is in de Vroege IJzertijd.³⁴

Huis 26

De noordwest-zuidoost georiënteerde, driedelige plattegrond meet 9,50 x 4,50 m (afb. 6.30). De sporen van het huis zijn gedeeltelijk verstoord door diepe ploegsporen en sporen van wandstaken of buitenstijlen ontbreken. De plattegrond bestaat uit zes paar binnenstijlen en drie middenstaanders, waarvan twee in beide kopse wanden. De palen aan de noordwestzijde zijn lichter en minder diep gefundeerd dan de overige palen. De gemiddelde diepte van de oostelijke paalkuilen is 21 cm, terwijl de westelijke niet dieper reikten dan 13 cm. De zuidwestelijke hoekpaal en een paal in de zuidwand zijn oversneden door twee paalkuilen van Structuur 149. Huis 26 vertoont zowel in afmeting als in vorm van de paalkuilen sterke overeenkomsten met Structuren 148 en 149.

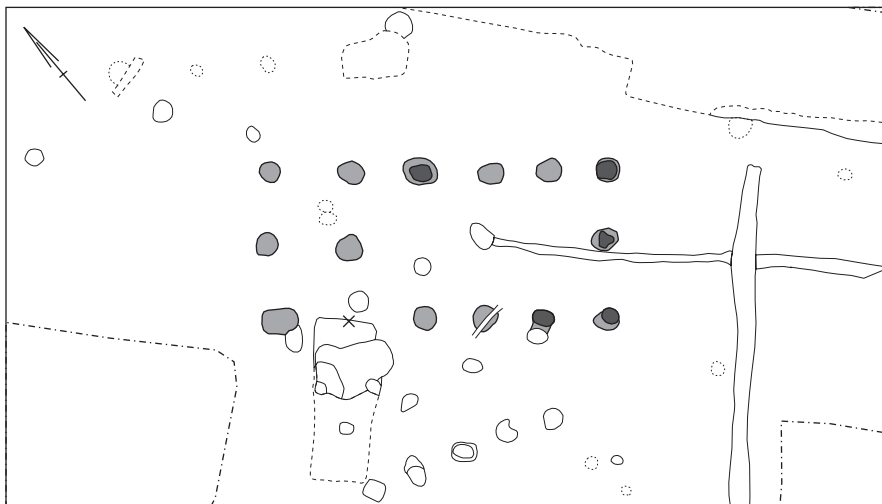
Vergelijkbare plattegronden zijn te vinden op Moskes (Huis 13), Steenakker (Huizen 30 en 68) en in het HSL tracé.³⁵ Verder zijn ook in het oosten van Brabant soortgelijke huizen aangetroffen, in Someren, Oss en Den Dungen, die gedateerd zijn in de Vroege IJzertijd.³⁶ De geringe lengte van de plattegrond en een scherpe handgevoemd aardewerk geven een datering in de Vroege IJzertijd. Een gecalibreerde ¹⁴C-ouderdomsbepaling geeft echter een late bronstijddatering van 1000-830 v.Chr. (1 sigma).³⁷

³⁴ Verwers 1991, 167: huis 2.

³⁵ Kranendonk et al., in prep.

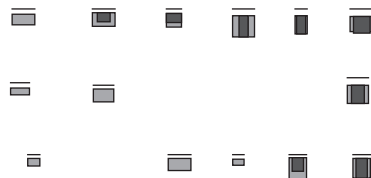
³⁶ Respectievelijk Roymans & Kortlang 1993, 30; Jansen & Fokkens 1999, 57; Verwers 1991, 169.

³⁷ Datering AA-52385.

Afb. 6.30 Huis 26, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,90m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Tabel 6.5 Overzicht van de huizen op Emerakker.

huis	omschrijving	typologie	klasse	lengte	breedte	oriëntatie	datering
29	driedelig	Oss 2B	B1	14 m	5,7 m	NW-ZO	IJZV

6.3.4 Emerakker (tabel 6.5)

Huis 29

De driedelige plattegrond van 14 x ca. 6 m is pas op de overzichtstekening herkend (afb. 6.31). Het huis is opgebouwd uit twee rijen van vijf en vier staanderparen, met een onderlinge afstand van 2 tot 3 m en 3 m tussen de twee rijen. In de noordelijke lange zijde bevond zich een ingang, die het huis in tweeën deelt. Het korte oostelijke deel lijkt te zijn afgebakend door een soort tussenwand, bestaande uit een rij palen waartoe ook twee binnenstijlen en een middenstijl behoren. In de noordwesthoek van het gebouw ontbreekt een aantal paalsporen, waarvoor geen eenduidige verklaring is.

Typologisch gezien komt deze plattegrond overeen met type Oss 2B uit de Vroege IJzertijd.

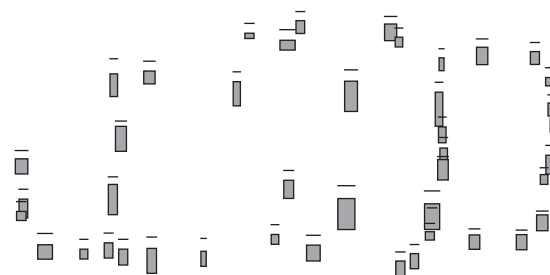
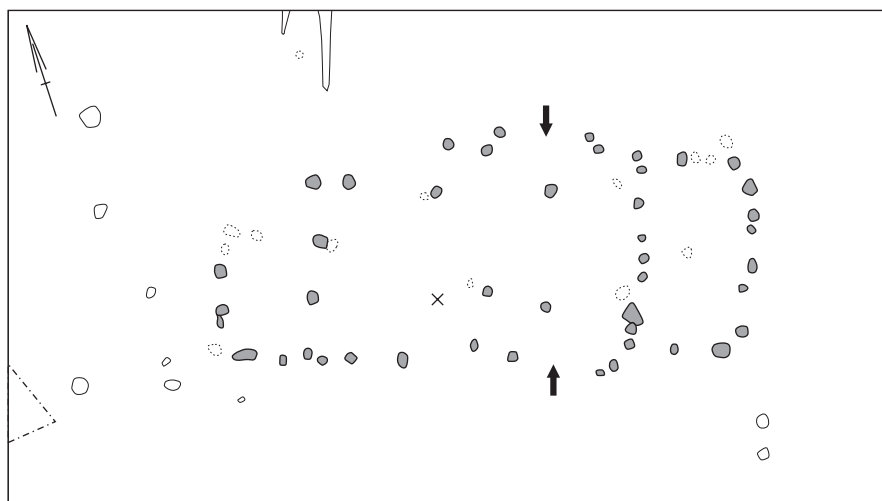
6.4 Bijgebouwen en spiekers

Onder bijgebouwen verstaan we plattegronden die noch aan huizen toebehoren noch zijn te definiëren als vier- tot achtpalige spiekers, die dienden voor de opslag van oogst- en zaaigoed.³⁸ De spiekers lagen zowel rond huizen (op erven) als gegroepeerd in de nabijheid van akkers. Een groot aantal spiekers van Breda-West is ingedeeld conform de typologie van Oss. Aangezien zich nauwelijks structurele verschillen aftekenen in de plattegronden en vondstmateriaal uit de paalsporen zeer schaars is, is het merendeel niet nauwkeuriger te dateren dan IJzer-

³⁸ Schinkel 1994, 139-158 (deel II).

Afb. 6.31 Huis 29, schaal horizontaal 1:200, verticaal 1:100 (t.o.v. 2,20m +NAP).

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

type	Moskes	Steenakker	Huifakker	Emerakker	totaal
onbekend	3	8	5	-	16
Oss IA	9	43	14	4	70
Oss IB	5	11	7	-	23
Oss IC	1	6	-	1	8
Oss ID	5	5	4	2	16
Oss IIA	-	1	-	-	1
Oss IIC	-	2	-	2	4
totaal	23	76	30	9	138

Tabel 6.6 Overzicht van de bijgebouwtypen

tijd en het begin van de Romeinse Tijd.³⁹ Het is derhalve mogelijk dat een aantal uit een andere periode stamt. De indeling volgens de typologie van Oss is als volgt:⁴⁰

- I
 - A. Structuren van 4 palen bestaande uit 2 rijen staanders;
 - B. Smalle structuren van 6 palen met 2 rijen staanders, waarbij de lengte van het gebouw groter of gelijk is aan de breedte;
 - C. Brede structuren van 6 palen met 2 rijen staanders, waarbij de lengte van het gebouw kleiner is dan de breedte;
 - D. Structuren van meer dan 6 palen met 2 rijen staanders.
- II
 - A. Structuren van 9 palen met 3 rijen staanders;
 - C. Structuren met 3 rijen staanders, waarbij de middelste rij bestaat uit palen in de korte wand.

³⁹ Schinkel 1994, 139-158 (deel II).

⁴⁰ Schinkel 1994, 139-140 (deel II).

In de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd is de meest algemene structuur in Breda-West de vierkante, vierpalige spieker type IA, gevolgd door respectievelijk type IB, type ID, type IC, type IIC en type IIA (zie tabel 6.6). De voor-

naamste kenmerken van de spiekers zijn opgenomen in tabel 6.7, met vermelding van de maten en type-toewijzing. Hieronder wordt een aantal bijgebouwen en spiekers nader beschreven omdat enkele plattegronden afwijken van het bekende type of vanwege opmerkelijke vondsten of hoge vondstaantallen.

nr	locatie	typologie	lengte (m)	breedte (m)	datering
5	Moskes	Oss 1D	4	3	IJZ
6	Moskes	Oss 1D?	3	2,4	BRONSL
7	Moskes	Oss 1A	1,5	1,2	BRONSL?
8	Moskes	Oss 1B	2,75	1,75	BRONSL?
9	Moskes	Oss 1A	2,7	1,5	BRONSL?
10	Moskes	Oss 1B	3	1/1,5	BRONSL?
11	Moskes	Oss 1A	1,5	1,5	BRONSL?
12	Moskes	Oss 1A	1,25	1,25	BRONSL?
13	Moskes	Oss 1C	4,5	3	IJZV
14	Moskes	Oss 1A	2,75	2	BRONSL?
15	Moskes	Oss 1D	4,7	2,5	IJZV
16	Moskes	Oss 1D	5	2,5	BRONSL/IJZV
17	Moskes	Oss 1D	5	3	IJZV
18	Moskes	Oss 1B	3,8	3,3	BRONSL/IJZ?
19	Moskes	Oss 1A	2,6	2,3	BRONSL/IJZ
20	Moskes	Oss 1A	2,3	2,2	BRONSL/IJZ
21	Moskes	Oss 1B	3	3	BRONSL/IJZV
22	Moskes	Oss 1A	2,5	2	IJZ
25	Moskes	Oss 1A	2	1,5	IJZ
26	Moskes	Oss 1B of 2C	2	1	
27	Moskes	Oss 1B	3,3	3	IJZV
28	Moskes	?	4,5	4	IJZV
29	Moskes	Oss B4/5	5	5	?
30	Steenakker	Oss 1A	2,5	2	IJZ
31	Steenakker	Oss 1A	2,5	1,75	?
32	Steenakker	?	4	3/1,5	BRONSL/IJZV
33	Steenakker	Oss 1B	5	4	?
34	Steenakker	Oss 1A	3	3	?
35	Steenakker	?	9	2,5	IJZ/ROM
36	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
37	Steenakker	Oss 1D	6	2,5	IJZ
38	Steenakker	Oss 1C	2,6	2,4	IJZ/ROM/ ROML?
39	Steenakker	Oss 1A	2,4	1,6	IJZ
41	Steenakker	?	3,5	3,5	IJZ
42	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	IJZ
44	Steenakker	Oss 1A	3,5	2,5	?
45	Steenakker	Oss 1B?	3,5	3	?
46	Steenakker	Oss 1A ?	2,5	2	IJZ?
47	Steenakker	?	5,5	3,5	?
49	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	IJZ
52	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	IJZ?
53	Steenakker	Oss 1C	3	2	IJZ
54	Steenakker	Oss 1B	2,5	2,5	IJZV
55	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
56	Steenakker	Oss 1A	4	2,5	IJZ
57	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
58	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	?
59	Steenakker	Oss 1A	2,5	2	?
60	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	IJZV
61	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
62	Steenakker	Oss 1A	2,5	2	?
63	Steenakker	Oss 1B	3,5	1,75	IJZ
64	Steenakker	Oss 2A	3	3	IJZ
65	Steenakker	Oss 1C	3,5	3,5	IJZV
67	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	?

Tabel 6.7 Overzicht van de bijgebouwen uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd.

vervolg tabel 6.7

nr	locatie	typologie	lengte (m)	breedte (m)	datering
68	Steenakker	Oss 1A	2,5	2	IJZV
69	Steenakker	Oss 1A	2	1,5	?
70	Steenakker	Oss 1A	2	2	IJZ
71	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	?
72	Steenakker	Oss 1A	3,5	2,5	?
73	Steenakker	Oss 1A	1,75	1,75	?
74	Steenakker	Oss 2C	4	4	IJZ
75	Steenakker	Oss 1A	2	2	IJZ
77	Steenakker	Oss 1A	1,5	1,5	IJZ
81	Steenakker	Oss 1A	3	2	?
82	Steenakker	Oss 1A	3	3	?
84	Steenakker	Oss 1C	3,5	4	IJZ
85	Steenakker	Oss 1B	4/4,5	3	IJZV
86	Steenakker	Oss 1C	1,75	1,5	IJZ
87	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	IJZ
88	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	IJZ
89	Steenakker	Oss 1B/C	2,5	?	IJZ
90	Steenakker	?	5,5	3	IJZ?
91	Steenakker	Oss 1A	2	2	IJZ
94	Steenakker	Oss 1A	2	2	IJZ
95	Steenakker	Oss 1D	4	2	IJZV
96	Steenakker	Oss 1A	1,75	1,75	IJZ
97	Steenakker	?	5	3	IJZ?
98	Steenakker	Oss 1A	2	1	IJZ
99	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
100	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
101	Steenakker	Oss 1C?	3	2,5	?
103	Steenakker	Oss 1B	3	3	?
104	Steenakker	Oss 1B	3	3	?
105	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
106	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,5	?
107	Steenakker	Oss 2C	3	3	IJZV
108	Steenakker	Oss 1A	3	2	IJZ
109	Steenakker	Oss 1D	8	3	IJZV
110	Steenakker	Oss 1D	5	2	?
111	Steenakker	Oss 1B	5	2,5	IJZ
112	Steenakker	Oss 1B	3	1,75	?
113	Steenakker	Oss 1A	2	2	IJZV
114	Steenakker	Oss 1A	2,5	2,25	IJZ?
116	Steenakker	Oss 1B	4	2	?
117	Steenakker	Oss 1D	7/2,5	2,5	?
118	Steenakker	Oss 1A/C?	4,5/2,5	2,5	IJZ
119	Steenakker	Oss 1B	4	3	?
120	Steenakker	Oss 1A	2	2	?
121	Huifakker	Oss 1B	3,2	2,1	?
123	Huifakker	Oss 1A	2,5	1,9	?
124	Huifakker	Oss 1A	2	2	?
125	Huifakker	Oss 1A	2,1	1,7	?
126	Huifakker	Oss 1B	4	2,3	?
127	Huifakker	Oss 1B	3,5	2,5	IJZ
128	Huifakker	Oss 1D	4,5	3	IJZ
129	Huifakker	Oss 1D	4,7	3,3	IJZV?
132	Huifakker	Oss 1B	3	2,5	?
133	Huifakker	Oss 1A?	2	1,75	?
134	Huifakker	Oss 1A	3	3	IJZ
135	Huifakker	Oss 1B	2	2	?
137	Huifakker	Oss 1A	2	1,4	?
138	Huifakker	Oss 1A	1,9	1,5	?
139	Huifakker	Oss 1A	2,9	2,5	?
140	Huifakker	Oss 1A	2,2	2	?
141	Huifakker	Oss 1A	2,5	2,5	?

vervolg tabel 6.7

nr	locatie	typologie	lengte (m)	breedte (m)	datering
145	Huifakker	Oss 1B	4	3	IJZ?
148	Huifakker	Oss 1D	6	3	IJZV
149	Huifakker	Oss 1D	6	3	IJZV
154	Emerakker	Oss 2C	4,3	3,6	IJZ/ROM
155	Emerakker	Oss 1A	2,8	2,1	IJZV
156	Emerakker	Oss 2C	7,7	6	IJZV
157	Emerakker	Oss 1A	2,9	2	IJZV/IJZM
161	Emerakker	Oss 1A	3	2,8	IJZV
162	Emerakker	Oss 1C	3	2,2	IJZV?
163	Emerakker	Oss 1D	3,4	2,9	IJZV?
164	Emerakker	Oss 1A	2,1	2	IJZV/IJZM
166	Emerakker	Oss 1D	5	3	IJZ/ROM
168	Huifakker	Oss 1A	1,9	1,5	IJZ
169	Huifakker	?	3,2	2	
173	Huifakker	Oss 1A	1,8	1,4	IJZV
174	Huifakker	?	2,7	1,8	IJZ
175	Huifakker	?	2,2	2	IJZ
176	Huifakker	?	2,7	2	IJZV
177	Huifakker	Oss 1B of C?	4,5	?	?
178	Huifakker	Oss 1B	7	2,5	?
179	Huifakker	Oss 1A	3	3	?

6.4.1 Moskes

Structuur 5

De plattegrond van dit rechthoekige bijgebouw van 5 x 3,50 m is vergelijkbaar met type Oss 1D (zie afb. 6.32). Het noord-zuid georiënteerde bijgebouw ligt vlak naast Huis 13 en behoort mogelijk tot het erf ervan. De 10 of 12 palen hadden een gemiddelde diepte van 28 cm en de paalvullingen waren grijs met af en toe wat houtskool, soms was een gevlekte paalkuil te onderscheiden.

Het vondstmateriaal bestaat uit delen van een slijpsteen en besmeten scherven van voorraadpotten waarvan een aantal verbrand was.

Structuur 6

Dit noord-zuid georiënteerde bijgebouw van 3 x 4 m bestond uit minimaal 14 palen (zie afb. 6.32). Het is opvallend zwaar geconstrueerd en lag eveneens vlakbij Huis 13. De paalkuilen waren gemiddeld 25 cm diep en hadden een overwegend grijze vulling, met af en toe wat houtskool, waarin soms de paalkern nog zichtbaar was. Zeven paalkuilen lijken een gezamenlijke insteek te hebben en zijn daarmee waarschijnlijk gelijktijdig.

Naast een brok kwartsitische zandsteen is glad gepolijst, fijn besmeten aardewerk gevonden dat soms een groefversiering vertoont. Het aardewerk levert een voorlopige datering op in de Late Bronstijd.

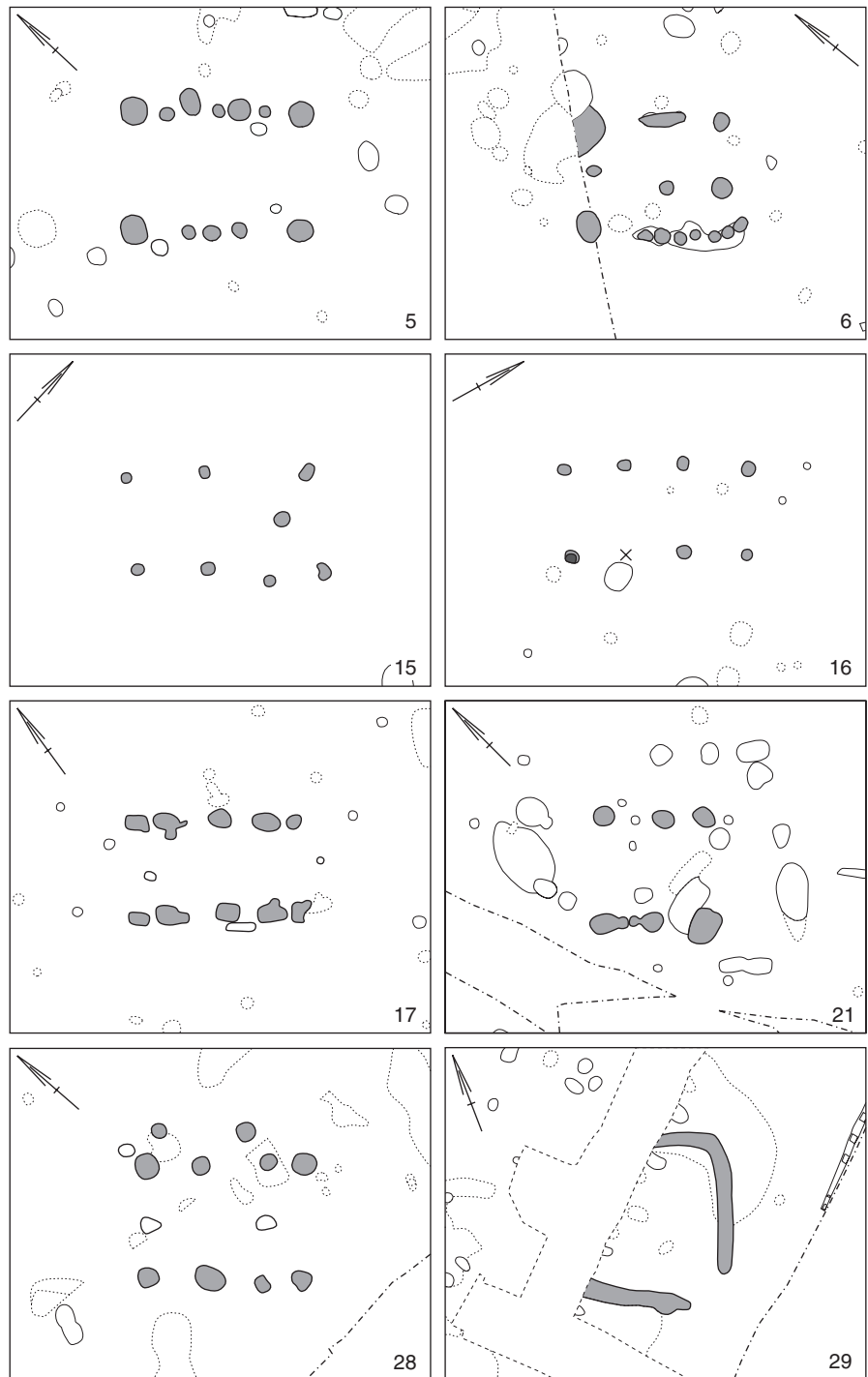
Structuren 15 en 16

Beide zijn noordoost-zuidwest georiënteerde structuren (zie afb. 6.32). Gebouw 16 bestaat eigenlijk uit acht palen, waarvan er echter één ontbreekt en heeft een oppervlak van 5 x 2,50 m. In het midden van de structuur lag een ondiepe houtskoolvlek. Gebouw 15 meet 4,70 x 2,50 m en de diepte van de paalkuilen varieerde van 9 tot 34 cm. In een paalkuil werd een groot deel van een emmervormige pot uit de Vroege IJzertijd aangetroffen (afb. 5.3.4).

De afgelegen ligging van Structuur 16 nabij een ven doet een andere functie dan opslag vermoeden.

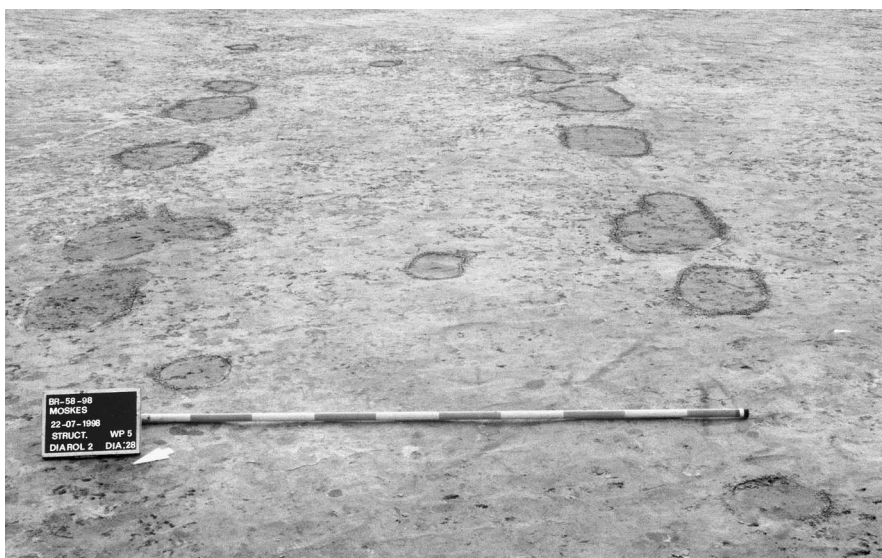
Afb. 6.32 Structuren 5, 6, 15, 16, 17, 21, 28 en 29 (schaal 1:200).

- grens opgravingsput
- recente versterking
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Structuur 17

De noordwest-zuidoost georiënteerde plattegrond van 5 bij 3 m bestaat uit twee rijen van vijf paalkuilen en lijkt eenledig te zijn geweest (zie afb. 6.32 en 6.33). De twee buitenste paalkuilen liggen vlak naast elkaar, waardoor de middelste paal van een rij meer geïsoleerd ligt. De vier hoekpalen zijn minder diep dan de overige paalsporen. De fijne gelaagdheid op de plaats van de paalkern, geeft aan dat de palen na gebruik zijn uitgegraven, waarna de kuilen langzaam opgevuld zijn geraakt. Mogelijk is daardoor (relatief) veel vondstmateriaal in de kuilen terechtgekomen. Het aardewerk bestaat onder meer uit een rand met vingertopindrukken en een dunwandig gepolijst potje uit de Midden-IJzertijd.

Afb. 6.33 Structuur 17 tijdens de opgraving.

Structuur 21

De samenstelling van deze plattegrond is niet eenduidig. De basis lijkt te bestaan uit twee rijen van drie dragende staanders (zie afb. 6.32). De plattegrond is ongeveer 3 bij 3 m groot en de paalkuilen zijn ongeveer 40 cm diep. In de directe nabijheid liggen enkele andere kuilen, die mogelijk tot deze éénledige plattegrond behoren.

Structuur 28

Deze noordwest-zuidoost georiënteerde plattegrond van bijna 5 bij 3 m bestaat uit acht paalkuilen (zie afb. 6.32). Aan de oostzijde liggen twee paalkuilen waarvan niet geheel duidelijk is of deze de plaats van een ingang of aanbouw reflecteren. In en bij de plattegrond ligt nog een aantal paalkuilen. Een deel van een fijn, gepolijst, plat schaalpje dateert waarschijnlijk uit de Vroege IJzertijd.

Structuur 29

De plattegrond bestaat uit een rechthoekige wandgreppel van ca. 5 x 5 m (zie afb. 6.32). De greppel is 20 tot 30 cm diep en heeft een onderbreking in het zuidoosten, die mogelijk de plaats van een ingang aangeeft. De structuur toont grote gelijkenis met de in Oss-Ussen aangetroffen gebouwtjes B4 en B5.⁴¹ De Bredase variant is echter iets groter. Hoewel Structuur 29 slechts een paar meter ten zuiden van Huis 9 ligt, wordt gelijktijdigheid uitgesloten.

6.4.2 Steenakker

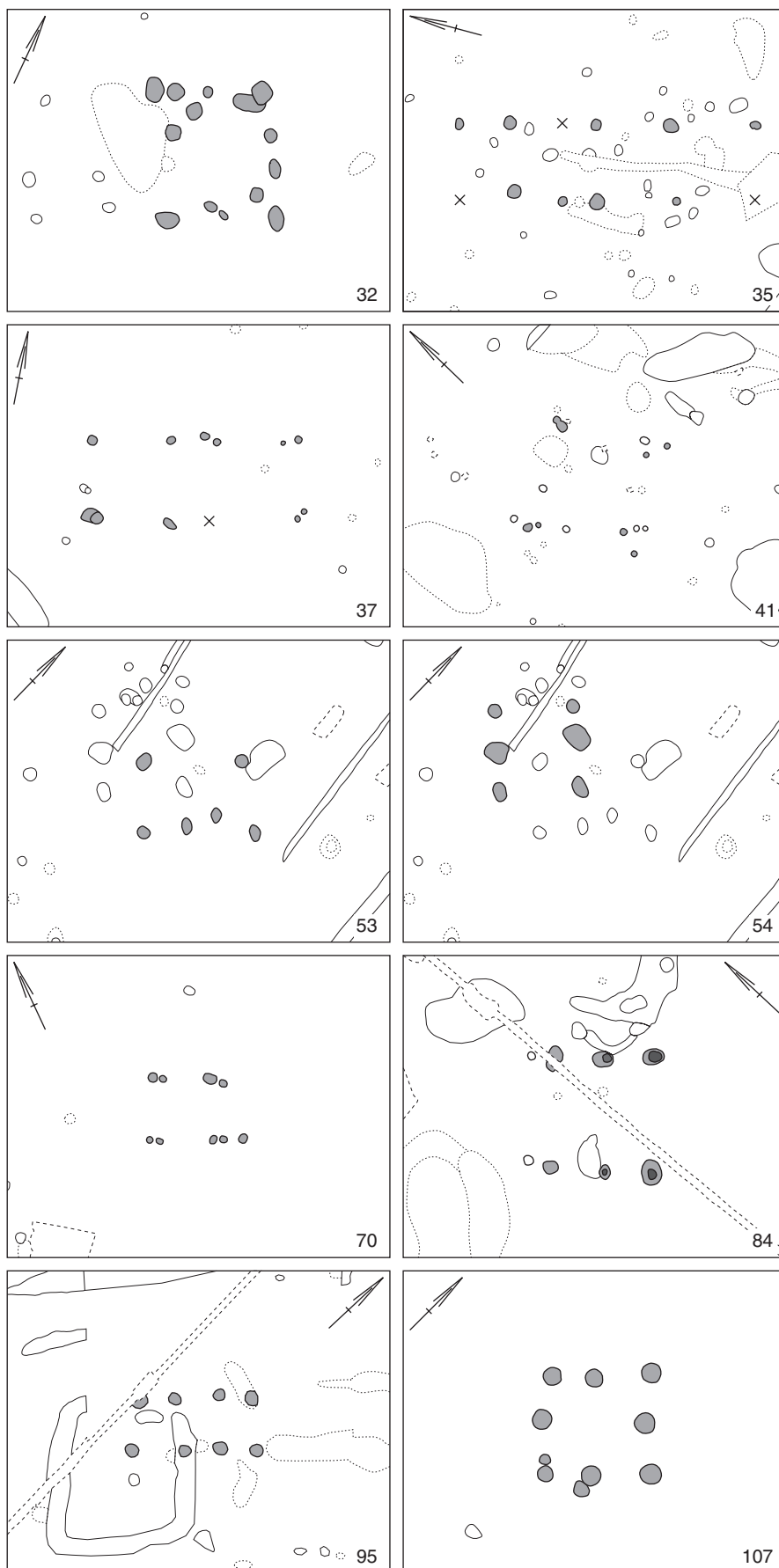
Structuur 32

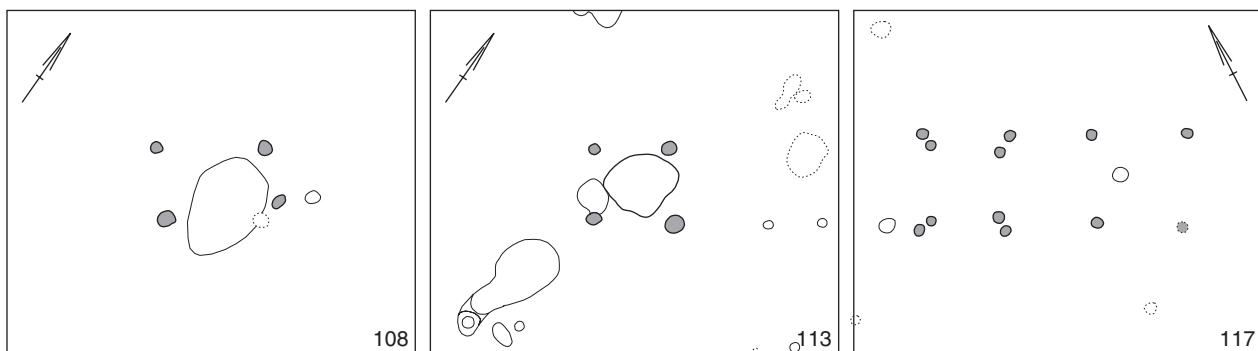
De samenstelling van deze plattegrond is waarschijnlijk het resultaat van twee bouwfasen en bestaat uit een rechthoekige paalstelling van 4 x 3 m, waarbinnen een kleinere paalstelling van 1,50 x 3 m zichtbaar is (zie afb. 6.34a). Er is slechts één oversnijding in de noordoosthoek. De buitenste vier hoekpalen zijn gemiddeld 26 cm diep, de paalsporen van de binnenste structuur gemiddeld 30 cm. Enkele van de binnenste paalsporen liggen in lijn met de buitenste palen en zouden ook tot een gelijktijdige constructie kunnen behoren. We hebben dan te maken met een soort binnenstijlen in de korte wanden, waar mogelijk een paar extra palen in de lange wanden bijhoren. De functie van zo'n zwaar gebouw is onduidelijk. Mogelijk hoorde het gebouw bij het erf van Huis 16 of bij de grote palenzwerm ten noordwesten hiervan.

⁴¹ Schinkel 1994, 135 (deel II).

Afb. 6.34 Structuren 32, 35, 37, 41, 53, 54, 70, 95 en 107, schaal 1:200.

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Uit één van de hoekpalen komt veel handgevormd geglad aardewerk met een fijne potgruis magering. Een deel ervan is licht besmeten. Het aardewerk levert een datering op in de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd.

Structuur 35

Dit rechthoekige bijgebouw meet minimaal 9 x 2,50 m en is opgebouwd uit zes staanderparen, waarvan drie paalsporen ontbreken (zie afb. 6.34). De gemiddelde diepte van de paalsporen is 16 cm. Het is goed mogelijk dat een aantal van de vele omliggende paalkuilen bij de structuur hoort. Het bijgebouw ligt iets ten westen van Huis 16 en heeft vrijwel dezelfde oriëntatie.

Het vondstmateriaal bestaat uit een scherp handgevormd ijzertijdaardewerk en een stukje verbrand vuursteen.

Structuur 37

Deze oost-west georiënteerde plattegrond met een omvang van 6,50 x 2,50 m (zie afb. 6.34), zou ook twee constructies kunnen representeren. De smallere tussenafstand van het middelste staanderpaar en de dubbele paalstelling in het oostelijke deel lijken onlogisch binnen één plattegrond. De twee aparte delen zouden beide 2,50 x 2,50 m zijn.

De paalkuilen hebben een donkergrijze vulling en zijn gemiddeld 14 cm diep en uit één van de paalsporen komt een scherp niet nader te determineren, handgevormd aardewerk.

Structuur 41

Deze onregelmatige plattegrond bestaat uit tenminste acht paalkuiltjes, die een vierkant van 3,50 x 3,50 m beslaan (zie afb. 6.34). Daarnaast zijn er nog zes paalsporen, die mogelijk onderdeel van het gebouw hebben uitgemaakt of er in een reparatiefase aan zijn toegevoegd.

Structuren 53 en 54

Structuren 53 en 54 overlappen elkaar gedeeltelijk, maar door het ontbreken van oversnijdingen is niet duidelijk welke structuur ouder is. Structuur 53 is een noordwest-zuidoost georiënteerde rechthoekige spieker van ongeveer 3,50 x 2 m, met vier hoekpalen en twee palen binnenin de structuur, overeenkomstig type Oss 1C (zie afb. 6.34).

Structuur 54 (afb. 6.35) is een zespallige spieker van ca. 2,50 x 2,50 m van type Oss 1B. De middelste paalsporen zijn breder en dieper, wat kan wijzen op een constructie met een schilddak. De paalkuilen zijn gemiddeld 33 cm diep en hebben allemaal een duidelijke grijsbruine paalkern met houtskool en een lichte in-steek. Mogelijk hoort een aantal omliggende paalsporen ook bij deze structuur. Uit de sporen van Structuur 54 komen scherven (fijn) besmeten, handgevormd ijzertijdaardewerk.

Afb. 6.34 (vervolg), structuren 108, 113 en 117, schaal 1:200.

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

Afb. 6.35 Structuren 53 en 54, die elkaar gedeeltelijk overlappen.

Structuur 70

Dit is een vierpalige spieker type Oss 1A, van 2 x 2 m die is herbouwd (zie afb. 6.34). Eén van de fasen had mogelijk een extra paal. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen.

Structuur 84

De rechthoekige structuur van type Oss 1C bestaat uit twee maal drie palen en is ongeveer 3,50 x 4 m (zie afb. 6.34). De onderlinge afstand tussen de gemiddeld 43 cm diepe palen bedraagt 1,50 m. De palensporen bestaan uit een duidelijke kuil met een donkerbruine paalkern. In de paalkuilen zijn twee verschillende vullingen te herkennen zodat het erop lijkt dat alle palen een keer zijn vernieuwd. Mogelijk horen twee kleine paalsporen, net buiten de structuur, daar toch bij, hoewel ze duidelijk smaller en ondieper zijn.

Op basis van een grijze scherf handgevormd en besmeten aardewerk met potgruismagering is de spieker in de IJzertijd gedateerd.

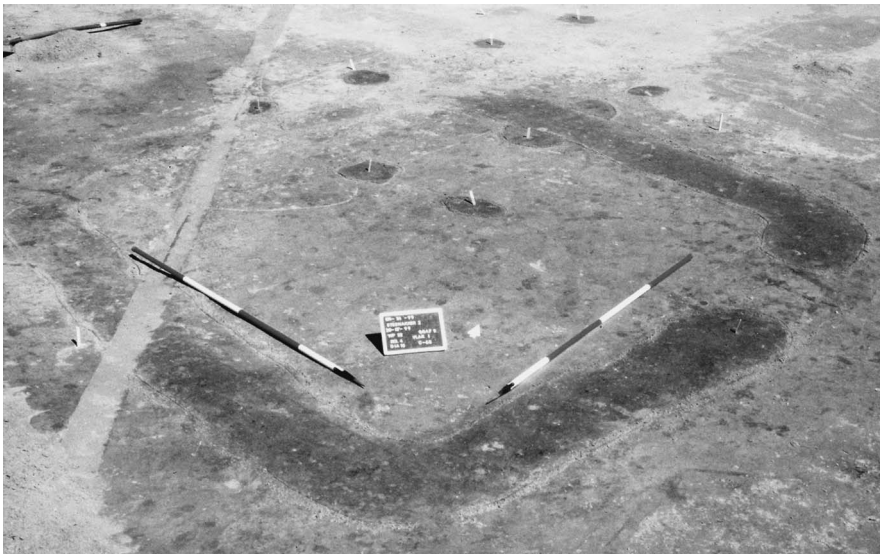
Structuur 95

Dit is een noordoost-zuidwest georiënteerde plattegrond van twee keer vier palen, type Oss 1D, van ongeveer 4 x 2 m (zie afb. 6.34). In de diepe paalkuilen is soms een grijsbruine paalkern te onderscheiden. Een aantal palen lijken eruit te zijn getrokken, waarna de holtes zijn opgevuld met nederzettingafval. Eén van de paalsporen wordt oversneden door de kringgreppel van Graf 24 (afb. 6.36). Het merendeel van het vondstmateriaal bestaat uit handgevormd met grof potgruis gemagerd aardewerk. Het oppervlak is meestal besmeten of geruwd en het baksel varieert van roodgrijs tot bruin, sommige delen zijn verbrand. Eén fragment lijkt afkomstig van een ovenvloer, aangezien het vrij dik en recht is. Het aardewerk dateert uit de Vroege IJzertijd.

Structuur 107

Dit is een tienpalige vierkante spieker, type Oss 2C, van ca. 3 x 3 m (zie afb. 6.34).

De paalkuilen zijn gemiddeld 37 cm diep en hebben soms wat houtskool in de vulling. Twee ondiepe paalsporen naast twee diepere, zijn mogelijk reparaties. In één van de ondiepe paalkuilen werd een aantal scherven handgevormd, potgruisgemagerd aardewerk gevonden, waarvan sommige met besmeten oppervlak. Ze dateren zeer waarschijnlijk uit de Vroege IJzertijd. Mogelijk behoort de spieker bij het erf van Huis 19.

Afb. 6.36 Structuur 95, oversneden door de greppel van Graf 24.

Structuur 108

Deze vierpalige spieker van 2 x 3 m, type Oss 1A, ligt over Kuil 75 heen (zie afb. 6.34). De paalkuilen zijn ondiep en hebben een bruine tot grijze vulling met soms wat houtskool en verbrande leem. De spieker is waarschijnlijk gelijktijdig met Kuil 75, aangezien oversnijdingen ontbreken en heeft mogelijk een dakconstructie gedragen boven de kuil. De spieker ligt ten zuiden van Huizen 7 en 18. Vondstmateriaal ontbreekt.

Structuur 113

Dit is een vierpalige spieker van 2 bij 2 m, type Oss 1A (zie afb. 6.34). De paalkuilen waren gemiddeld 30 cm diep. Midden in de spieker lag de komvormige Kuil 67 met veel aardewerk. Deze kuil lijkt bij de structuur te horen gezien de centrale situering.

Het aardewerk uit de paalkuilen is gemagerd met potgruis en grotendeels fijn bemeten. De potten, waarvan één met ooraanzet, zijn versierd met kruisende groeven, een stafband of vingertopindrukken. Uit een paalkuil komen verder een vuurstenen afslag en een opvallende afslag van kwartsiet. Het vondstmateriaal uit Kuil 67 wordt verderop besproken. Op basis van het vondstmateriaal uit de paalsporen en de kuil is deze spieker gedateerd in de Vroege IJzertijd.

Structuur 117

Dit is een rechthoekige plattegrond van ongeveer 7 x 2,50 m (zie afb. 6.34). De plattegrond bestaat uit twaalf palen, waarvan vier dubbele paalstellingen zijn. De noordwest-zuidoost georiënteerde structuur komt overeen met type Oss 1D. De binnenste palen van de dubbele paalsettingen lijken sterk op elkaar en zijn net iets ondieper dan de buitenpalen. De vier palen aan de oostkant wijken qua diepte en vulling iets af; ze zijn minder diep en vrij vaag van kleur. Deze vier palen kunnen ook een latere aanbouw zijn, maar het is evenmin uit te sluiten dat ze een losse spieker representeren.

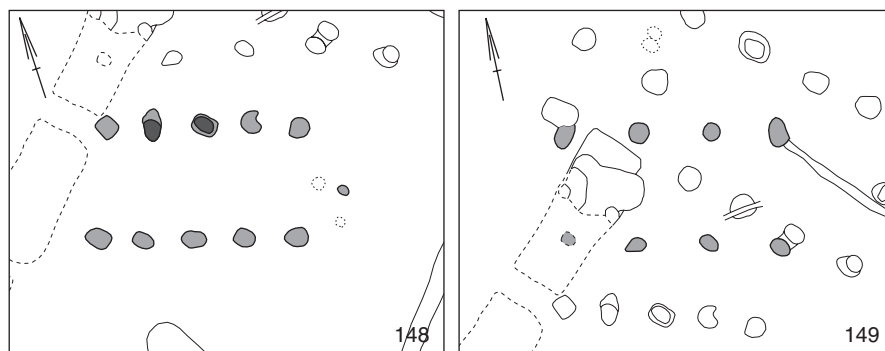
6.4.3 Huifakker

Structuur 148

Deze eenledige plattegrond is samengesteld uit vijf staanderparen en meet 3 bij 6 m (zie afb. 6.37). Mogelijk hoort een paalspoor in de korte oostzijde ook bij de structuur. De hoek- en middenpalen waren, met gemiddeld 22 cm, dieper dan

Afb. 6.37 Structuren 148 en 149 op Huifakker, schaal 1:200.

- grens opgravingsput
- recente verstoring
- paalkuil en paalkern
- mogelijk bijbehorend spoor
- overig archeologisch spoor
- natuurlijke verkleuring

de tussenliggende wandpalen die gemiddeld 11 cm diep waren en mogelijk geen dragende palen waren. De diepere paalsporen hadden een geel gevlekte vulling met een donkere, grijsbruine paalkern met houtskool, de vier ondiepere hadden een grijze gevlekte vulling, met af en toe wat houtskool.

Structuur 148 ligt evenwijdig en net ten zuiden van Structuur 149, die half overlapt met het net iets noordelijker gelegen Huis 26 (kaartbijlage). Structuur 148 vertoont sterke overeenkomsten met Huis 26 en Structuur 149 in vorm en afmeting van de paalsporen maar wijkt qua constructie iets af van Structuur 149 doordat meer stijlen aanwezig zijn. Huis 26 ligt iets meer naar het noorden gedraaid dan Structuren 148 en 149.

Uit de paalkuilen komt, in tegenstelling tot Structuur 149 en Huis 26, opvallend veel vondstmateriaal dat bestaat uit met fijn potgruis gemagerd, handgevormd aardewerk, waarvan de helft besmeten is. Onder het aardewerk bevinden zich een bodem, een rand met vingertopindrukken en een scherf met kamstreekversiering. Uit de zuidoostelijke hoekpaal komt een ongeretoucheerde vuurstenen kling en uit de noordoostelijke hoekpaal komen wat verbrande brokjes leem. Op basis van het aardewerk wordt de structuur gedateerd in de Vroege IJzertijd.

Structuur 149

Dit is een ongeveer oost-west georiënteerde plattegrond van 3 bij 6 m met vier staanderparen (zie afb. 6.37). De ongeveer 19 cm diepe paalsporen hebben een grijsgeel gevlekte vulling en een donkergrijze paalkern met hier en daar wat houtskool.

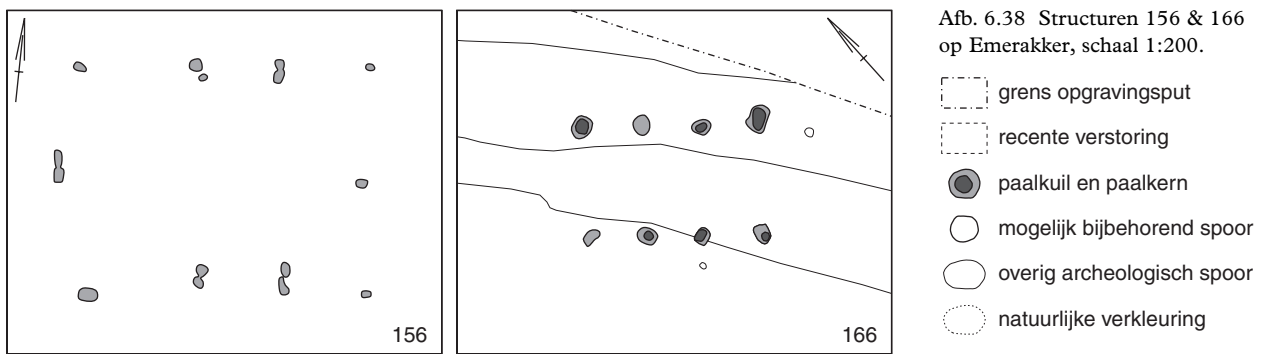
Structuur 149 vertoont sterke overeenkomsten met Structuur 148 en Huis 26 in vorm en afmeting van de paalsporen (kaartbijlage). De vrij kleine structuren en de opvallend donkere kuilvullingen zijn verder niet goed vergelijkbaar met andere gebouwen en sporen op Steen- en Huifakker. De zuidoostelijke hoekpaal van Structuur 149 oversnijdt een wandpaal van Huis 26, waarmee Structuur 149 jonger is.

Kuil 100 ligt in het midden van Structuur 149 en is mogelijk gelijktijdig. De kuil bevatte ijzertijdaardewerk, verbrande leem en houtskool.

6.4.4 Emerakker

Structuur 156

Dit tweeledige, oost-west georiënteerde bijgebouw van 8 x 6 m, bestaat uit vijftien palen en is vergelijkbaar met type Oss 2C (zie afb. 6.38). De twee lange zijden bestaan uit enkele paalsporen aan de uiteinden met daar tussenin aan elke zijde twee keer een dubbele paalkuil. De oostelijke korte zijde van het gebouw werd gevormd door een enkel paalspoor, de westelijke werd gemarkeerd door een dubbel paalspoor. De hoekpalen zijn wat dieper gefundeerd dan de overige palen, die veelal een diepte hadden van minder dan 10 cm.

Structuur 166

Dit is een eenledig bijgebouw van 5 bij 3 m, type Oss 1D (zie afb. 6.38). Een deel van het noordwest-zuidoost georiënteerde gebouw is verdwenen door een greppel van latere datum, waaronder overigens nog wel twee paalsporen werden aangetroffen. De structuur bestaat uit twee rijen van vier paalsporen en de afstand tussen de twee rijen bedraagt 3 m. Aan de zuidoostzijde bevond zich nog een klein paalspoor. Mogelijk heeft aan de zuidzijde van de structuur, onder de greppel, een soortgelijk spoor gelegen waardoor een afgeronde korte zijde zou ontstaan. De paalsporen die tot het gebouw behoren, waren vrij groot met een diameter van ca. 40 cm. Het kleine spoor in de mogelijke afgeronde korte zuidoostzijde had een diameter van 20 cm, maar was opvallend dieper dan de rest.

nr	locatie	omschrijving	typologie ⁴³	diepte	diameter	datering
4	Moskes	waterkuil	Oss D	1,3 m	3 m	IJZV/IJZM
5	Moskes	waterput	Oss A2	1,7 m	2,75 m	IJZV
6	Moskes	waterkuil	Oss B	1,3 m	1,5 m	IJZV
7	Steenakker	waterput	Oss A1/2	2,15 m	6 m	IJZM/IJZL
8	Steenakker	waterkuil	Oss C	2,1 m	7 m	IJZV
9	Steenakker	waterput	Oss A1	1,7 m	6 m	IJZV
10	Steenakker	waterkuil	Oss B	> 0,3 m	2-2,5 m	IJZ?
11	Steenakker	waterkuil	Oss B	1,2 m	3,5 m	IJZV
12	Steenakker	waterkuil?	Oss B	1 m	6-1 m	BRONSL/IJZV
13	Huifakker	waterkuil	Oss B	1,5 m	4 m	IJZV
14	Huifakker	waterkuil	Oss D	1,5 m	3,5-4,5 m	BRONSL/IJZV
15	Huifakker	waterkuil	Oss D	1,3 m	2,5 m	IJZV
16	Emerakker	waterput	Oss A2	1,35 m	4 m	IJZM
17	Huifakker	waterput	Oss A1/Oss C	1,8 m	2,5 m	IJZV

Tabel 6.8 Overzicht van de waterputten en -kuilen uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd

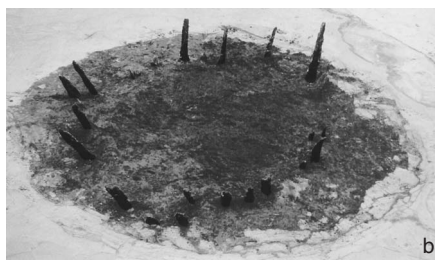
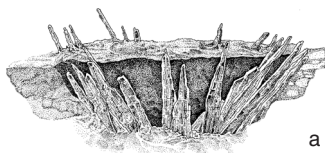
6.5 Waterputten en waterkuilen

In Breda-West zijn veertien waterkuilen en -putten gevonden die dateren uit de tijdspanne Late Bronstijd tot en met Midden-IJzertijd: drie op Moskes, zes op Steenakker, vier op Huifakker en één op Emerakker (tabel 6.8). Vijf van deze kuilen waren beschoeid en worden derhalve waterputten genoemd. Op basis van hun vorm en eventuele beschoeiing zijn de waterkuilen en -putten ingedeeld volgens de typologie van Oss-Ussen.⁴²

De dateringen berusten op het aardewerk uit de vondstrijke vullingen. Slechts een klein deel van de waterkuilen en -putten is in verband te brengen met huizen, aangezien de meeste nogal afgelegen liggen in de lage, nattere delen van het landschap, terwijl de huizen vooral zijn gesitueerd op de hoogste delen van de dekzandruggen.

⁴² Schinkel 1994, 161 (deel II).

⁴³ Schinkel 1994, 161 (deel II).

Afb. 6.39 Waterput 5 (a, b) en Waterkuil 4 (c).

De oorspronkelijke hoogte van de beschoeiingen is niet meer vast te stellen, aangezien het hout boven de grondwaterspiegel is weggerot. De glooiende of getrapte insteken van sommige kuilen doen echter vermoeden dat het water niet altijd vanaf het maaiveld werd geput, maar ook wel vanaf een uitgegraven trede in de kuil. Een aantal waterputten is tijdens de gebruikperiode gerepareerd, waarvoor niet zelden een andere constructie werd toegepast. Na het opgeven van een waterput werd de kuil of schacht meestal gedempt. Getuige sommige mogelijk rituele deposities of meer functioneel hergebruik, zoals het steken van veen, bleven de locaties echter zichtbaar.

6.5.1 Moskes

Waterkuil 4

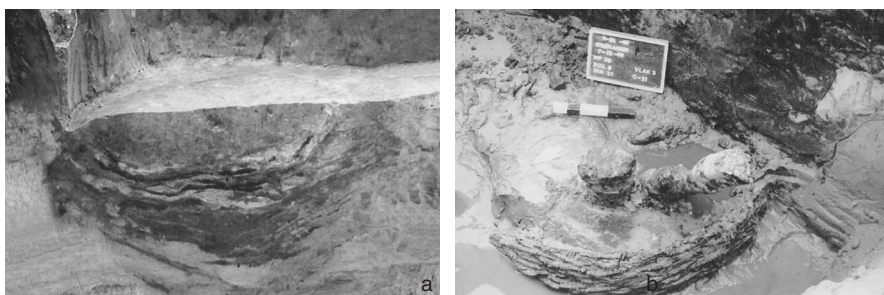
Deze waterkuil ligt langs de rand van een depressie, op een locatie waar de dekzandrug sterk naar beneden helt. De 1,30 m diepe, naar onder taps toe lopende kuil heeft een diameter van bijna 3 m (zie afb. 6.39). De kuil was tot op een waterhoudende leemlaag uitgegraven en had geen beschoeiing, op enkele in de bodem gestoken takken na. Vanwege de vrij steile helling waarin deze kuil was gegraven, zijn de wanden op een gegeven moment gedeeltelijk in elkaar gezakt. De vulling bestond uit een aantal zwartbruine leemrijke lagen met relatief veel houtskool, natuursteen, (verbrande) leem en aardewerk. Door inklinking van de vulling is het bovenste deel opgevuld geraakt met een grijze laag met veel aardewerk, waarschijnlijk zwerfpuil van een nabijgelegen nederzetting. De bovenste opvulling of nazakking bestaat uit veen dat in de loop der tijd is ontstaan in de depressie.

Het vondstmateriaal omvat een aantal brokken zandsteen en maalsteenfragmenten van tefriet. Een groot plat, rond en doorboord weefgewicht, is opmerkelijk vanwege de ongewone vorm. Van het aardewerk was een relatief grote hoeveelheid besmeten. Twee randscherven van driedelige S-vormige potten waren versierd met vingertopindrukken op de uitstaande rand en op scherven van een emmervormige pot waren groeven getrokken (zie afb. 8.4b). De waterkuil wordt op basis van het aardewerk gedateerd in de Vroege tot Midden-IJzertijd.

Waterput 5

Deze waterput is gelegen aan de rand van dezelfde depressie als Waterkuil 4. Toen in de coupe door deze 2,75 m brede kuil vermolmd hout werd waargenomen, is besloten een tweede vlak aan te leggen om de beschoeiing goed te kunnen registreren (zie afb. 6.39). De beschoeiing bestond uit 35 aangepunte, gekloofde stukken eikenhout die op enige afstand van elkaar schuin in de grond waren geslagen (zie afb. 6.39). Het betrof geen eersteklas hout; waarschijnlijk waren de staken vervaardigd van takken uit de kroon van een boom. In het midden van de put was een aangepunte berkenhouten paal door de bodem geslagen. Dit verschijnsel is niet ongewoon en wordt meestal verklaard als het bevorderen van de wel van het water.⁴⁴ Het is wel vreemd dat hiervoor een andere houtsoort werd gebruikt en dat de paal niet dieper reikte dan de beschoeiing. De paal lijkt dan ook niet persé te zijn geslagen om de wel van het water te bevorderen.

⁴⁴ Schinkel 1994, 179 en 183 (deel II).

Afb. 6.40 Waterkuil 6 (a) en Waterput 7 (b).

De vulling bestaat onder meer uit een dikke humeuze laag waarin duidelijk bladeren en insecten, zoals resten van bijtende luizen, te onderscheiden waren.⁴⁵ In de vulling is nauwelijks aardewerk of ander materiaal aangetroffen maar uit de kern komen enkele met potgruis gemagerde wandscherven. Het geringe aantal vondsten is waarschijnlijk te wijten aan de geïsoleerde ligging van de waterput ten opzichte van de bewoning, waardoor er geen zwerfafval in de nabijheid was en ook geen reden de kuil op te vullen uit veiligheidsoverwegingen. Waterput 5 komt overeen met de in Oss-Ussen aangetroffen put P229, type A2, die met ruim 5 m echter veel groter was en waarschijnlijk als drenkkuil voor vee heeft gediend.⁴⁶ Als het ven bij Moskes het gehele jaar waterhoudend was en het vee daaruit kon drinken, lijkt het logisch dat de put diende om schoon water te waarborgen voor menselijke consumptie. De waterput is aan de hand van de constructie en het weinige aardewerk gedateerd in de Vroege IJzertijd.

Waterkuil 6

Dit is een komvormige waterkuil met een diameter van 1,50 m en een gelaagde vulling. Uit de dwarsdoorsnede is op te maken dat de kuil is dichtgegooid met zand- en leembrokken (zie afb. 6.40). Geheel onderin de kuil, weggezakt in het opgewelde lichtgrijze, lemige zand is een eikenhouten plank aangetroffen. In de kuil zijn verder verschillende scherven gevonden van tenminste twee potten: een donkergrijze gepolijste pot met een knobbeloortje en een rood drieledig kommetje (zie afb. 8.2). Met name de eerste pot is zeer zorgvuldig gefabriceerd en afgewerkt, zeker in vergelijking met de ruwe en lompe (delen van) voorraad- en kookpotten, die elders op het terrein zijn aangetroffen. De potten zullen dan ook niet als afval of verloren voorwerpen in de kuil terecht zijn gekomen maar zijn waarschijnlijk met een bepaalde intentie in de kuil gegooid, waarna de kuil verder is opgevuld. De waterkuil wordt op basis van het aardewerk in de Vroege IJzertijd gedateerd.

6.5.2 Steenakker

Waterput 7

Deze waterput is eenmaal gerepareerd. In eerste instantie bestond de beschoeiing, met een diameter van 1 m, uit rond vlechtwerk waarbij telkens twijgjes rond drie op regelmatige afstanden van elkaar geplaatste verticale takjes waren gevlochten (zie afb. 6.40). De takken waren uitsluitend van es en hazelaar, soorten die bekend staan om hun taaie sterke takken. De beschoeiing is desondanks kapot gegaan en gerepareerd met een bonte verzameling aangepunte palen van berk, eik, els, hazelaar, wegedoorn en wilg, die zowel aan de binnen- als buitenzijde van het vlechtwerk in de grond geslagen waren.⁴⁷ De houten palen van de reparatie zijn, gezien de holle en korte kasporen, bewerkt met een korte, smalle bronzen bijl.⁴⁸ Het betreft overwegend rondhout, soms door midden gekliefd, en meestal niet van schors ontdaan. Helaas lijkt deze reparatie niet veel te hebben uitgehaald; de put is ingestort. Door het instorten heeft de vulling van de put zich vermengd met die van de insteek.

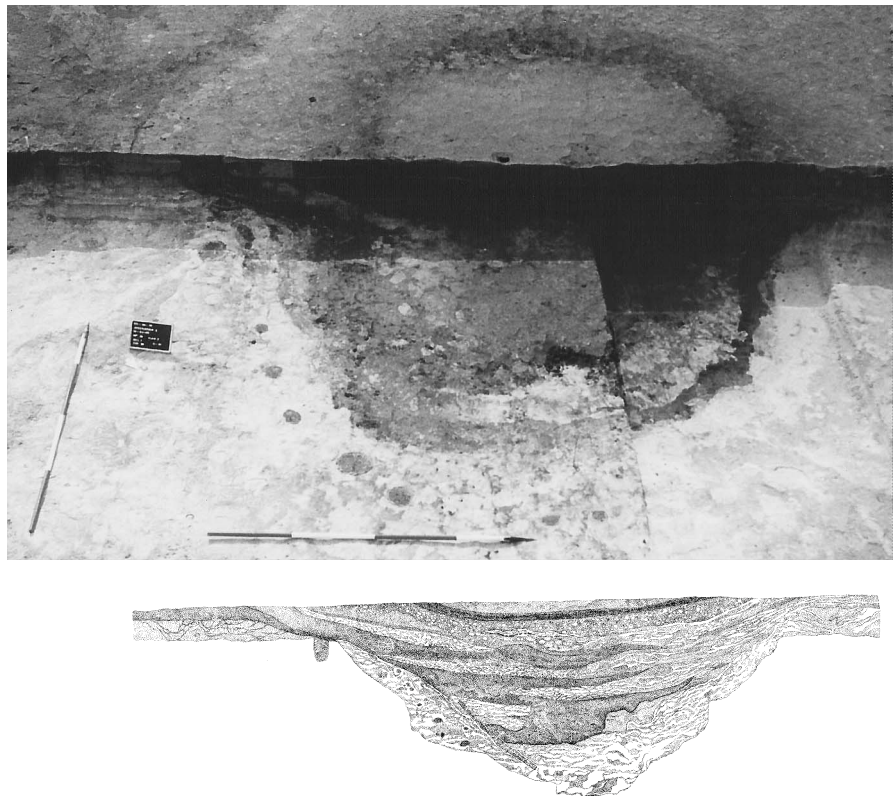
⁴⁵ Schelvis 1999, 6.

⁴⁶ Schinkel 1994, 172 (deel II).

⁴⁷ Kooistra 2001, 36.

⁴⁸ Kooistra 2004, 12.

Afb. 6.41 Waterkuil 8, waar tenminste 25 paaltjes omheen hebben gestaan. De gelaagdheid van de vulling, in de getekende doorsnede, toont het geleidelijke dichtslibben van dit spoor aan.

De vulling bevatte twee houten voorwerpen: een 80 cm lange elzenhouten balk met drie rechthoekige pengaten, mogelijk een constructie-element van een huis en een voorwerp dat onderdeel lijkt te zijn geweest van een rekje. Het bestaat uit een berken plank van minimaal 15 cm lang, waarvan één uiteinde is voorzien van een gat ter bevestiging van een stuk rondhout van els. Op de bodem werden lange repen bast aangetroffen die sterk doen denken aan de restanten van een mand. Onderin de waterput werd een complete gepolijste drieledige pot uit de Midden- tot Late IJzertijd aangetroffen, aan de hand waarvan de waterput gedateerd is (afb. 8.7.4). De waterput is, na in onbruik te zijn geraakt, in de loop van de tijd opgevuld door verschillende lagen veen met hier en daar wat scherven aardewerk en maalsteen. In de nazakking werden onder meer een randscherf van een *terra nigra* kookpot (Stuart 201) uit de Midden-Romeinse Tijd en de complete rand van een vroeg-middeleeuwse tuitkan gevonden. Hieruit blijkt dat de waterkuil eeuwenlang in het landschap zichtbaar moet zijn geweest als een laaggelegen drassige plek.

Waterkuil 8

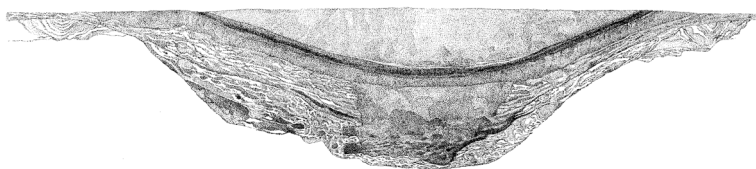
Deze waterkuil heeft een diameter van ca. 7 m. Deze ruime maat is onder meer veroorzaakt door inloop van een breed afhellend vlak. Rondom de kuil waren minstens 25 paaltjes geplaatst, die gemiddeld 30 cm diep waren ingeslagen en een bewerkte eikenhouten paal stak schuin door de bodem ter bevordering van de wel van het water (afb. 6.41). De waterkuil lijkt op een gegeven moment te zijn ingestort, waarbij een deel van de insteek naar binnen is gevallen. De gelaagdheid en de vele spoellaagjes in de vulling geven aan dat de kuil vervolgens langzaam is dichtgeslibd (afb. 6.41) en tot slot bedekt is door veen dat ter plaatse van dit voormalige ven ontstond. Pollenonderzoek wijst uit dat onderin de vulling pollen van bomen overheerst terwijl het aandeel van grassen, granen en kruiden naar boven toeneemt.⁴⁹

49 Kooistra 2000, 34.

Uit de vulling komt vrij veel aardewerk (3,50 kg). In de opvullingslagen zaten een deels verbrand spinsteenkje, secundair verbrand aardewerk en een ongere-toucheerde afslag. Het vondstmateriaal uit de waterkuil zelf bevatte veel wand-scherven van gepolijst aardewerk met een afgeronde knik van hals naar buik. De versiering bestaat uit nagelindrukken, ingekraste streepband- en visgraatmotie-ven en relatief veel besmeten materiaal (zie afb. 8.3). Ook werden een paar goot-fragmenten van kustaardewerk aangetroffen. Het aardewerk, in combinatie met de constructie van de waterput, levert een datering op in de tweede helft van de Vroege IJzertijd.⁵⁰

Waterput 9

Deze waterput met een diameter van ruim 6 m, ligt in dezelfde depressie als de naastgelegen Waterkuil 8 en is eveneens bedekt door een veenlaag. De beschoei-ing van houten paaltjes met vlechtwerk van onder andere eik, els en wilg, was zo-danig uit elkaar gevallen en ingezakt, dat een reconstructie niet mogelijk was. De komvormige, breed uitlopende kuil heeft waarschijnlijk gefungeerd als inloopkuil (afb. 6.42), waarvan de randen met plaggen zijn verstevigd. De kuil lijkt secun-dair als een soort afvalkuil voor nederzettingsafval te zijn gebruikt; uit vulling komt ruim 11 kilo aan vondstmateriaal, waaronder ook organisch materiaal zoals twijgen, schors, kevers, mijten, bladeren, noten, etc.

Afb. 6.42 Waterput 9, waar in het profiel meerdere veenlaagjes te zien zijn. Uit dit profiel is een compleet potje uit de Midden-IJzertijd geborgen.

Uit de insteek komen vooral scherven van dikwandig, grof gemagerd en besme-ten aardewerk waaronder randen met aan de binnenzijde nagel- en vingertopin-drukken, kom- en S-vormige potten, en scherven met wandversiering van kam-streken en groeven in ruitvormen (zie afb. 8.3). Ook is een vuurstenen afslag aangetroffen. Uit de kern komen stukken maalsteen, een zandstenen slijpsteen-fragment, een gekerfde vuurstenen afslag en scherven handgevormd aardewerk. Het aardewerk betreft onder meer scherven met knobbeloren, van een besmeten voorraadpot die deels is verbrand en een *Harpstedt*-achtige pot met besmeten buik, gladde hals en daartussen een rij vingertopindrukken. Veel scherven zijn zo sterk verbrand dat ze verglaasd zijn. Op de overgang van insteek naar kern be-vond zich een compleet zwart gepolijst, drieledig potje met *Kalenderberg*-versie-ring uit de Midden-IJzertijd. De laag hierboven leverde een aantal sterk verweer-de scherfjes *terra sigillata* en wat grof handgevormd aardewerk uit de Romeinse Tijd op. In de venige nazakking bevond zich tenslotte een fragment van een vroeg -middeleeuwse schenkkom (*Wölbwandtopf*) met tuit en wat stukjes maalsteen. Aan de hand van het vondstmateriaal uit de onderste vulling wordt de waterput gedateerd in de tweede helft van de Vroege IJzertijd. Twee ¹⁴C-ouderdomsbepa-lingen van hout uit de vulling geven beide een gecalibreerde datering in de Vroe-ge IJzertijd, in het bereik van 800-540 v.Chr. (1 sigma).⁵¹

Waterkuil 10

Deze komvormige waterkuil, met een diameter van ca. 2 m, heeft zwarte en brui-ne gevlekte lagen en aan de zijkanten een venige opvulling. De kuil is maar tot 30 cm diep gecoupeerd omdat het grondwater te hoog stond. Ondanks het ont-breken van vondstmateriaal, vermoeden we op basis van de vorm en afwezigheid van beschoeiing dat deze kuil dateert uit de IJzertijd.

Waterkuil 11

Deze waterkuil (afb. 6.43), met een diameter van bijna 3,50 m, ligt naast Wa-

50 Schinkel 1994,183 (deel II), 49.

51 Dateringen AA-52388 en AA-52389.

Afb. 6.43 Waterkuil 11

terkuil 12 in een natuurlijke depressie vlakbij het beekdal van de Bethlehemloop. De kuil is door een aantal natuurlijke afzettinglagen heen gegraven waaronder een vrij harde leemlaag. In de onderste humusrijke vullingslaag is temidden van boomwortels een complete aardewerken schaal aangetroffen. In een latere periode is de kuil waarschijnlijk nog een keer gebruikt, waarbij brokken verbrande leem en aardewerk als opvulling in de kuil terecht zijn gekomen. In de bovenste lagen zijn brokken verbrande leem gevonden. De kuil is, waarschijnlijk beïnvloed vanuit het beekdal, geleidelijk aan opgevuld geraakt met fijne klei en veen. De lange duur van de opvulling blijkt onder meer uit bodemvorming in de bovenste lagen.

Het vondstmateriaal is schaars ten opzichte van de naastgelegen Waterkuil 12. Het met potgruis gemagerde aardewerk is besmeten en secundair verbrand. In de laag met verbrande leem zat een fragment van een handgevormd, geeloranje oor zonder geleding. De complete aardewerken schaal betreft een donkergrijze bolvormige schaal met gepolijste hals, die gemagerd is met organisch materiaal waardoor het oppervlak van de buik geruwd is en gaatjes heeft (afb. 8.4.8). Deze organische magering in plaats van potgruis kwam lokaal vaker voor. Op basis van het aardewerk dateert de waterkuil uit de Vroege IJzertijd.

Waterkuil 12

Dit is een waterkuil met een brede inloop, die secundair als afvalkuil is gebruikt. De grillige contouren van de in dwarsdoorsnede min of meer driehoekige kuil meten 6 tot 10 m. De kuil is dwars door een vrij dikke harde leemlaag heen gegraven. Onderin de kuil zijn de spitsporen duidelijk zichtbaar (afb. 6.44) en bestaat de fijn gelaagde vulling vooral uit grofkorrelig zand met resten van boom-

Afb. 6.44 Waterkuil 12

wortels. Na gedeeltelijk te zijn overspoeld door de nabij gelegen beek, getuige een leemlaag, is de kuil geleidelijk opgevuld geraakt met zandige lagen. Met name in de bovenste lagen lag veel afval, waaronder ruim 25 kilo grotendeels secundair verbrand en gesinterd aardewerk, slijpsteenfragmenten, houtskool en verbrande leem. Het afval lijkt vanaf de zuidkant in de kuil te zijn gegooid, omdat aan deze kant al in de bovenste laag een grote hoeveelheid aardewerk werd aangetroffen.

Het merendeel van het rode tot grijze aardewerk was gemagerd met potgruis of kleine kiezelstjes. Het oppervlak was vooral besmeten, maar er was ook een aantal gepolijste potten. Tevens is een aantal geklonterde en verbrande stukken klei gevonden waarin steen is vevat. Uit bijna alle lagen, maar vooral uit de bovenste, komen verbrande scherven, waaronder misbaksels. Het grootste gedeelte van de scherven past niet aan elkaar, wat opvallend is voor zo'n grote hoeveelheid uit één kuil en erop duidt dat dit materiaal als afval is gedeponneerd. De vraag is alleen of we hier te maken hebben met nederzettingsafval, mede gezien het feit dat in de directe omgeving geen boerderijen lagen, waarvan het nederzettingsafval afkomstig zou kunnen zijn. De vele scherven die secundair zijn verbrand, waarvan sommigen zelfs tot slak gesinterd zijn, wijzen eerder op het bakken van potten. Onder het aardewerk bevinden zich meer dan 50 verschillende potten, waarbij complete exemplaren volledig ontbreken. Biconische vormen en drieledige vormen met vingertop- en nagelindrukken op de rand overwegen (zie afb. 8.2). De wanden zijn versierd met kamstreken, groeven in geometrische vormen, knobbeloren, en vingertop- en nagelindrukken. Een schaal met een brede horizontale rand en vingertopindrukken op de overgang van hals naar buik is kenmerkend voor de Vroege IJzertijd. Onder het vondstmateriaal bevinden zich ook een tweetal weefgewichten en een miniatuurpotje met kartelrand. Het aardewerkcomplex dateert uit de laatste fase van de Bronstijd en het begin van de Vroege IJzertijd. Een ¹⁴C-ouderdomsbepaling levert een gecalibreerde datering op van 760-390 v.Chr. (1 sigma)⁵², met een tendens naar de laatste 150 jaar binnen deze periode, wat valt op de overgang van Vroege naar Midden-IJzertijd.

6.5.3 Huijakkker

Waterkuil 13

Deze trechtervormige waterkuil (afb. 6.45) lag in een depressie en was bijna 1,50 m diep, met een diameter van ca. 4 m. De kuil was uitgegraven tot in een glaciële, donkergrijze bodemlaag, die hier niet al te diep in de bodem aanwezig is. De kuil heeft een grijze zandige gelaagde nazakking met daaronder diverse venige lagen, met soms meer of juist minder zand. Onderin de waterkuil lag een compacte laag bladeren met veel houtresten, die geen deel uitmaakten van een beschoeiing.

Het aardewerk is handgevormd en de buitenzijde is meestal ruwwandig of besmeten. Het gaat onder meer om de brede horizontale rand van een schaal en een rand met vingertopindrukken aan de buitenkant (zie afb. 8.2). Het aardewerk uit de onderste vulling dateert uit de Vroege IJzertijd. In de insteek is tevens een verbrand stuk slijpsteen gevonden, terwijl de kuil zelf stukken slijpsteen, maalsteen en kwartsiet bevatte. Uit één van de bovenste lagen zijn verder de rand van een Romeinse wrijfschaal (Holwerda 140) en een bijna compleet Romeins kruik- of

Afb. 6.45 Waterkuil 13

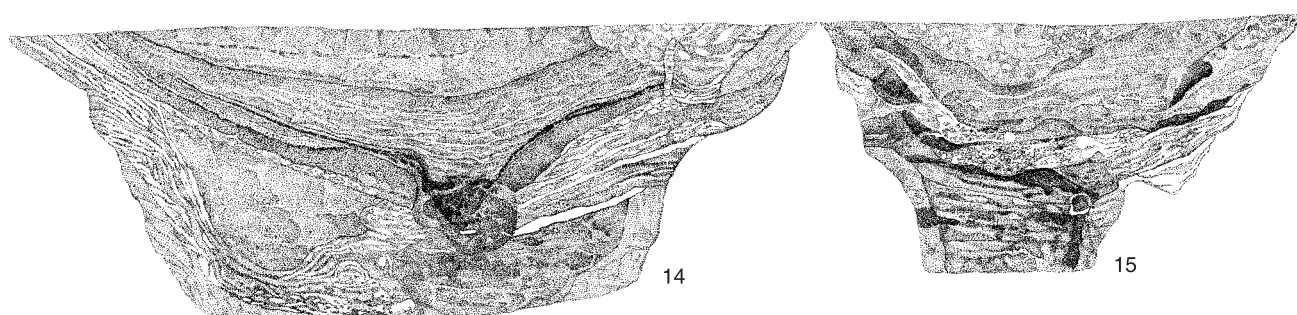
⁵² Datering AA-52390.

puntamfoortje afkomstig (zie afb. 6.45 en afb. 13.6.39); van het oorspronkelijk twee-orige amfoortje ontbreekt slechts één oor. Het is met 17 cm opvallend klein. Zulke kleine amforen zijn ook in het centrum van Bergen op Zoom aangetroffen.⁵³ Het kruikje kan zijn weggegooid omdat een oor ontbrak, maar de natte plek doet vermoeden dat het hier om een offer gaat. De waterkuil was vermoedelijk als een natte biotoop in het landschap tot in de Romeinse Tijd herkenbaar.

Waterkuil 14

Dit is een 1,50 m diepe komvormige waterkuil met een diameter van 3,50 tot 4,50 m, gelegen in een venige depressie. De waterkuil werd aan de zuidoostzijde door een Romeinse greppel doorsneden en had een vlakke bodem en een sterk gelaagde opvulling (zie afb. 6.46). De kern van de vulling bestaat uit bruingrijs tot zwart humeus zand met daarin losse stukken hout. Boven deze laag lag de

Afb. 6.46 Waterkuilen 14 en 15, schaal 1:40.

vulling van een jongere, halfronde kuil met concentraties aardewerk. De kuil is voorts opgevuld met afwisselende lagen fijn zand.

Het aardewerk, dat met (soms grof) potgruis is gemagerd en aan de buitenzijde zowel besmeten als zwart gepolijst is, dateert uit de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd. Het betreft onder meer een wandfragment met bandoor, een wandfragment met stafband waarop vingertopindrukken staan, een wandfragment met horizontale cannelures en een randfragment met bovenop nagelindrukken (afb. 5.4, 8.1, 8.2b en 8.4b). Verspreid over de vulling van de waterkuil zijn vrij veel kiezels, twee slijpsteenfragmenten, een sintel aangetroffen en uit de nazakking komt een tweezijdige vuurstenen schrabber.

Waterkuil 15

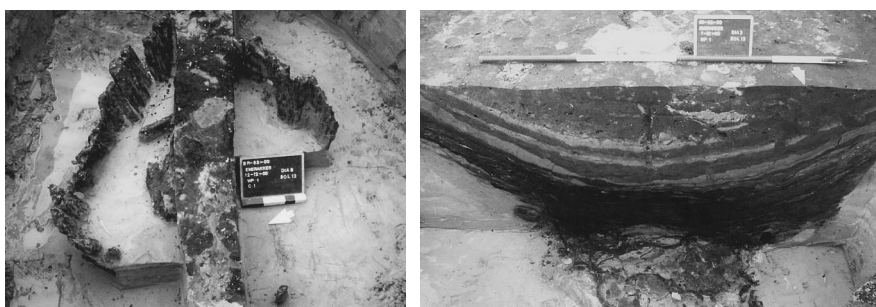
Dit is een waterkuil met een vrij steile insteek die aan één zijde getrapt is. De kuil heeft een diameter van 2,50 m en een diepte van 1,30 m. Onderin was de kuil gevuld met fijn gelaagd wel-zand met daar boven een pakket bruinzwart humeus materiaal (zie afb. 6.46). De kuil lijkt na gebruik te zijn dichtgegooid gezien de vulling van gevlekt zand.

Met name in de humeuze onderste laag bevonden zich enkele grotere fragmenten met fijn zand gemagerd, zwart gepolijst aardewerk, waaronder een vrij complete drieledige schaal en een spinsteentje van hetzelfde materiaal, die beide gedateerd kunnen worden in de tweede fase van de Vroege IJzertijd (zie afb. 8.2a en 8.3).

Waterput 17

Dit is een trechtersvormige waterput met een diameter van 2,50 m en een diepte van bijna 1,80 m. De beschoeiing bestond uit vlechtwerk van hazelaar met balkjes. Uit de vulling komen verder drie bewerkte stukken hout waarvan er twee kruisvormig waren. Onderin het wel-zand van de kuil was de bekapte dikke boomstam van een els gestoken. De kuil is na gebruik langzaam opgevuld geraakt met verschillende lagen humeus zand vol insecten en leem. De aangetroffen aarde-

⁵³ Mondelinge mededeling M. Vermunt.

Afb. 6.47 Waterput 16

werkscherven zijn te klein om uitsluitsel te geven over de datering maar op basis van de vlechtwerkconstructie wordt de put in de Vroege IJzertijd geplaatst.

6.5.4 Emerakker

Waterput 16

Het bovenste deel van deze 4 m brede en 1,35 m diepe waterput was verstoord door een sloot. De bekisting van de put was geconstrueerd uit gekapte balken maar was aan de zuidwestzijde niet geconserveerd (zie afb. 6.47). Onder de grijsbruine nazakking waren veel spoellaagjes te zien die vermoedelijk zijn ontstaan door doorsijpelend water na het in onbruik raken van de waterput. De vulling bestond verder uit een donker humeus pakket (zie afb. 6.47).

Het vondstmateriaal bestaat uit een grote en gevarieerde hoeveelheid aardewerk, waaronder potten met hoge trechterhalzen, hoekige driedelige vormen en scherpe wandknikken die soms versierd zijn met groeflijnen (kamstreek). Deze vormen zijn kenmerkend voor het Franse Marne-aardewerk, dat ook in deze regio in het midden van de IJzertijd in zwang raakte (zie afb. 8.6). Voor Breda-West is dit echter de enige duidelijke context die deze stijlverandering laat zien. We kunnen ervan uitgaan dat de waterput in het begin van de 5e eeuw v.Chr. gedateerd kan worden.

6.6 Kuilen

Een interessant en ongrijpbaar fenomeen in het archeologisch veldonderzoek zijn grote kuilen, waarvan de functie vaak moeilijk met zekerheid te bepalen is. De variatie in vorm, of het nu rond, ovaal of rechthoekig is, is vaak geen aanwijzing voor het oorspronkelijke gebruik. Veel activiteiten, zoals opslag en verwerking van organische materialen, laten geen sporen na. In het geval van werkzaamheden die wel sporen nalaten, zoals spinnen, weven en metaalbewerking, is het vaak niet duidelijk in welke verhouding de kuil tot het werk stond, omdat het primaire afval vermengd is met nederzettingsafval. Ondanks deze beperkingen kan er van uitgegaan worden dat in Breda-West kuilen benut zijn voor de opslag van graan en voedsel, voor het dumpen van afval en voor specifieke deposities die waarschijnlijk van rituele aard zijn geweest. Het laatste genoemde aspect staat de laatste jaren meer en meer in de belangstelling.⁵⁴

In Breda-West is een groot aantal kuilen aangetroffen (zie tabel 6.9 t/m 6.11). In sommige kuilen is vuur gestookt, waardoor in de vulling vaak een houtskoollaag te onderscheiden is, terwijl het zand langs de wanden door de hitte roodverkleurd is. Zulke kuilen worden brandkuilen genoemd. Kelderkuilen zijn grote, rechthoekige kuilen waarin voedselwaar in containers, zoals aardewerken potten, werd opgeslagen. De kuilen werden waarschijnlijk afgedekt door middel van een plankier. Het verschil tussen kelderkuilen en voorraadkuilen is de omvang; de laatste waren net groot genoeg om een voorraadpot te bevatten. Een andere vorm van voorraadkuilen zijn silo's; ronde kuilen met een diameter van ongeveer

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld Gerritsen 2001; Van den Broeke 2002; Van Hoof 2002.

1 m en vrij diep. Er is niet veel verschil in omvang tussen de bodem en de opening, hoewel de opening soms smaller is. De wanden van deze kuilen waren soms afgesmeerd met klei, zodat het mogelijk was om graan luchtarm op te slaan. Als een silo verscheidene malen voor opslag was gebruikt, was het niet ongebruikelijk om de oude vulling er uit te branden om te voorkomen dat schimmels en dergelijke de nieuwe voorraad zouden aantasten.

Niet alle kuilen zullen hier de revue passeren. Er is een selectie gemaakt op basis van opvallende diepte, karakteristiek profiel en opmerkelijke vondsten. Het grootste deel van de kuilen ligt in clusters bij elkaar. De datering van de kuilen is veelal gebaseerd op het vondstmateriaal dat verspreid in de kuilen is aangetroffen en een *terminus ante quem* geeft.

6.6.1 Moskes

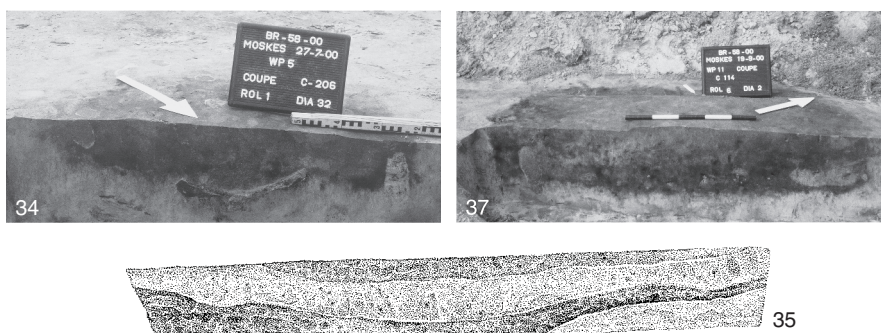
De kuilen op Moskes liggen voornamelijk in de buurt van huizen. De associatie met huizen is aanleiding te vermoeden dat de meeste van deze kuilen dienden voor de opslag van voedsel, veevoer of zaaigoed. In totaal worden hieronder 26 kuilen besproken, waarbij in het kort de afmetingen, de mogelijke functie en het vondstmateriaal worden opgesomd (zie ook tabel 6.9).

Kuilencluster 1: Kuil 30 – 37

Op Moskes lag een groep kuilen die in het horizontale vlak meestal min of meer rechthoekig tot ovaal waren met een vlakke bodem en vrijwel verticale wanden. De

Tabel 6.9 Overzicht van de kuilen op Moskes

nr	omschrijving	diepte	diameter/ omvang	vondstmateriaal	datering
28	brandkuil	21 cm	1,2 m	houtschool	BRONS/IJZ?
30	voorraadkuil	15 cm	1 x 1,5 m	natuursteen, vuurstenen afslag en potscherven	IJZV?
31	kelderkuil	17 cm	2,50 x 1,25 m	potscherven, natuur- en vuursteen	IJZV
32	afvalkuil?	37 cm	2,5 m	potscherven en natuursteen	IJZV
33	kelderkuil	45 cm	3,50 x 2,5 m	potscherven en een lemen slingerkogel	IJZV
34	kelderkuil	24 cm	1 x 1 m	potscherven	IJZV
35	kelderkuil	45 cm	3,50 x 2,5 m	potscherven, spinklosje, vuursteen-fragmenten, slijpsteen en (kwartsitische en zandstenen) maalsteenfragmenten	IJZV
36	kelderkuil	34 cm	2,50 x 1,5 m	potscherven, verbrande leem, houtschool en brokken (verbrand) natuursteen	IJZV
37	kelderkuil	30 cm	1,40 x 1,4 m	potscherven, houtschool, verbrand bot, verbrande leem en brokken (verbrand) natuursteen: kwartsiet, tefriet, zandsteen en kiezels	IJZV
38	kelderkuil	48 cm	0,7 m	potscherven, houtschool, verbrand bot.	BRONSL/IJZV
39	kuil	62 cm	3 x 1,5 m	potscherven, houtschool en natuursteen	BRONSL?
43	afvalkuil	35 cm	1 m	(on)verbrand leem, weefgewichten, spin-klosjes en potscherven	IJZV/IJZM
44	afvalkuil	35 cm	1,5 m	potscherven, weefgewichten en spinklosjes	IJZV/IJZM
45	kelderkuil	50 cm	1 m	potscherven en houtschool	IJZV/IJZM
46	kelderkuil	25 cm	1,2 m	potscherven en houtschool	IJZV/IJZM
47	opslagkuil	20 cm	0,75 m	potscherven en houtschool	BRONSM/IJZM?
48	kelderkuil	60 cm	2,3 m	potscherven en houtschool	IJZV/IJZM
49	kelderkuil	32 cm	1 m	potscherven en veel houtschool	IJZ?
50	kelderkuil	35 cm	1,45 m	potscherven en veel houtschool	IJZ?
52	brandkuil	25 cm	1,2 m	potscherven en houtschool	BRONSM/IJZM?
53	kelderkuil	46 cm	2,6 m	veel potscherven en houtschool	IJZM
54	kuil	60 cm	2-4 m	potscherven en natuursteen	IJZ?
56	voorraadkuil of silo	75 cm	1,15 m	potscherven, houtschool en een slijpsteen	IJZM
60	kuil met rituele functie	80 cm	>1 m	potscherven en compleet potje	BRONSL

Afb. 6.48 Kuilen 34, 35 en 37 op Moskes, onderdeel van een kuilencluster nabij Huis 11 (zie ook afb. 10.4).

kuilen oversneden elkaar onderling niet en aan de hand van de hand van de grote hoeveelheid vondstmateriaal kunnen ze vrijwel zeker in de Vroege IJzertijd gedateerd worden. Een aantal donker gekleurde kuilen was gevuld met nogal wat aardewerk, natuursteen, verbrande leem en houtskoolconcentraties (zie afb. 6.48). Het betreft zeer waarschijnlijk nederzettingsafval dat in de kuilen is gedumpt nadat deze niet langer nodig waren voor het oorspronkelijke doel waarvoor ze waren gegraven. In verscheidene grote kuilen (met een inhoud van minimaal 4 m³) is zeer weinig vondstmateriaal aangetroffen, zodat mag worden betwijfeld of dergelijke kuilen überhaupt dienden voor het kwijtraken van afval.

De overwegend rechte wanden kunnen erop wijzen dat ze kortstondig openlagen maar er kan ook sprake zijn geweest van wandverstevingingen zoals vlechtwerk.⁵⁵ De rechthoekige kuilen waren door hun relatief grote oppervlak moeilijker luchtdicht af te sluiten en daardoor minder geschikt voor de opslag van los graan. Daarentegen was het wel mogelijk voedselwaren op te slaan in containers zoals potten, waardoor dit soort kuilen ook wel kelderkuilen wordt genoemd.⁵⁶ In de kuilen is vrij veel graan aangetroffen zoals emmertarwe, pluimgierst en gerst, maar ook wel broodtarwe. Het lijkt daarom voor de hand te liggen deze groep kuilen te relateren aan het nabij gelegen Huis 11. Kuil 37 ligt zelfs op de hoofdas van het huis, maar snijdt enkele sporen waaronder de wandgreppel, zodat gelijktijdigheid met het huis uitgesloten is. Deze kuil bevatte veel aardewerkscherfen, natuursteen, verbrand bot en leem (zie afb. 6.48). Een aanzienlijk deel van het aardewerk is verbrand, maar als scherf en niet als complete pot. Zou deze inhoud, ook gezien het vele houtskool, zijn te interpreteren als een vurig afscheid van het huis?⁵⁷

In Kuil 31 stonden twee omgekeerde potjes naast elkaar op de bodem (afb. 8.2.1) en lijken daarmee bewust zo te zijn neergezet. Parallellen hiervan zijn bekend uit Bladel, Kotten en Goirle.⁵⁸ De twee grijze potjes zijn glad gepolijst en hebben een flauw S-vormig profiel. De rest van het aardewerk, waarvan een deel is verbrand, is vooral afkomstig uit een donkere laag. Het besmeten aardewerk is hoofdzakelijk drieledig van vorm met soms een scherpe S-vormige hals. Er zijn verder enkele stukken zandsteen en graniet aangetroffen en een vuurstenen kernvernieuwingsstuk.

Ondanks de afwijkende ronde vorm van Kuil 34 behoort deze waarschijnlijk toch tot de kuilenconcentratie en had eenzelfde functie. Onderin de gelaagde vulling van de kuil, lagen onder een laagje houtskool potscherfen (zie afb. 6.48), van wat uiteindelijk drie verschillende potten bleken te zijn: een grijze gepolijste open schaal met een knobbeloortje, een vrij glad gemaakte grijze beker met een oor (zogenaamde *henkeltasse*) en delen van een grijze flauw S-vormige, gepolijste pot (zie afb. 8.2 en 8.4b).

Kuil 35 was met 3,50 x 2,50 m één van de grootste (zie afb. 6.48). Onderin de hoeken van de 45 cm diepe kuil zaten mogelijk nog resten van de oorspronkelijke vulling van de kelderkuil. De gevlekte opvulling, met houtskool en verbrande leem, doet vermoeden dat de kuil, na in onbruik te zijn geraakt snel is dichtgegooid. Het vele vondstmateriaal bestond onder andere uit een spinklosje, vuur-

⁵⁵ Van den Broeke 1980a, 24.

⁵⁶ Roymans & Hiddink 1991, 120.

⁵⁷ Van den Broeke 2002b.

⁵⁸ Roymans 1977.

Afb. 6.49 Een deel van het vondstmateriaal uit Kuil 43.

stenen afslagen en kernreparatiestukken, kleine afgeronde slijpstenen en grotere stukken maalsteen van tefriet en zandsteen. Het gepolijste en soms grof besmeten aardewerk was voor een deel secundair verbrand. De versiering zat vooral op de binnenranden en bestond uit vingertop- en nagelindrukken. Eén scherf heeft vanaf de bodem een versiering van grove verticale groeven van vingertopindrukken. De vormen zijn twee- en driedig, vaak (slap) S-vormig met af en toe verdikte hoekige randen (zie afb. 8.2a). Een ¹⁴C-ouderdomsbepaling van een graankorrel uit de vulling gaf een gecalibreerde datering voor de kuil van 770-520 v.Chr (1 sigma)⁵⁹, wat ongeveer gelijkstaat aan de Vroege IJzertijd.

Kuil 38

Deze kuil lag midden in het woongedeelte van Huis 11 en bevatte een grote ingegraven voorraadpot (afb. 6.9). De pot had een maximale buikbreedte van 60 cm en was mogelijk meer dan een meter hoog. Het bovenste deel van de pot, dat in het huis boven de vloer uitstak, is verloren gegaan. De voorraadpot is over de gehele buik besmeten. Binnenin de pot bevond zich, naast vrij veel zaden van gerst, pluimgierst en emmertarwe, en wat houtskool en verbrand bot, een kleine pot met een flauw S-vormig profiel, die fijn besmeten is op de buik (afb. 8.2.10). De voorraadpot vertoont grote overeenkomsten met een vondst uit Bladel, waar zich in een grote pot verschillende kleine potten en kommen bevonden.⁶⁰ Het aardewerk kan gedateerd worden ten tijde van de overgang van de Late Bronstijd naar de Vroege IJzertijd.

Kuilen 43 en 44

Beide kuilen zijn kelderkuilen en in de vullingen is zeer veel nederzettingmateriaal gevonden. Kuil 43 wordt oversneden door Kuil 44 en is daarmee ouder. De kuil lijkt oorspronkelijk te hebben gefungeerd als kuiloven waarvoor de wand volledig bekleed is geweest met leem. Tussen de talrijke brokken verbrande en onverbrande klei lagen veel aardewerkfragmenten, een spinschijfje, een zandstenen slijpsteen en vijf weefgewichten (afb. 8.2.29). Deze afgeknot-piramidaal tot kegelvormige weefgewichten zijn een normaal verschijnsel in de Vroege en Midden-IJzertijd (afb. 6.49).⁶¹

Kuil 56

Deze kleine, vrij ronde kuil is 75 cm diep, heeft vrij rechte wanden en een vlakke bodem. De kuil fungeerde mogelijk als silo voor de opslag van voedselvoorraden. De fijn gelaagde opvulling van de kuil doet vermoeden dat de kuil geleidelijk is dichtgeraakt. De vulling bestond onderin uit een grijze, vette en vochtige

⁵⁹ Datering AA-52391.

⁶⁰ Roymans 1977.

⁶¹ Van den Broeke 1987a, 38.

nr	omschrijving	diepte	diameter/	vondstmateriaal	datering
61	kuil met onduidelijke functie	40 cm	2,4 m	potscherven en verbrand bot	BRONSL/IJZV
63	kuil met onduidelijke functie	14 cm	1 m	potscherven	BRONSL
64	kelderkuil	53 cm	4 x 2,5 m	potscherven, natuursteen	IJZV
65	kuil met onduidelijke functie	48 cm	1,5 m	veel potscherven	IJZV
66	kuil met onduidelijke functie	60 cm	2 x 1 m	potscherven	IJZV
67	kuil met onduidelijke functie	22 cm	1,50 x 2 m	veel potscherven	IJZV
69	kelderkuil	50 cm	2 x 2 m	potscherven en verbrande leem	IJZV
70	kelderkuil	56 cm	2 x 2 m	potscherven, verbrande leem, natuur- en vuursteen	IJZV
71	kelderkuil	60 cm	2 x 2 m	aardewerk, ijzersintels, natuur- en vuursteen	IJZV
72	kelderkuil	58 cm	2 x 2 m	potscherven en ijzersintel	BRONSL/IJZV
73	kuil met onduidelijke functie	50 cm	1 x 1,5 m	potscherven, natuursteen en vuurstenen afslag	IJZV
74	kuil met onduidelijke functie	84 cm	3 x 4,4 m	potscherven, natuur- en vuursteen	BRONSL/IJZV
75	kelderkuil	27 cm	2 x 2 m	potscherven, verbrande leem en houtskool	IJZV
76	silo	65 cm	1,9 m	potscherven, verbrand bot en houtskool	IJZV
77	brandkuil	20 cm	1,1 m	potscherven, verbrand bot en houtskool	IJZV
78	kuil voor wateropvang	80 cm	2,5 m	potscherven en houtskool	IJZV
82	voorraadkuil	22 cm	1,25 m	potscherven, houtskool en verbrande eikels	IJZ?
83	voorraadkuil	18 cm	1 m	potscherven	IJZ?
84	waterkuil?	115 cm	3 m	potscherven	IJZV
86	afvalkuil	24 cm	1,1 m	potscherven, gaatjesplaat, verbrande leem en houtskool	IJZV
91	haard- of brandkuil	25 cm	1,1 m	houtskool	IJZ?
92	brandkuil	90 cm	2 m	potscherven en houtskool	IJZV
94	kuil met onduidelijke functie	48 cm	2 x 1,5 m	potscherven en hout	BRONSL/IJZV

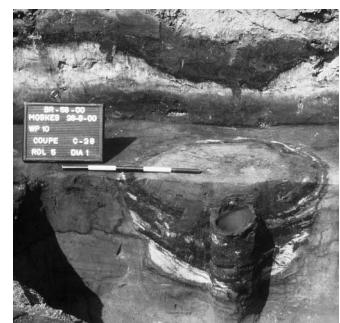
humeuze laag met wat houtskool, dat mogelijk het restant is van de opgeslagen voorraad. Uit de onderste laag komt een grindgemagerde scherf die waarschijnlijk dateert uit de Midden-IJzertijd.

Tabel 6.10 Overzicht van de kuilen op Steenakker

Kuil 60

De vrijwel ronde kuil heeft een diameter van bijna 80 cm en is ruim 1 m diep. De kuil had rechte wanden en een vlakke bodem en lag aan de rand van een ven, onder de veen- en uitlogingslagen die zich ter plaatse hebben gevormd. Bovenin de kuil, op de veenlaag, was een potje geplaatst (afb. 6.50). Deze depositie hangt niet samen met de oorspronkelijke functie van de kuil, aangezien het veen de kuil pas veel later heeft opgevuld. Het S-vormige kommetje heeft een gepolijste buitenzijde met kamstreekversiering op de buik (afb. 8.4.18). Uit de bovenste lagen (nazakking) komt een aantal scherven van een grotere besmeten pot, waarbij het echter kan gaan om nederzettingsafval dat in het ven terecht gekomen is. Het kommetje met kamstreekversiering dateert uit de laatste fase van de Late Bronstijd (900-800 v.Chr).

Afb. 6.50 Kuil 60

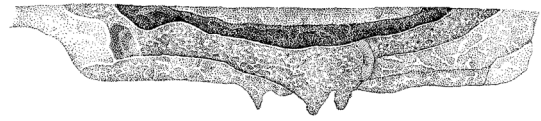

6.6.2 Steenakker

De kuilen op Steenakker liggen verspreid over zowel de hoge dekzandrug als de lagere delen. Het betreft kuilen voor voedselopslag, het bewaren van water of gebruik bij een ambachtelijke activiteit, maar van veel exemplaren is de functie niet te bepalen (zie tabel 6.10). Ook op Steenakker zijn concentraties, waarin de kuilen veelal identiek zijn. Het vondstmateriaal varieert sterk per kuil; in enkele kuilen werden complete potten gevonden, in andere kuilen lag slechts een enkele scherf.

Afb. 6.51 Kuilencluster op Steenakker (Kuilen 69-72, zie ook afb. 10.5).

Kuil 69

Kuil 70

Kuil 65

Kuil 65 is een in dwarsdoorsnede trechtervormige, getrapte kuil met een rechte bodem. Deze kuil was in één van de zijruimten van Huis 17 gelegen. De vulling bestond uit grijs zand en op de bodem lag veel aardewerk, waaronder scherven van een kleine S-vormig, gepolijste pot en van een glad gepolijste pot met bolle buik en een rechte rand. De twee potten dateren uit de eerste fase van de Vroege IJzertijd (afb. 8.2.2).

Kuil 67

Deze kuil van ongeveer 1,50 x 2 m was 22 cm diep en had een vlakke bodem en schuine wanden. De kuil lag midden in Structuur 113, een locatie die niet toevallig lijkt te zijn maar ook niet direct de functie van de kuil verraadt (zie afb. 6.34). Kuil 67 doorsnijdt de oudere Kuil 18 en had in de vulling veel met grof potgruis gemagerd handgevormd aardewerk. Het aardewerk was aan de buitenzijde zowel besmeten als gepolijst en een aantal scherven is opvallend diep rood oxiderend gebakken. Onder het aardewerk bevinden zich een wandscherf met stafband op de overgang van hals naar buik die versierd is met vingertopindrukken (afb. 8.2.20), een scherf met diagonaal ingesneden groefversiering (afb. 8.4.27) en een scherf met een ooraanzet, die ook op de reparatie van een gaatje lijkt. Het aardewerk levert een datering op in de Vroege IJzertijd.

Kuilencluster Steenakker: Kuil 69 – 72

Ten zuidwesten van Huis 18 lag een concentratie kuilen die identiek zijn aan elkaar. Het zijn vier rechthoekige kelderkuilen, die stuk voor stuk 2 x 2 m groot zijn (zie afb. 6.51). Een andere mogelijkheid is dat de kuilen als werkplaats dienden voor ambachtelijke activiteiten. De kuilen zijn secundair gebruikt als afvalkuil, waardoor veel houtskool, verbrand bot, verbrande leem en al dan niet verbrand aardewerk in de vulling is beland. Boven de kuilen bevond zich een grote gezamenlijke nazakking van donker grijsbruin zand met onderin een houtskoollaag, waardoor het in eerste instantie één grote kuil leek te zijn. Het is goed mogelijk dat de kuilen deel uitmaakten van het woonerf van Huis 18 of 19, die zeer waarschijnlijk uit de Vroege IJzertijd dateren.

De wanden van de meeste kuilen zijn ongeschonden, hetgeen wijst op een kortstondig openliggen. Er dient niettemin rekening te worden gehouden met een wandversteving van bijvoorbeeld vlechtwerk.⁶² Onderin de hoeken van sommige kuilen is namelijk een laagje grijs zand zichtbaar met daarboven zuiver geel dekzand. Mogelijk was het grijze zand de oorspronkelijke vulling van de kuil en is het gele zand na het verwijderen van wandbekleding in de kuilen terechtgekomen. Anderzijds lijkt het er op dat de kuilen langere tijd in gebruik zijn geweest en mogelijk zelfs allemaal gelijktijdig, aangezien er geen duidelijke oversnijdingen zichtbaar zijn. Een aantal kuilen is verscheidene keren schoongemaakt, waarna ze werden hergebruikt. De oudere fasen zijn vaak nog zichtbaar in de hoeken en op de bodem van de kuil (zie afb. 6.51). Dit lichtgeklepte grijsgele zandige laagje met

62 Van den Broeke 1980a, 24.

af en toe wat houtskool is bemonsterd voor micromorfologisch onderzoek, waaruit naar voren is gekomen dat in de buurt vuren zijn gestookt met houtskool, waarbij klei, ijzer en koper betrokken waren. Het zwarte materiaal in de onderste vulling kan wijzen op opslag van een tussen- of eindproduct of mogelijk afval, dat bijvoorbeeld heet was en na afkoeling is verwijderd. De sterke verspoeling van de vulling kan het gevolg zijn van afkoeling met water. Mogelijk werden de kuilen door het verwijderen van de vulling iets dieper en groter.⁶³

Ongeveer de helft van de aangetroffen potscherven is verbrand. Als magering is hoofdzakelijk potgruis gebruikt maar sommige scherven zijn organisch gemagerd waardoor vrij poreus aardewerk ontstond; waarschijnlijk briquetage-aardewerk. De buitenzijde van het overige vaatwerk is nauwelijks afgewerkt, besmeten of gepolijst. Een paar randscherven zijn bovenop de lip versierd met vingertop- en nagelindrukken. Onder het aardewerk bevinden zich delen van een biconische voorraadpot, scherven met ooraanzet, een paar flauw S-vormige potten en een deel van een rooster. In Kuil 71 lag op de bodem langs een wand een gepolijst drieledig potje op zijn kop. Het grootste deel van het aardewerk kan in de eerste fase van de Vroege IJzertijd gedateerd worden.

In Kuil 71 werden ijzersintels gevonden, en in de vulling van Kuil 72 werd een opvallend grote ijzersintel aangetroffen, wat mogelijk wijst op ijzerbewerking in de nederzetting. In Kuilen 69 en 70 werden stukken verbrande leem gevonden, waaronder mogelijk delen van een weefgewicht of huttenleem. Uit Kuilen 70 en 71 komen verder wat stukjes natuursteen en verbrand vuursteen, waaronder een schrabbertje. Een ¹⁴C-datering van wat houtskool uit Kuil 72 heeft als gecalibreerd resultaat de 9e eeuw v.Chr. (1 sigma)⁶⁴, dat overeenkomt met het eind van de Late Bronstijd, op de grens met de Vroege IJzertijd.

Kuil 75

Deze kuil is 2 x 2 m groot, heeft rechte wanden en een afgeronde, vlakke bodem. De 27 cm diepe kuil had een vrij homogene bruingrijze vulling, met daarin veel houtskool, verbrande leem en aardewerk. De kuil diende mogelijk als kelderkuil en is later opgevuld met nederzettingsafval. Mogelijk lag deze kelderkuil in Structuur 108 (zie afb. 6.34), maar gelijktijdigheid met deze structuur is niet zeker. De enkele scherfjes handgevormd aardewerk en roodverbrande stukken klei of zeer zachte aardewerkbrokken laten zich niet dateren. Tevens is er een slijpsteenfragment gevonden. De kuil stamt mogelijk uit de Vroege IJzertijd zoals de omliggende sporen en structuren.

Kuil 76

Kuil 76 is een ronde, in dwarsdoorsnede komvormige kuil met een diameter van 1,90 m. De 0,65 m diepe kuil heeft een gevlekte vulling waarbinnen zich duidelijk een grijsbruine kern met spoellaagjes aftekent. Deze scherpe aftekening zou het gevolg kunnen zijn van bekleding van de kuil. Kuil 76 is waarschijnlijk een silo geweest voor de opslag van diervoeder (afb. 6.52).

Tot de vondsten behoren houtskool, verbrand bot en scherven van gepolijst en grof besmeten aardewerk. Sommige scherven zijn erg dik en gemagerd met potgruis en een beetje kalk. Het aardewerk dateert uit de Vroege IJzertijd.

Kuil 77

Deze min of meer ronde kuil is in dwarsdoorsnede komvormig en 20 cm diep. De vulling bestaat uit een kern van donker bruingrijs gevlekt zand met veel houtskool en verbrand bot, met daar omheen lichter geelgrijs zand. Het vele houtskool doet vermoeden dat het een brandkuil is geweest. Bovendien lag in de donkere vulling een concentratie aardewerk met resten van verkoold voedsel en secundair verbrande scherven. De samenstelling van het aardewerk en het verbrande bot van een varken doet vermoeden dat dit materiaal ook afval zou kunnen zijn van een maaltijd. Het handgevormde aardewerk is sterk afgesleten en gemagerd met potgruis of kwarts (afb. 8.5). Het is niet precies duidelijk om hoe-

Afb. 6.52 Kuil 76

63 M. J. Kooistra 2002, 8-9.

64 Datering AA-52541.

veel potten het gaat maar het gaat in ieder geval om:

- een roodbakkend S-vormig potje op een slanke standvoet met een glad oppervlak;
- één of twee schalen;
- een klein U-vormig kommetje met een onregelmatig oppervlak;
- een bruinzwarte, glad gepolijste pot met een scherp uitstekende rand zonder versiering;
- een zwart, gepolijst, flauw drieledig kommetje zonder versiering;
- een tweeledige kom met een slap naar buiten gebogen rand, waarvan de rand en hals versierd zijn met vingertop- en nagelindrukken.

Een deel van de scherven is secundair verbrand waardoor de kleur van de scherven sterk varieert van grijszwart tot dieprood.

Naast het aardewerk werd een kort lichtgebogen staafje aangetroffen van gegoten koper (zie afb. 9.1 en cat.nr. 1523 in bijlage 3). Het staafje was versierd met inkervingen op beide uiteinden. Het is niet duidelijk waar het voorwerp voor diende, maar het lijkt onderdeel te zijn geweest van een groter geheel, mogelijk van een sieraad.

De kuil kan op basis van het aardewerk in de tweede helft van de Vroege IJzertijd gedateerd worden. Een ¹⁴C-datering van het houtskool heeft als gecalibreerd resultaat 4e en 3e eeuw v.Chr. (1 sigma) ⁶⁵, wat overeenkomt met de tweede helft van de Midden-IJzertijd en het begin van de Late IJzertijd.

Kuilen 82 en 83

Kuil 82 heeft een diameter van ongeveer 1 m, een diepte van slechts 0,2 m en schuine wanden. De zwartbruine vulling bevatte houtskool en een grote hoeveelheid verkoolde eikels. De vergelijkbare Kuil 83 had een lichte grijsbruine vulling zonder houtskool. De kuilen hebben mogelijk gediend als opslagkuilen voor veevoer, hoewel eikels ook wel werden vermalen tot meel en door mensen werden geconsumeerd in perioden van voedselnood.⁶⁶ Uit de kuilen stammen een paar kwartsgemagerde aardewerkscherven en een slijpsteenfragment.

Kuil 84

De 3 m grote Kuil 84 lag in een depressie. De kuil had aan één kant een soort inloop die afdaalt tot 1,15 m diepte. Er heeft duidelijk water in de kuil gestaan gezien de spoellaagjes onderin de vulling. De kuil is verder opgevuld met dunne, afwisselende lagen vettig, zwart humeus, lemig zand en geelgrijs zand. Het lijkt erop dat de kuil diverse malen is opgeschoond en telkens opnieuw is gebruikt voor een bepaald doeleinde. Bijvoorbeeld voor de verwerking van organische materialen, zoals het roten van vlas. In de nazakking van de vulling zijn diverse kevergangen zichtbaar van mestkevers die waarschijnlijk afkomstig zijn uit de laag die erboven heeft gelegen. Mestkevers zijn een aanwijzing dat ter plaatse vee heeft gelopen.

De scherven uit de vulling zijn van handgevormd, gladwandig en besmeten aardewerk, waaronder een mogelijk vrij vroege, zwarte schaal met wijd uitstaande rechte rand en een randje met nagelindrukken (afb. 8.4.25). Het aardewerk dateert de kuil in de Vroege IJzertijd.

Kuil 86

Deze in het profiel rechthoekige kuil met vlakke bodem en een vulling van gemengd zand, is verstoord door een postmiddeleeuwse greppel.

Het vondstmateriaal bestaat uit fragmenten van een zogenaamde 'gatenplaat' met een dikte van 4 cm en gaten met een diameter van ongeveer 3 cm (vingerdikte). De bovenzijde is vrij recht terwijl de onderkant minder lijkt te zijn afgewerkt. De kleur is aan de bovenzijde roder dan de onderzijde, waarop grijze plekken wijzen op secundaire verbranding. Andere vondsten zijn wandscherven van handgevormd, potgruisgemagerd aardewerk, concentraties houtskool en stukjes verbrande klei. In de vulling van de greppel die de kuil doorsneed, lagen scher-

⁶⁵ Datering GrN-25828.

⁶⁶ De Hingh 2000.

nr	omschrijving	diepte	diameter/	vondstmateriaal	datering
28	brandkuil	21 cm	1,2 m	houtschool	BRONS/IJZ?
95	rituele kuil?	56 cm	0,6 m	aardewerk	IJZM
97	brandkuil	27 cm	1,75 x 1,25 m	potscherven, houtschool, brokjes tefriet	IJZV/IJZM
100	kelderkuil?	18 cm	2 m	potscherven, verbrande leem, houtschool	IJZV
101	afvalkuil	53 cm	2,25 m	potscherven, verbrande leem, houtschool	BRONSL

ven die zeer waarschijnlijk tot de kuil behoren, onder andere van aardewerk met veeg- en kamstreeksversiering. De kuil dateert vermoedelijk uit de laatste fase van de Vroege IJzertijd.

Tabel 6.11 Overzicht van de kuilen op Huifakker

Kuil 92

Deze kuil met een diameter van bijna 2 m en een diepte van 0,90 m, was gevuld met een lichtgrijze kleiige kern en daaromheen een dunne band houtschool.

In de vulling lagen enkele aardewerkscherven van een lappenschaal (afb. 8.4.12), waaronder een deels verbrande scherf met vingertopindrukken. Het aardewerk is kenmerkend voor de Vroege IJzertijd.⁶⁷

6.6.3 Huifakker

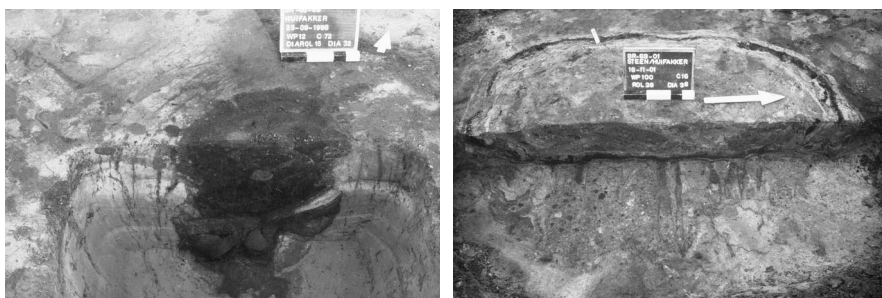
Het aantal kuilen op Huifakker is duidelijk kleiner (zie tabel 6.11), wat mede te verklaren is door het beperkte aantal huisplattegronden en bijgebouwen dat hier is aangetroffen.

Kuil 95

De kuil is 56 cm diep en heeft een venige vulling (afb. 6.53). De rechthoekige kuil had een spits toelopende bodem en rechte wanden. De vulling bestond uit een grijswit zandbandje met daaronder weinig materiaal. Op de bodem van de kuil zijn twee vrijwel complete potjes aangetroffen: een kom en een drieledig potje met verticale groeven. Eén potje stond rechtop, de andere lag ondersteboven (afb. 8.3.19 en 8.7.5). De plaatsing van de potjes op de bodem van de kuil wijst op een rituele depositie. Het aardewerk dateert uit de 4e of 3e eeuw v.Chr.

Kuil 97

Deze rechthoekige kuil van 1,75 x 1,25 m heeft rechte wanden en is 0,27 m diep. De kuil ligt op de rand van een depressie nabij het beekdal van de Bethlehemloop. Onderin de kuil zit een zeer dun, bruin humeus laagje met daarboven een enige centimeters dikke, zwarte humusrijke brandlaag met grote brokken houtschool. Bij het vlaksgewijs verdiepen van de kuil was deze brandlaag zichtbaar als een aantal parallelle banen, die zich als bruine verkleuringen in de grijze laag eronder aftekenden (afb. 6.53). Wat dit precies is geweest, blijft vooralsnog onduidelijk. De vulling hierboven bestaat uit licht gevekt en gelaagd grijsbruin zand.

Afb. 6.53 Kuilen 95 en 97

⁶⁷ Van den Broeke 1991, 206.

In de kuil lijkt duidelijk iets te hebben gebrand, gezien de grote brokken houtskool en de duidelijk aanwezige brandlaag. Mogelijk diende de kuil als een soort oven en is er voedsel in bereid.

Er zijn drie scherven handgevormd aardewerk gevonden, waaronder één van een besmeten pot. Tevens zijn enkele maalsteenfragmenten gevonden. Op basis van het aardewerk wordt de kuil voorlopig in de Vroege tot Midden-IJzertijd gedateerd.

Kuil 100

Deze onregelmatige, in dwarsdoorsnede ronde kuil met een diameter van ongeveer 2 m, ligt midden in Structuur 149 (zie afb. 6.37). De kuil is 18 cm diep en heeft een rechte bodem en rechte wanden. De vulling bestaat uit donker grijsbruin zand met aardewerk, veel verbrande klei en houtskool. Het lijkt voor de hand te liggen om kuil en bijgebouw aan elkaar te relateren, maar dat is allerm minst zeker. Ze kunnen beide ook op verschillende momenten op hetzelfde erf zijn benut en het tijdsverschil tussen beide fenomenen kan zelfs nog groter zijn. Het aardewerk is handgevormd en met potgruis gemagerd, waaronder een rand-scherf met nagelindrucken, en kan in de Vroege IJzertijd worden gedateerd.

Kuil 101

De profiel komvormige kuil met een diameter van 2,25 m en een diepte van 0,53 m had een rechte bodem en was waarschijnlijk een afvalkuil. De bruingrijze vulling bevatte veel verbrande klei, houtskool, zandsteenbrokken, een granieten slijpsteen en aardewerk. Onder de relatief grote hoeveelheid scherven bevinden zich potten met een ooraanzet en wandknik en potten die versierd zijn met inkervingen en vingertopindrucken (zie afb. 8.1). Tevens zijn twee ongeretoucheerde afslagen en een geretoucheerd klingfragment in de vulling gevonden. Deze vondsten dateren echter uit een voorgaande periode, namelijk het Mesolithisch of Neolithicum en zijn waarschijnlijk secundair in de kuil terechtgekomen. Het aardewerk uit de kuilvulling dateert uit de Late Bronstijd.

6.7 Conclusies en slotbeschouwing

De conclusies blijven in deze paragraaf vooral beperkt tot de sporen en structuren, met specifieke aandacht voor de huizen en inrichting van de erven. We sluiten af met enige gedachten over het nederzettingspatroon en -systeem, onderwerpen die centraal staan in hoofdstuk 10 over de laat-prehistorische bewoningsgeschiedenis van Breda-West.

6.7.1 De huizen

Vierentwintig huisplattegronden zijn gedateerd in de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd: 2 in de Late Bronstijd, 4 in de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd, 15 in de Vroege IJzertijd, 2 in de Vroege/Midden-IJzertijd en 1 in de Midden-/Late IJzertijd. In de inleiding van dit hoofdstuk is al opgemerkt dat de huizen uit de Late Bronstijd uniek zijn voor Noord-Brabant en de aangrenzende streken van het Maas-Demer-Scheldegebied.⁶⁸ De dateringen zijn gebaseerd op het aardewerk en kunnen helaas niet geverifieerd worden met behulp van ¹⁴C-ouderdomsbepalingen, aangezien in de sporen geen geschikt organisch materiaal is aangetroffen. De plattegronden tonen aan dat de constructiewijze van de huizen verschilt met die uit de Midden-Bronstijd. In die periode werd gebouwd met een halve portaalconstructie⁶⁹, waarbij in de driedelige plattegronden elke binnenstaander verbonden was met een wandpaal. Vanaf de Late Bronstijd bestond de dakdragende constructie uit een intern horizontaal raamwerk van langs- en dwarsbalken dat door binnenstaanders werd gedragen en zich op ongeveer twee-

⁶⁸ Gerritsen 2003, 42-44; Fokkens & Jansen 2002, 10-11.

⁶⁹ Huijs 1992.

derde van de hoogte van het dak bevond. De binnenstaanders waren vooral op de lengte van het huis geplaatst, hetgeen een tweeledige indeling impliceert. Soms was evenwel sprake van een deels drie- of zelfs vierledige plattegrond. De dakvoet werd gedragen door buitenstijlen, die op enige afstand van de wand diep waren ingegraven. De wand was soms in een ondiepe greppel geplaatst. De meeste plattegronden wijzen op een schilddakconstructie.⁷⁰ In tegenstelling tot de Midden-Bronstijd bestond meer variatie in de uitvoering van de constructie, niet alleen in de diepte van de binnen- en buitenstijlen en de constructie en functie van de wand, maar ook in de axiale onderverdeling van de ruimte binnenshuis. Het maakt voor de dragende constructie echter niets uit of een huis nu twee-, drie- of vierledig is.⁷¹ De variatie in constructie laat zich moeilijk verenigen met de diep gewortelde beeldvorming van tweeledige plattegronden ten zuiden van de grote rivieren en drieledige huizen ten noorden daarvan, maar het onderzoek in Breda-West toont eens te meer aan dat op de zuidelijke zandgronden ook drie- en vierledige huizen (Huizen 13, 26, 30 en 68) zijn gebouwd.⁷² De onderverdeling tussen Zuid- en Noord-Nederland lijkt voornamelijk vanaf de Vroege IJzertijd te gelden, aangezien vanaf die periode voldoende huisplattegronden bekend zijn. Voor de Late Bronstijd is deze indeling nog niet te maken, omdat er te weinig plattegronden bekend zijn.

De kennisleemte over late bronstijlduizen blijkt ook uit de menigmaal geopperde veronderstelling dat de huislengte in deze periode afneemt ten opzichte van de Midden-Bronstijd.⁷³ Dat is ingegeven door de kleinere huizen uit de Vroege IJzertijd en de verklaring dat de samenstelling van het huishouden veranderde van een grootgezin in een kerngezin tijdens de Late Bronstijd.⁷⁴ De vijf plattegronden die wij dateren in deze periode of rond de overgang van Late Bronstijd naar Vroege IJzertijd hebben lengtes tussen de 11 en 23 m. In de Vroege IJzertijd is weliswaar nog sprake van een variatie tussen 9 en 23 m, maar slechts twee van de huizen zijn groter dan 14 m. In beide perioden betreft het woonstalhuisen. In de lange wanden lagen twee ingangen tegenover elkaar en de entreerimte werd gevormd door de deel, die het huis scheidde in een woon- en staldeel. Geen van de plattegronden vertoont sporen van scheidingswandjes, die de zogenaamde veeboxen in de stal markeerden. Aangezien de gemiddelde breedte van de huizen 6 m is en de ingangen zich halverwege tot ongeveer op een derde van de huislengte bevinden, is het woonoppervlak 25 - 30 m² groot geweest.

6.7.2 Het erf

Een erf is een privéruimte rondom het huis, waarop veel van de dagelijkse activiteiten plaatsvonden en die is begrensd ten opzichte van de openbare, gemeenschappelijke ruimte daarbuiten. Hoe de scheiding tussen beide ruimten over het algemeen was gemarkeerd, is onduidelijk. Maar in ieder geval niet door middel van greppels of sloten, aangezien sporen daarvan ontbreken rondom de huizen. Her en der zijn sporen waargenomen van palenrijtjes, die soms zijn te interpreteren als vlechtwerkomheiningen en een erf omgeven kunnen hebben. Misschien zijn zulke omheiningen een wijdverbreide praktijk geweest, maar ontbreken sporen daarvan omdat de palen niet diep in de grond stonden.⁷⁵ Het alternatief zijn houtwallen met bomen, heesters en struiken als gangbare afbakening van een erf, maar helaas zijn die archeologisch niet aantoonbaar. De grootte van de erven, voor het grootste deel van de metaaltijden, wordt geraamd op ca. 50 x 50 m.⁷⁶ De indeling van een erf met spiekers en kuilen en de ligging van erven temidden van akkers is nog lang niet duidelijk. Ook de precieze functie van bijgebouwen is vaak niet bekend.⁷⁷ Bekeken over een lange termijn, zien we echter een opvallende continuïteit in de elementen: een woonstalhuis met één of meer spiekers en/of voorraadkuilen (silo's), soms een kleine schuur en eventueel een waterput en andere minder goed te definiëren structuren.⁷⁸ Uit archeologisch onderzoek in het Maas-Demer-Scheldegebied blijken erven vaak ongestructureerd samen-

⁷⁰ Schinkel 1994, 48-50 (deel I).

⁷¹ Huijs 1992.

⁷² Zie afb. 58 in Verwers 1972 voor de verspreiding van twee- en drieledige plattegronden in Nederland.

⁷³ Roymans & Fokkens 1991, 9.

⁷⁴ Fokkens 2002, 138-144.

⁷⁵ Gerritsen 2003, p. 74-75.

⁷⁶ Fokkens & Jansen 2002, 10-11.

⁷⁷ Fokkens & Jansen 2002, 10-11.

⁷⁸ Gerritsen 2003, 74-75.

gesteld zijn. Spiekers komen individueel voor of in kleine groepen en de afstand tussen de bijgebouwen en spiekers en de boerderij varieert sterk, net als het aantal structuren per erf. Hetzelfde patroon zien we ook in Breda-West. Blijkbaar waren bijgebouwen eerder dan de huizen aan vervanging toe. Het aantal bijgebouwen op een erf kan wel een ruwe indicatie geven van de duurzaamheid van het woonerf.⁷⁹ Een groter aantal bijgebouwen betekent waarschijnlijk een langere gebruikperiode van het erf. Een- of tweeledige schuren komen vanaf de Vroege IJzertijd geregeld voor in Breda-West. Deze vrij grote bijgebouwen komen echter lang niet op elk erf voor en meestal is slechts één schuur per erf aanwezig.⁸⁰ Opslagkuilen of ‘kelders’ en silo’s komen vaker in de Late Bronstijd en Vroege IJzertijd voor dan in de Midden- en Late IJzertijd.⁸¹ Waterputten lagen in de Brons- en IJzertijd vaak op aanzienlijke afstand van de erven en werden vaak in depressies aangelegd.⁸²

6.7.3 Nederzettingpatroon en implicaties voor de bewoningsgeschiedenis

De verspreiding van de archeologische sporen komt overeen met het nederzettingpatroon. De sporen liggen wijd verspreid over de opgegraven delen van Moskes, Steen-, Huif- en Emerakker, maar er zijn wel concentraties in te herkennen, waarin overigens opvallend weinig oversnijdingen voorkomen. Dit geldt ook voor de daarin te onderscheiden huisplattegronden; met uitzondering van Huizen 18 en 7 zijn er geen voorbeelden van oversnijdingen in huisplattegronden.

De sporenverspreiding doet vermoeden dat veel locaties éénfasig zijn, dat wil zeggen dat de bewoners in het algemeen geen grootscheepse renovaties of herbouw hebben gepleegd. Het enige voorbeeld daarvan is de aanbouw aan Huis 29. Deze éénfasigheid impliceert dat nieuwe huizen voortdurend op andere locaties gebouwd zijn, een principe dat beter bekend staat als “zwerfende erven”.⁸³ Dit gebruik is op zijn laatst in de Midden-Bronstijd ontstaan en duurde voort tot in de Late IJzertijd. Binnen deze tijdsperiode zijn echter wel ontwikkelingen waar te nemen.⁸⁴ De duurzaamheid van de houtconstructies en uitputting van akkers zijn als redenen genoemd voor de zich verplaatsende bewoning, maar momenteel wordt vooral de voorkeur gegeven aan de verklaring dat de duur van de bewoning van een huis gelijk stond aan het levenscyclus-model van een huishouden. Als we de gemiddelde leeftijd van een prehistorisch huis, van 20 jaar of iets meer, combineren met de algemene demografische gemiddelden voor de openvolging van menselijke generaties, kan een link tussen de levenscycli van mensen en van huizen worden verondersteld.⁸⁵

De sporen op een erf kunnen worden beschouwd als archeologische neerslag van een nederzetting. Een huishouden maakte echter deel uit van een grotere sociale gemeenschap, zodat het meer voor de hand ligt om de term nederzetting sociaal te definiëren dan archeologisch of architectonisch. De contemporaine erven lagen niet naast elkaar waardoor geen sprake was van een gehucht, zoals wij ons dat zouden voorstellen. In de onderhavige periode was een gemeenschap samengesteld uit gemiddeld drie tot zes huishoudens, die op enkele honderden meters afstand van elkaar woonden. Zij deelden hun sociale leven met elkaar door samen te werken, middelen te delen en gezamenlijk een nederzettingsareaal te bewonen en te gebruiken. Een dergelijke gemeenschap staat momenteel beter bekend als “lokale groep”.⁸⁶ In hoofdstuk 10 zal verder op dit fenomeen worden ingegaan, onder meer door het bepalen van de omvang van het areaal van een lokale groep. Was dat ter grootte van een dekzandrug als Moskes, Huifakker, Steenakker en Emerakker, omvatte het alle vier de ruggen of was het mogelijk nog groter?

Ter afsluiting van dit hoofdstuk willen we enige gedachten wijden aan de bewoningscontinuïteit. De periode Late Bronstijd tot en met Midden-IJzertijd beslaat ongeveer 800 jaar. Het valt op dat de Midden-IJzertijd niet sterk vertegenwoor-

79 Gerritsen 2003, 71-72.

80 Roymans & Fokkens 1991, 10.

81 Gerritsen 2003, 71-72;
Roymans & Fokkens 1991, 10.

82 Gerritsen 2003, 73-74;
Roymans & Fokkens 1991, 10-11.

83 Roymans & Fokkens 1991;
Schinkel 1994.

84 Gerritsen 2003.

85 Gerritsen 2003, 56-63.

86 Fokkens & Jansen 2002;
Roymans & Gerritsen 2002;
Gerritsen 2003.

87 Roymans & Gerritsen 2002.

digd is, hetgeen overeen lijkt te komen met lokale bewoningsgeschiedenissen in oostelijk Noord-Brabant.⁸⁷ Het impliceert dat de 23 huizen een tijdspanne van ca. 550 jaar representeren (1050-500 v.Chr.). Uitgaande van een gemiddelde bewoningsduur van 20 jaar voor een huis, vier huishoudens per lokale groep en de aanwezigheid van tenminste één lokale groep, zou het aantal huisplattegronden minimaal 110 moeten bedragen. Op de vier onderzochte dekzandruggen zijn aanzienlijke delen niet opgegraven, zodat het totale aantal huizen dat hier ooit heeft gestaan groter kan zijn geweest, maar we moeten betwijfelen of er 110 plattegronden gevonden zouden kunnen worden. Dat zou betekenen dat er geen continue bewoning is geweest te Breda-West, maar dat alles hangt samen met de grootte van het nederzettingsareal van een lokale groep. Dit vraagstuk zal ook deel uitmaken van hoofdstuk 10.